CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İşletme Ana Bilim Dalı
Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE YATIRIM ALGISI: CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ VE ERCİYES ÜNİVERSİTESİ'NDE BİR UYGULAMA

Yüksek Lisans Tezi

Ayşegül AYIK

Sivas
Temmuz 2017

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İşletme Ana Bilim Dalı
Muhasebe ve Finansman Bilim Dalı

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE YATIRIM ALGISI: CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ VE ERCİYES ÜNİVERSİTESİ'NDE BİR UYGULAMA

Yüksek Lisans Tezi

Ayşegül AYIK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Selahattin KOÇ

Sivas
Temmuz 2017

KABUL VE ONAY

Üniversite:	**: Cumhuriyet Üniversitesi**
Enstitü	**: Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Ana Bilim Dalı	**:** İşletme
Bilim Dalı	**: Muhasebe ve Finansman**
Tezin Başlığı	**: Üniversite Öğrencilerinde Yatırım Algısı: Cumhuriyet Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi'nde Bir Uygulama**
Savunma Tarihi	**: 06.07.2017**
Danışmanı	**: Doç. Dr. Selahattin KOÇ**

	Unvanı - Adı Soyadı	**İmza**
Jüri Başkanı	**: Doç. Dr. İbrahim Halil EKŞİ**	
Üye	**: Doç. Dr. Selahattin KOÇ**	
Üye	**: Yrd. Doç. Dr. Yüksel AYDIN**	

Oy Birliği ☒

Oy Çokluğu ☐

Ayşegül AYIK **tarafından hazırlanan** Üniversite Öğrencilerinde Yatırım Algısı: Cumhuriyet Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi'nde Bir Uygulama **başlıklı tez, kabul edilmiştir. …./…./…….**

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

Ayşegül AYIK

ÖNSÖZ

Tez çalışmam süresince yardım ve desteğini esirgemeyen, bana yol gösteren hocam ve danışmanım Doç. Dr. Selahattin KOÇ' a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Çalışma süresince bilgi ve deneyimi ile çalışmama destek veren değerli Kasım Can IŞIK' a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca hayatımın her anında yanımda olan ve beni destekleyen annem, babam, kardeşlerim, eşim Sadık AYIK, hayatımıza yeni katılan oğlum Fethi Ege AYIK' a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **i**
İÇİNDEKİLER ..... **ii**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **v**
ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **vii**
ÖZET ..... **viii**
ABSTRACT ..... **ix**
GİRİŞ **1**
I. BÖLÜM **3**
YATIRIM, YATIRIMCI KAVRAMI VE FİNANSAL YATIRIM KARAR MODELLERİ **3**
1.1. YATIRIM 3
1.1.1. Yatırım Tanımı 3
1.1.2. Yatırımın Amaçları 4
1.1.2.1. Sermayenin Korunması 4
1.1.2.2. Değer Artışının Sağlanması 5
1.1.2.3. Devamlı Gelir Elde Etme İsteği 5
1.1.2.4. Beklenen Faydanın Elde Edilmesi 5
1.1.3. Yatırımın Türleri 5
1.1.3.1. Üretim Yatırımları 5
1.1.3.1.1. Rasyonelleştirme Yatırımları 6
1.1.3.1.2.Yenileme(İkame)Yatırımları 6
1.1.3.1.3. Genişleme Yatırımları 6
1.1.3.2. Finansal Yatırımlar 6
1.1.3.2.1. Banka Mevduatı 7
1.1.3.2.2. Döviz 8
1.1.3.2.3. Hisse Senedi 8
1.1.3.2.4. Yatırım Fonu 8
1.1.3.2.5. Tahvil-Bono 10
1.1.3.2.6. Repo 11
1.1.3.2.7. Altın 11
1.1.4. Yatırımcı Kavramı Ve Türleri 12
1.1.4.1. Bireysel Yatırımcı 12
1.1.4.2. Kurumsal Yatırımcı 13
1.1.5. Yatırımcı Risk Profili 14
1.1.5.1. Riski Seven Yatırımcı 15
1.1.5.2. Riskten Kaçınan Yatırımcı 15
1.1.5.3. Riske Karşı Kayıtsız Yatırımcı 16
1.2. FİNANSAL YATIRIMLARDA KARAR MODELLERİ 16
1.2.1. Rasyonel Beklentiler Teorisi 16
1.2.2. Etkin Piyasalar Hipotezi 17

1.2.3. Modern Portföy Teorisi 20
1.2.4. Beklenen Fayda Teorisi 21
II. BÖLÜM 23
YATIRIMCI DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER 23
2.1. BİREYLERİ YATIRIMA YÖNELTEN ETKENLER 25
2.1.1. Kişisel Faktörler 26
2.1.1.1. Ruhsal Durum ve Kişilik Yapısı 26
2.1.1.2. Bilgi Düzeyi ve Eğitim Durumu 27
2.1.1.3. Yaşı ve Sağlık Durumu 28
2.1.1.4. Mesleği ve Gelir Durumu 28
2.1.1.5. Beklentisi 29
2.1.1.6. Cinsiyeti ve Medeni Durumu 30
2.1.2. Finansal Etkenler 30
2.1.2.1. Sermayeyi Koruma İsteği 30
2.1.2.2. Değer Artışı Sağlama İsteği 31
2.1.2.3. Devamlı Gelir Elde Etme İsteği 31
2.1.3. Çevresel Etkenler 32
2.1.3.1. Grup ve Aile 32
2.1.3.2. Sosyal ve Kültürel Durum 32
2.1.3.3. Referans Grup 33
2.2. BİREYLERİ YATIRIMA YÖNLENDİREN DAVRANIŞSAL EĞİLİMLER 33
2.2.1. Kendi Durumunu Değerlendirememe Eğilimleri 34
2.2.1.1. Kendine Aşırı Güvenme Eğilimi 34
2.2.1.2. Aşırı İyimser Davranma Eğilimi (Optimizm Önyargısı) 36
2.2.1.3. Hataları Yanlış Değerlendirme Eğilimi(Yükleme Önyargısı) 37
2.2.1.4. Olacakları Önceden Bildiğini Sanma Yanılgısı(Geri Görüş Önyargısı) 37
2.2.1.5. Kendini Doğrulatma Eğilimi(Doğrulayıcı Önyargı)(Aşırı veya Düşük Tepki Verme) 38
2.2.1.6. Tutuculuk Eğilimi(Muhafazakarlık) 39
2.2.2. Bilgi Ve İletişim Kaynaklı Eğilimler 39
2.2.2.1. Temsil Etme Kısayolu(Örnekleri Genelleme) 40
2.2.2.2. Çerçeveleme Yanılgısı(İfade Etme) 40
2.2.2.3. Zihinsel Sınıflandırma Kısayolu 41
2.2.2.4. Demirleme/ Referans Noktası Alma Kısayolu 41
2.2.2.5. Akla Geliş Kolaylığı Kısayolu 42
2.2.2.6. Kayıptan Kaçınma Eğilimi 43
2.2.2.7. Bilişsel Çatışma 43
2.2.2.8. Talih Oyunları Yanılgısı (Kumarcı Tuzağı) 44
2.2.2.9. Ayrılma Etkisi 45
2.2.3. Duygusal Eğilimler 46

2.2.3.1. Kendini Kontrol Edememe Eğilimi 46
2.2.3.2. Belirsizlikten Kaçınma Ve Bilineni Tercih Etme Eğilimi 47
2.2.3.3. Pişmanlıktan Kaçınma Eğilimi(Mizaç Etkisi) 48
2.2.3.4. Hayal Kırıklığından Kaçınma Eğilimi 48
2.2.4. Sosyal Eğilimler 49
2.2.4.1. Birbirini Takip Etme/ Peşinden Gitme Eğilimi 49
2.2.4.2. Bilgi Çağlayanı (Çoğunluğa Uyma Eğilimi) 50
III. BÖLÜM 51
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BORSA ALGISI: CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ VE ERCİYES ÜNİVERSİTESİNDE BİR UYGULAMA 51
3.1. LİTERATÜR TARAMASI 51
3.2. ARAŞTIRMA 58
3.2.1. Araştırmanın Amacı 58
3.2.2. Araştırmanın Kapsamı Ve Veri Toplama Tekniği 59
3.2.3. Araştırmanın Hipotezleri Ve Bulguları 60
3.2.3.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Bilgileri 61
3.2.3.2. Finansal Davranışlara İlişkin Analizler 65
3.2.3.3. Üniversitelere İlişkin Analizler 84
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 93
KAYNAKÇA 97
EKLER 115
ÖZ GEÇMİŞ 118

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Yatırım Algısı ile ilgili Yapılan Çalışmalar 51
Tablo 2: Normallik Testleri 61
Tablo 3: Üniversitelere Göre Demografik Özelliklerin Dağılımı 62
Tablo 4: Üniversiteler ile Anne-Baba Eğitim Düzeyi, Yaşamını Geçirdiği Yere İlişkin Analiz 63
Tablo 5: Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Üniversite, Bölüm, Sınıf ve Öğretim Türü 63
Tablo 6: Üniversitelere Göre Öğrencilerin Çalışma Durumu, Aylık Kişisel Harcamaları ve Aylık Hane Geliri 64
Tablo 7: Üniversiteler İle Öğrencilerin Çalışma Durumu, Aylık Kişisel Harcama Ve Aylık Hane Gelirine İlişkin Analiz 65
Tablo 8: Üniversitelerin Borsaya Yatırım Yapma ve Yatırım Yapanların Yatırım Kanalı Tercihleri 66
Tablo 9: Üniversitelerin Yatırım Tercihleri 66
Tablo 10: Üniversite ile Yatırım Yapma Durumu,Yatırım Kanalı, Yatırım Tercihi İlişkisi 67
Tablo 12: Üniversite ile Finansal Gelişmeleri Takip Etme Aracı, Finansal Durum Yönetme Başarısı, Finansal Durum Bilgi Edinme Yolu ve Finansal Yardım İhtiyacı İlişkisi 69
Tablo 13: Üniversitelerin Aylık Bütçe Yapma, Para Biriktirme Alışkanlığı, Kredi Kartı Kullanımı, Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım ve İnternet Bankacılığı Kullanımı 70
Tablo 14: Üniversiteler ile Aylık Bütçe Yapma, Para Biriktirme Alışkanlığı, Kredi Kartı Kullanımı, Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım ve İnternet Bankacılığı Kullanımı İlişkisi 71
Tablo 15: Yatırım Kanalı Tercihi ve Yatırım Algısı Başarı Puanı İlişkisi 72
Tablo 16: İnternet ve Banka Aracılığıyla Yatırım Yapanların, Vergi ve Mevzuat Başarı Puanı İlişkisi 72
Tablo 17: Yatırım Tercihi ve Başarı Puanı İlişkisi 73
Tablo 18: Yatırım Tercihleri ve Başarı Puanı İlişkisi 74
Tablo 19: Finansal Gelişmeleri Takip Aracı ve Başarı Puanı İlişkisi 75
Tablo 20: Finansal Gelişmeleri Takip Araçları ve Başarı Puanı İlişkisi 76
Tablo 21: Finansal Durum Yönetme Başarısı Değerlendirme ve Başarı Puanı İlişkisi 77
Tablo 22: Finansal Durum Yönetme Başarısı Değerlendirmeleri ve Başarı Puanı İlişkisi 78
Tablo 23: Finansal Durum Yönetme Bilgi Kaynağı ve Başarı Puanı İlişkisi 79
Tablo 24: Finansal Durum Yönetme Bilgi Kaynakları ve Başarı Puanı İlişkisi 80
Tablo 25: Aylık Bütçe Yapanların Matematik ve Faiz Hesaplamaları Başarı Puanları İlişkisi 81
Tablo 26: Para Biriktirme Alışkanlığı ile Başarı Puanları İlişkisi 81
Tablo 27: Kredi Kartı Kullanımı ile Başarı Puanları İlişkisi 82
Tablo 28: Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım ile Başarı Puanları İlişkisi 83
Tablo 29: İnternet Bankacılığı Kullanımı ile Başarı Puanları İlişkisi 83
Tablo 30: Üniversitelerin Ortalama Başarı Puanları 85

Tablo 31: Üniversitelerin Başarı Puanları İlişkisi 86
Tablo 32: Bölümlerin Finansal Gelişmeleri Takip Aracı, Finansal Durum Yönetme Başarısı, Finansal Bilgi Edinme Yolu Ve Finansal Yardım İhtiyacı 88
Tablo 33: Bölümler İle Finansal Gelişmeleri Takip Aracı, Finansal Durum Yönetme Başarısı, Finansal Bilgi Edinme Yolu Ve Finansal Yardım İhtiyacı İlişkisi Analizi 89
Tablo 34: Bölümlere Göre Ortalama Başarı Puanları 90
Tablo 35: Bölümlerin Başarı Puanları İlişkisi 91

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Risk Karşısında Yatırımcı Profilleri 14

ÖZET

İnsanlar diğer tüm canlı varlıklardan farklı olarak kendine özgü yeteneklere sahiptir. Bu yetenekler; düşünme, konuşma, karar verme ve uygulama, zihinsel ve fiziksel gücünü kullanarak teknolojik, kültürel ve ekonomik değerler, üretme şeklinde sıralanabilir. İnsanların yaşadıkları olayları yorumlamaları, çevrelerindeki uyaranlar ile bu uyaranların iç dünyalarında oluşturduğu duyguların etkileşimi sonucu gerçekleşir. Bireylerin herhangi bir konu hakkındaki davranışlarının anlaşılabilmesi için duygularını ve bu duygularının beslediği tepkilerin bilinmesi gerekmektedir. İnsanların karşılaştıkları durumlar karşısında farklı tutumlar sergilemesi; kişilerin yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu ve yetiştirilme şartları ile birlikte birçok faktörle ile ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda geleceğin potansiyel yatırımcısı olan üniversite öğrencilerinin yatırıma bakış açıları değerlendirilerek, yatırım algılarının tespit edilmesi önem arz etmektedir. Bununla birlikte farklı bölümlerde ve farklı üniversitelerdeki öğrencilerin yatırım ve kullanılan yatırım araçları hakkındaki bilgilerinin tespit edilmesi konu hakkında daha objektif bilgiler sunmaktadır.

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin yatırıma yönelik bakış açıları ve algılarını belirleyerek değerlendirmelerde bulunmak amaçlanmıştır. Farklı üniversitelerdeki ve bölümlerdeki öğrencilerin yatırıma bakışı ve ilgisi açısından temel düzeyde ekonomi ve finans, bireysel bankacılık, emeklilik ve sigortacılık, yatırım, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz alanlarındaki bilgi düzeylerinde anlamlı farklılıklar olup/ olmadığı ve finansal davranışlarının hangi doğrultuda olduğu tespit edilmiştir. Üniversiteler ve bölümler açısından yatırım algısı konusunda benzer bakış açıları ve bilgi düzeyine sahip olduğu görülmüş olup, finansal davranışlar konusunda ise anlamlı farklılıklara rastlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Üniversite Öğrencileri, Yatırım Algısı, Finansal Davranışlar

ABSTRACT

Unlike all living beings, people have their own unique abilities. These abilities are; thinking, speaking, deciding and practicing, technological, cultural and economic values using mental and physical power, producing. Interpretation of the events people experience, the interaction of the stimuli in their surroundings and the emotions they create in their inner world of these stimuli. In order for individuals to understand their behavior on any subject, their feelings and reactions to these feelings must be known. People display different attitudes towards situations they meet; age, gender, educational status, and conditions of development of the person. In this context, it is important to determine investment perceptions by evaluating the investment perspectives of university students who are potential investors of the future. However, the identification of information about investment and investment instruments of students in different departments and in different universities offers more objective information.

In this study, it is aimed to determine the viewpoints and perceptions of university students views towards investing. It has been determined that there are meaningful differences in the knowledge level of economics and finance, retail banking, retirement and insurance, investment, tax and legislation, mathematics and interest fields and the direction of financial behavior in terms of the investment view and interest of the students in different universities and departments. In terms of universities and departments, it has been seen that they have a similar perspective and knowledge level about investment perception and there are significant differences in financial behavior.

Key Words: University Students, Investment Perception, Financial Behavior

GİRİŞ

Son yıllarda finansal bilgi düzeyleri ile ilgili sorular birçok farklı kesimden dile getirilmektedir. Gün geçtikçe karmaşıklaşan finansal olaylarla karşı karşıya gelen öğrencilerin finansal konularda bilgi düzeylerinin düşük düzeyde olması, yetkilileri endişelendirmektedir. İşletmelerde finansal kararlar yöneticiler tarafından alınırken, aile içerisinde ise bu kararlar anne ve babalar tarafından alınmaktadır. Öğrenciler üniversite hayatlarına kadar olan dönemde bu kararlar ile karşılaşmamaktadırlar. Üniversite hayatı birçok öğrenci için özgürlüklerinin başlangıcıdır ve yeni sorumluluklar almayı gerektirir. Finansal kararlar bu sorumlulukların başında gelmektedir. Öğrencilerin finansal kararlar mekanizmaları, sahip oldukları finansal bilgi düzeyleri ile yakından ilişkilidir.

Bireylerin yatırım tercihlerini incelemek ve finansal karar verme mekanizmalarını anlayabilmek makro anlamda yatırımların ekonomik büyümenin tetikleyici olması, mikro anlamda finansal kuruluşların bireylerin farklılıklarını göz önünde bulunduran ürünler sunabilmesi ya da finansal danışmanların bireylerin özelliklerine uygun tavsiyeler verebilmesi bakımından önemlidir. Bu bağlamda bugünün ve geleceğin potansiyel yatırımcıları olan öğrencilerin yatırım algılarının analiz edilmesi önemlidir. Yatırımla deneyimleri, bakış açıları ve bilgi birikimleri pozitif ya da negatif olması onların yaşamlarının ileriki dönemlerinde finansal risk alma eğilimlerini olumlu ya da olumsuz olarak etkileyerek finans piyasasına katkı sağlayacaktır.

Finansal bilgi düzeyleri bireylerin bugünkü yaşam standartlarından, yaşamın son evrelerine kadar olan tüm süreci etkilemektedir. Öğrenciler gerek gündelik, gerekse uzun dönemli planlarında, harcamalardan, yatırımlara kadar birçok durumda finansal karar almaları gerekir. Bu kararların alınması finansal durum bilgisi ile doğrudan etkilidir. Öğrencilerin bu kararları doğru ve etkin alabilmesi, finansal bilgi düzeyleri ve finansal olaylara bakış açıları ile ilgilidir. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin yatırımla ilgili bilgi düzeylerinin hangi boyutta olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu çalışmadaki amaç; farklı üniversitelerdeki ve bölümlerdeki öğrencilerin, yatırıma ilgisi ve borsalara bakışları açısından anlamlı farklılıklar olup/olmadığının tespit edilmesidir.

Bu çalışma 3 bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde finansal yatırım kavramı tanımlanarak, yatırımın amaçları, finansal yatırım türleri hakkında açıklama yapılmaktadır. Yatırımcı kavramı tanımlanmakta, türleri ve yatırımcı risk profili açıklanmaktadır. Finansal yatırımlarda karar modelleri hakkında genel bilgiler verilmektedir.

İkinci bölümde ise bireyi yatırıma yönelten kişisel, finansal ve çevresel etmenler açıklanmakta, bireyi yatırıma yönlendiren davranışsal eğilimler hakkında bilgi verilmektedir.

Üçüncü bölümde ise literatür taraması verilmekte, üniversite öğrencilerinin yatırıma ilgileri ve bakış açılarına ilişkin durum tespitleri yapılmaktadır.

I. BÖLÜM

YATIRIM, YATIRIMCI KAVRAMI VE FİNANSAL YATIRIM KARAR MODELLERİ

Bu bölümde yatırımın tanımı, yatırımın amaçları, yatırımın türleri, yatırımcı kavramı ve türleri, finansal yatırım karar modellerine değinilmektedir. Ayrıca Türkiye' deki yatırımcı verilerine yer verilmektedir.

1.1. YATIRIM

Bireyler yaşam standartlarını yükseltmek, satın alma güçlerini artırmak, enflasyondan korunmak veya etkilenmemek ve buna benzer birçok sebepten dolayı kazançlarını artırarak gelir elde etme eğilimindedirler. Gelecekte elde edilecek kazançlar için bugünkü gelirlerin belirli bir kısmını değerlendirmeleri gerekmektedir. Bu gelirler ile bireyler kazanç sağlayacakları yatırım araçlarına yöneleceklerdir.

1.1.1. Yatırım Tanımı

Sözlük anlamı olarak yatırım, belirli bir kaynağın ya da değerin, gelir elde etmek amacıyla kalıcı bir biçimde kullanılması olarak tanımlanırken, işletme literatüründe işletmelerin sürekliliğini sağlamak için yaptığı bütün harcamaları kapsamaktadır şeklinde tanımlanmıştır(Türko, 1999:1). Daha açık bir ifade ile daha fazla gelir elde etmek için belirli bir tutar parayı bir işe bağlamak şeklinde ifade edilmiştir (Kalkan, 2001:3). Yukarıdaki ifadelerden sonra yatırım, "İlerleyen dönemlerde çeşitli beklentilerin gerçekleşmesi için yapılan maddi veya manevi harcamalar" olarak tanımlanabilir. Yatırım tek seferde yapılabileceği gibi, sürece de yayılabilmektedir. Burada önemli faktör yatırım için gerekli olan sürenin belirsiz olmasıdır. Yani bir harcamanın yatırım sayılabilmesi için ne kadar sürenin yeterli olacağına dair net bir görüş bulunmamaktadır (İMKB, 1997:476).

Yatırım kavramı birçok alanda kullanılmakla beraber; farklı anlamlar taşımaktadır. Ekonomi alanında yatırım; karar vericilerin bugün tüketmek yerine, ilerleyen bir dönemde kazanç elde etmek için üretken kaynaklara yaptıkları harcamalara denilmektedir. Yatırımlar bir yandan uzun vadede ekonominin üretken

kapasitesinin belirlenmesini sağlarken, diğer yandan da büyüme ve istihdam yaratılması sürecine de etkilidirler (Güven, 2013:2).

Yatırımlar ilerleyen dönemlerde kazanç elde etmek için günümüzde belirli bir miktarı belirli bir işe ya da araca bağlamak olarak tanımlanır. Bu çerçevede yatırım kavramı yatırımcının bugün elde edebileceği faydadan vazgeçerek; gelecekte daha fazlasını elde etme beklentisi olarak da algılanabilir. Yatırımlar reel ve finansal yatırımlar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Reel yatırımlar bina, arsa, arazi vb. fiziksel nitelik taşıyan varlıklara yapılan yatırımlar olarak tanımlanırken, finansal yatırımlar reel yatırımların dışında kalan yatırımcısına faiz, kar payı, sermaye kazancı, vade farkından dolayı arbitraj vb. kazançlar sağlayan araçlara yapılan yatırımlar olarak tanımlanmaktadır (Karan, 2004:3).

1.1.2. Yatırımın Amaçları

Yatırımlar, gelir elde etmek, sahip olunan parayı değer kaybetme tehlikesine karşı korumak gibi birçok amaçla yapılabilmektedir. Ayrıca toplumsal fayda sağlamak amacıyla da yatırım yapılabilir. Bireylerin yatırım yaparken dört temel amacı vardır. Bunlar (Usul vd., 2002:138):

- Sermayenin korunması,
- Değer artışının sağlanması,
- Devamlı gelir elde etme isteği,
- Beklenen faydanın elde edilmesidir.

1.1.2.1. Sermayenin Korunması

Enflasyonun olduğu bir ekonomide tasarruf sahipleri, ellerindeki tasarruflarının satın alma güçlerini kaybetmemesi için, tasarruflarını likit olarak tutmak yerine yatırıma dönüştürmek isteyeceklerdir. Yatırımcılar, tasarruflarının değerlerini korumak için yatırım yapacağı aracın değerinin enflasyon oranının üzerinde bir değer artışı göstermesini bekleyecektir. Böyle bir yatırımla, yatırım süresince tasarruflara yatırmış olduğu sermayenin değerini korumuş olacaktır (Aksoy ve Tanrıöven; 2007: 9).

1.1.2.2. Değer Artışının Sağlanması

Yatırımcılar yaptıkları yatırımlardan kısa vadede sağlanacak küçük gelirler yerine, uzun vadede değer artışı sağlayacak yatırım araçlarına yatırım yapmayı tercih edebilirler. Bu tür yatırımlar riskli yatırımlar olmalarına rağmen sağlayacakları değer artışları, kısa vadeli getirilerden çok daha yüksek olacaktır. Bir gayrimenkule yatırım yaparak, gayrimenkulün bölgesinde meydana gelecek gelişmelerle fazla değer kazanması sonucu yüksek getiri sağlanması veya temettü geliri yanında, değerinde artış olacağı düşünülen hisse senedine yapılacak spekülatif yatırımlar bu tür yatırımlara örnek verilebilir (Aksoy ve Tanrıöven; 2007: 10).

1.1.2.3. Devamlı Gelir Elde Etme İsteği

Bir yatırım aracından elde edilecek sermaye getirisi ve sabit getiriler birçok faktörden etkileniyor olmasına rağmen, yatırımcılar yapacakları yatırımların kendilerine sürekli ve belirli bir oranda gelir sağlamasını arzu etmektedirler. Yapılan bir çok araştırmada, yatırımcıların riske karşı çekingen davrandıklarını bu nedenle yeterli ve istikrarlı gelir sağlayan yatırım araçlarını tercih ettiklerini göstermektedir (Aksoy ve Tanrıöven; 2007: 10).

1.1.2.4. Beklenen Faydanın Elde Edilmesi

Yatırımcılar yatırım yaparken bir takım beklentiler içerisinde bu yatırımları yapmaktadırlar. Yatırım yapmalarındaki amaç bu beklentinin gerçekleşmesidir. Aksi durumda bireyler hayal kırıklığına uğramaktadırlar. Bu da yatırımcılar için gelecek yatırımları için önyargılara neden olmaktadır.

1.1.3. Yatırımın Türleri

Yatırımlar genel olarak ikiye ayrılmaktadır: Üretim yatırımları ve finansal yatırımlar.

1.1.3.1. Üretim Yatırımları

Sermayenin mal ve hizmet üretimi sağlayan işletmelere yatırılmasıdır. Bu yatırım türü kendi içerisinde üçe ayrılmaktadır: Rasyonelleştirme, yenileme ve genişleme yatırımları(Türko,1994:276).

1.1.3.1.1. Rasyonelleştirme Yatırımları

Mevcut durumdaki işletme ve üretim yöntemlerini çağdaş işletme ve yöntemlere çevirmek amacıyla yapılan sermaye harcamalarıdır. Bu yatırım, tevsi yatırımları, darboğaz yatırımları, kalite düzeltme yatırımları ve modernizasyon yatırımları şeklinde sıralanabilir(Türko,1994:276).

1.1.3.1.2.Yenileme(İkame)Yatırımları

Artık kullanılmayacak hale gelmiş mevcut işletme ve yöntemlerin yenilenmesi amacıyla yapılan yatırımlardır. Bu yatırımlar süreç içerisinde aşınan, eskiyen, yıpranan veya hasar gören işletmelerin korunması ve üretime yeniden devam edebilmesi için üretim kapasitesi ve özellikleri değiştirilmeden yapılan yatırımlara denir. Bunun için bu yatırımlar, üretim faktörlerinin, dönem içinde aşınan işletmelerin üretimde kullanılması şeklinde de tanımlanmaktadır (Emiroğlu, 2010,46).

1.1.3.1.3. Genişleme Yatırımları

Mevcut olan üretim kapasitesini artırmak veya yeni üretim potansiyeli oluşturmak amacıyla yapılan sermaye harcamalarıdır. Bir başka anlatımla mevcut işletmeye yöntemleri ortadan kaldırmak için değil; kapasiteyi artırmak için yapılan harcamalardır (Yılmaz, 2002:5).

1.1.3.2. Finansal Yatırımlar

Elde bulunan varlıkların mal ve hizmet üretimi dışında kullanılmasıdır. Bunlar finansal araçlara yapılan yatırımlardır. Başlıca ikiye ayrılır; alacak hakkı veren senetler ve ortaklık hakkı veren senetler. Hisse senetleri ortaklık hakkı sağlarken, tahviller yatırımcısına alacak hakkı vermektedir. Bu araçların da kendi içerisinde türleri bulunmaktadır ve bazıları karışım özellik taşımaktadır (Karan,2011:3). Bunların dışında türev finansal yatırımlarda bulunmaktadır. Bu yatırımlar, sahibine alma, satma hakkı sağlayabilmektedir. Ekonomi literatüründe, finansal yatırım niteliğindeki harcamalar transfer ödemesi olarak değerlendirildiğinden dolayı gerçek yatırım olarak değerlendirilmemektedir (Tokatlıoğlu, 2005:14).

Finansal yatırımlar çok çeşitli amaçlarla yapılabilir. Bu amaçlar dört temel maddede sıralanabilir(Karan, 2011:3):

- Belirli bir faiz geliri elde etmek

- İşletmeye uzun süreli bir likitide rezervi yaratmak

- İşletmenin ekonomik güç ve itibarını artırmak

- Vergiye tabi olmayan türden menkul değerler, hazine bonoları, gelir ortaklığı senedi satın alarak vergiye ilişkin avantajlardan yararlanmaktır.

Ekonomik açıdan ele alındığında ise finansal varlıkların iki temel görevi vardır (Karan, 2001:3):

- Fon fazlası olup, fona ihtiyacı olan kişilerin(şirketlerin) ihraç ettikleri finansal varlıklara yatırım yapmak isteyenlerden fon transferi sağlaması
- Fon transferi aynı zamanda reel varlıklar yolu ile elde edilecek nakit girişinin riskini fon arayanlar ile temin edenler arasında yeniden dağıtılmasını sağlayabilmesidir.

Yatırımcılar yatırımlarla birlikte finansal varlıkların taşıdığı risklerin bir kısmını veya tamamını da üstlenmektedirler. Yatırımcılar finansal araçlara yönelerek bu riskleri minumum düzeye indirmeye ya da tamamen ortadan kaldırmaya çalışmaktadır(Uralcan, 2005:3).

1.1.3.2.1. Banka Mevduatı

Banka faaliyetlerinin devam ettirilebilmesi için halktan toplanan paralardır. Bankalar bu mevduatları getirili aktiflere dönüştürerek kar sağlamaktadır. Vadeli ve vadesiz olmak üzere iki tür mevduat bulunmaktadır. Vadeli mevduatlarda kişiye özgü hesaplar açılmaktadır. Vadeler 3,6 veya 12 aylık sürelerdedir. Bunun dışında 1 aydan kısa süreli mevduatlarda bulunmaktadır. Ayrıca vadeli mevduatlarda bileşik ve basit faiz ödemeleri bulunmaktadır. Bankaların vadesiz mevduatlarda faiz ödeme zorunluluğu bulunmamaktadır(Hacıoğlu ve Dinçer, 2009:52).

Banka Mevduatı; vadesiz mevduat ve vadeli mevduat olmak üzere ikiye ayrılır: Vadesiz mevduat; mevduat sahibine faiz geliri kazandırmayan hesaplardır. Ancak mevduat sahibi bu hesabını çek hesabı olarak kullanabilir. Vadeli mevduat;

asgari bir miktar sınırının olduğu sahibine faiz geliri kazandıran hesaplardır. (Yasaman, 1992: 35).

1.1.3.2.2. Döviz

Döviz; "efektif" ya da "kaydi" olabilir. Banknot ve metal sikkeler "efektif"tir. Çek, poliçe, emre yazılı senet, havale ve kredi kartları "kaydi" ödeme araçlarıdır. Transferlerin büyük kısmı kaydi para ile gerçekleştirilir. Günümüzde efektifin uluslararası ödemelerde payı küçük bir orandır (Ergin, Büyük Ekonomi Ansiklopedisi, 1992: 163).

1.1.3.2.3. Hisse Senedi

Mülkiyet hakkını temsil eden hisse senetleri anonim şirketler tarafından çıkartılan ve yatırımcıya sermaye payını temsilen, ortaklık hakkı ve mali haklar veren kıymetli evrak niteliğindeki sermaye piyasası araçlarıdır (Yasaman, 1992: 35).

Literatürde ise "Sermayesi belirli parçalara ayrılmış, karşılığında kıymetli evrak niteliğinde pay senedi çıkarılabilen, ortaklıklarının yasalara uygun şekilde düzenledikleri, sermayesinin belirli bir oranını temsil ve sahiplerine o oranda ortaklık hakkı sağlayan kıymetli evraklardır."(TSKAB, 2012).

Hisse senedinin başlıca üç avantajı söz konusudur (Karabıyık,1997:19):

- Temettü geliri,
- Zaman içinde hisse senedinin değerinde meydana gelen artış,
- Rüçhan hakkı satışından elde edilen gelirdir.

Hisse senedi riskli bir menkul kıymettir. Çünkü işletmelerin kâr etmemesi ya da kârların dağıtılmaması durumunda gelir söz konusu değildir. Diğer taraftan ise işletmenin iflası durumunda da hisse senedi sahipleri yüksek risk ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bununla birlikte, işletmenin kârlılığı artarsa hisse senedi sahibine getirisi de artmaktadır (Ceylan ve Korkmaz, 2006:179).

1.1.3.2.4. Yatırım Fonu

Yatırım fonu; çok sayıda yatırımcı için yatırım imkanı sağlar. Yatırımcıların tasarruflarını sermaye piyasası araçlarına, gayrimenkule ve altın gibi kıymetli madenlere yönlendirir. Kanunen halktan katılma belgeleri ile toplanan paralarla,

belge sahiplerinin hesabına, riskin dağıtılması ilkesi ve inançlı mülkiyet esaslarına göre, birçoke varlıkdan meydana gelen portföyü işletmek amacıyla kurulan mal varlığıdır (Taner ve Akaya, 2009: 69).

Yatırım fonlarının portföyünü oluşturabilecek mal varlıkları:

- Türkiye'de kurulan, özelleştirme kapsamına alınanlar da dahil, ortaklıklara ait hisse senetleri, özel ve kamu borçlanma senetleri;
- Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkındaki 32 sayılı karar hükümleri çerçevesinde alım satımına izin verilen başka ülkelere ait hisse senetleri, özel ve kamu borçlanma senetleri;
- Uluslararası ve ulusal piyasalarda işlem gören altın ve diğer kıymetli madenler ile bu madenlere dayalı olarak ihraç edilmiş ve borsalarda işlem sermaye piyasası araçları;
- Sermaye Piyasası Kurulunca uygun görülen repo, ters repo, future, opsiyon ve forward sözleşmeleri gibi sermaye piyasası araçlarıdır.

Yatırım fonlarının en önemli özellikleri şunlardır:

- Yatırım fonlarının tüzel kişiliği yoktur ve mal varlığı kurucunun mal varlığından ayrıdır.
- Fon katılma belgeleri gerçek ve tüzel kişilerin fondaki haklarını gösteren belgelerdir.
- Yatırım fonlarının mal varlıklarının korunmasından ve fonların katılımcıların haklarını koruyacak bir şekilde yönetilip yönetilmediğinin (riskin dağıtılması ve inançlı mülkiyet esaslarına göre) denetlenmesinden kurucu sorumludur.
- Yatırım fonları belirli amaçlarla kurulurlar. Profesyonel portföy yöneticileri tarafından yönetilme, değişik menkul kıymetleri kapsama, günlük olarak alınıp satılabilme ve fiyatlandırılabilme gibi özelliklere sahiptirler (SPK,2010:5).

Yatırım fonları halktan topladıkları paralar karşılığı portföyleri yönetmektedir. Yatırımcılar, sahip olduğu portföyün temsil eden katılma payını satın alarak fona katılım sağlamaktadır(SPK, 2010:5).

Yatırım fonlarını tercih etmek belirli bilgi ve uzmanlık gerektirmektedir. Ayrıca yatırım konusunda tecrübesiz kişiler, riskler ile karşı karşıya geldiklerinde

gerekli önlemleri alamayabilmektedir. Dolayısıyla riske karşı portföyünün çeşitlendirmesini yapamayan tecrübesiz ya da bilgi düzeyi düşük yatırımcıların, getirileri de olumsuz yönde etkilenecektir. Bu durum karşısında önlem olarak, sermaye piyasasında kollektif yatırım kuruluşları olarak adlandırılan yatırım fonları oluşturulmuştur (SPK, 2010:6).

Yatırım fonları, yatırımcı tipine uygun olarak çeşitli portföyler sunmaktadır. Yatırımcı, risk algılaması ve beklentilerine göre fon seçiminde bulunurlar. Yatırım fonlarının Türkiye'de iki ana çeşidi vardır. Bunlar(TSPAKB, 2012):

- A Tipi: Bu tip bir fonun, portföy değerinin aylık ağırlıklı ortalama bazda en az %25'inin Türkiye'de kurulmuş şirketlerin hisse senetlerinden oluşması gerekir. Bu tip fonlar vergi avantajı sağlamaktadır.
- B Tipi: A tipi fonların dışında kalan fonlardır. Portföylerin de hiç senedi bulundurmadıkları gibi çok az miktarda hisse senedi de tutabilirler.

Yatırım fonlarının işleyişinde dört ana etmen vardır: Kurucu, portföy yöneticisi, kuruluş, tasarruf sahipleri.

1.1.3.2.5. Tahvil-Bono

Tahvil, devletin ve anonim ortaklıkların en az 1 yıl ve daha uzun vadeyle, ödünç para bulmak amacıyla, itibari kıymetleri eşit ve aynı türde olmak üzere çıkardıkları borç senetleridir. Tahvil sahibi, tahvili çıkaran kuruluşun uzun vadeli alacaklısıdır, şirketin aktifi üzerinde alacağından başka hiçbir hakka sahip değildir ve şirketin yönetimine katılamamaktadır. Hazine Müsteşarlığı'nın bir yıldan uzun vadeli olarak ihraç ettiği borçlanma senetleri devlet tahvili adı altında işlem görmektedir. Söz konusu kurumun bir yıldan kısa vadeli olarak ihraç ettiği borçlanma senetlerine ise bono denmektedir (Sarısu, 2003:272).

Hisse senedinin gibi mülkiyet senedi değil, borç senetleridir. Ancak, tahvil ve bonolar da hisse senetleri gibi ikincil piyasada işlem görebilmektedir. Tahvilde sağlanan fon yabancı sermayedir ve tahvil sahibi şirketin uzun vadeli alacaklısıdır (Özdemir, 1997:481).

Tahvil ve bonoda, vade sonunda belli bir faiz kazancını elde edilmektedir. Yatırımcı piyasa şartlarından etkilenmemektedir. Ancak yatırımcının, tahvil ya da

bonoyu vade sonuna kadar elde tutmak zorunluluğu yoktur. Yatırımcı menkul kıymetlerini vade sonuna kadar elinde tutarsa, elde edeceği kazancı, satın alma fiyatı ve vadeye bağlı olarak hesaplayabilecek, ancak vadeden önce elden çıkarırsa, faiz oranlarındaki değişimden etkilenecektir. Vadeden önce elden çıkardığında; piyasadaki faiz oranları düşerse, beklenenden yüksek bir kazanç elde edecek, faiz oranları artar ise beklenenden daha düşük bir kazanç elde edecek, hatta zarar etmesi söz konusu olacaktır (Kabakçı, 2007:34).

1.1.3.2.6. Repo

Repo; taraflardan birinin menkul kıymetleri belirli bir tarihte ve belirli bir fiyattan geri satın alma vaadiyle satmak için yaptığı sözleşmedir. Özü itibariyle repo işlemi, menkul kıymetlerle garanti edilen bir tür kredidir (Günak, 2007: 24). Piyasanın likiditesini yüksek tutmak için kullanılan geri alım anlaşmaları olarak da bilinen repo işlemi satım ve geri alım olmak üzere iki işlemden oluşmaktadır.

Bir menkul kıymetin işlemin başlangıç tarihinde satılarak, bitiş tarihinde alınmasına repo denilmektedir. Repo bir menkul kıymetin geri alınması karşılığında satımıdır. Ters repo ise menkul kıymetin satılması karşılığında alımını ifade etmektedir (İMKB, 2013:583). Repo yatırımında amaç kısa süreli nakit ihtiyacını karşılamaktır. Ters repo da ise, repoyu getirisi olmayan vadesiz mevduata alternatif olarak görmektedir (Canbaş ve Doğukanlı, 1997:77). Para piyasasındaki diğer yatırım araçları ise banka kabulleri, çek-senet ve kredi kartlarıdır. Ülkemizde ticari bankalardaki mevduatlarda, 50 bin TL'ye kadar olan kısımları hazine tarafından güvenceye alınmıştır. Yani anaparanın yok olma riski yok denecek kadar azdır. Sermaye piyasalarında ise bu durum değişkenlik göstermektedir (Sarıaslan ve Erol, 2008:27).

1.1.3.2.7. Altın

Altın insanoğlu var olduğundan beri bilinen en eski yatırım aracıdır. Farklı yatırım araçlarının tam olarak bilinmediği ya da yaygın olarak tercih edilmediği toplumlarda yaygın olarak tercih edilmektedir. Bunun nedeni altının istenildiği anda paraya çevrilebilmesi ve bir kağıttan daha güvenilir olarak algılanmasıdır. Diğer taraftan büyük kuyumculuk şirketlerinin sertifikalı altın satışı yapmaları ve bu

satışların kredi kartı aracılığıyla taksitlendirilebilir olması altını daha cazip hale getirmektedir (Ateş, 2007: 85).

1.1.4. Yatırımcı Kavramı Ve Türleri

Yatırımcı, yatırımı gerçekleştiren, denetimini sağlayan, ona sahip olan gerçek ya da tüzel kişidir. Yatırımcılar girişimci olarakta adlandırılabilmektedirler. Bu kişi, ortaktır, öz sermayenin sahibidir, risk karşısında sorumluluğu olan kişidir (Güvemli, 2001:5).

Yatırımcılar, sermaye piyasalarında taraflardan biri olarak yer almaktadır. Piyasalarda alıcı veya satıcı olarak bulunmaktadırlar. Gerçek kişi yatırımcılar, kişiler yapacakları tasarruflarını sermaye piyasasında değerlendiren kişilerdir. Tüzel kişiler ise, özel sektör kuruluşları ile Devlet ve Kamu kuruluşlarıdır. Özel ve kamu tüzel kişi yatırımcıları, bulundurdukları fazla fonlardan gelir sağlamak amacıyla sermaye piyasası araçlarına yatırım yapan kuruluşlardır (Ünal, 1997: 20). Bireysel yatırımcılar sermaye piyasasında en önemli etmendir. Bireysel yatırımcıların ilgisinin ve tercihlerinin olmadığı bir piyasa düşünülemez. Finansal varlıkların alıcak olan bireysel yatırımcılar yokluğunda sermaye piyasasına menkul kıymet ihraç edenlerin ve aracılık yapan kuruluşların bir anlamı kalmayacaktır (Rodoplu, 2001: 143).

Yatırımcılar ikiye ayrılmaktadır. Bunlar: Bireysel yatırımcılar ve kurumsal yatırımcılardır.

1.1.4.1. Bireysel Yatırımcı

Sermaye piyasasının temel taşı bireysel yatırımcılardır. Birçok nedenden dolayı yatırım için ayırdığı birikimlerden ilerleyen dönemde iyi getiri sağlama amacı güderler. Yatırımcılar birikimlerini piyasaya aktarırken, verimli, güvenli ve akışkanlığı (likiditasyonu) yüksek getirisi olan piyasayı seçecektir. Yatırımcıların kişilik özellikleri ve davranış biçimleri yatırım tercihlerini belirlemektesir (Rodoplu, 2002: 143). Gelişmiş ülkelerdeki hane halklarının büyük bir kısmı, emeklilik için ayrılmış tasarruf biçiminde veya aile üyelerinden birinin çalıştığı yerdeki hissesi biçiminde finansal varlıklara sahiptirler. Elde tutulan bu tür finansal varlıkların çoğu oldukça küçüktür ve bunların bileşimi ülkeden ülkeye önemli ölçüde değişiklik gösterir. Bireysel yatırımların büyük bir kısmı, az sayıda zengin aileye aittir. Yine de,

bireysel yatırımlar, zaman içinde artış göstermiş ve yaygınlaşmıştır (Levinson, 2007: 11).

Bireysel yatırımcılar, genel itibariyle kurumsal yatırımcılardan oldukça farklıdır. Risk algılamaları, getiri istekleri, piyasa algılamaları profesyonelce değildir. Bireysel yatırımcıların kararlarında demografik ve psikolojik faktörler önem taşımaktadır. Kendi nam ve hesaplarına işlem yapan bireysel yatırımcılar portföy yönetimine daha çok hobi olarak yaklaşmışlardır. Bireysel yatırımcılar, sermaye piyasasının tarafları arasında en önemlisidir, adeta temel direğidir. İster uzun vadeli ister kısa vadeli düşünen eden yatırımcı olsun, sermaye piyasasının vazgeçilmezidir. Ancak bireysel yatırımcıların varlığı durumunda sermaye piyasası araçları bir anlam ifade eder. Bireysel yatırımcıların ilgi duymadığı bir piyasada canlı ve sağlıklı bir görünüm oluşmaz ve piyasanın diğer tarafları açısından da verimlilik arz etmez (Barak, 2008: 31). Bireysel yatırımcıların bilgisiz, iyi informe edilmeyen ve fikirlerine dayalı işlemler yapan yatırımcılar olduğu piyasalarda yaygın bir düşüncedir (Döm, 2003: 158).

1.1.4.2. Kurumsal Yatırımcı

Kurumsal yatırımcılar, küçük yatırımcıların tasarruflarını bir elde toplayarak, kabul edilebilir risk düzeyiyle, maksimum getir ve vade uyumu ile yöneten uzmanlaşmış finansal kurumlardır (Müslümov ve Aras, 2003: 31). Kurumsal yatırımcılar, belli bir amacı gerçekleştirmek için kurulmuş tüzel kişiliklerdir. Yatırım kararlarından getiri sağlayan kişiler etkilenmektedir. Bu nedenle bireysel yatırımcıların taşıdığı riskleri, kurumsal yatırımcılar da taşımaktadır(TKYD, 2016.).

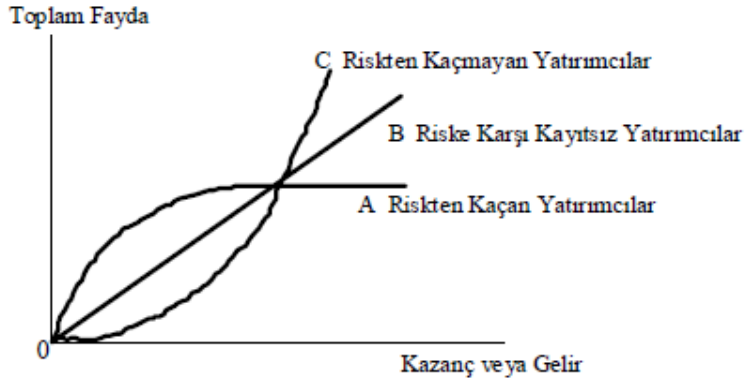
Kurumsal yatırımcılar, özel emeklilik fonları, hayat sigorta şirketleri, gayrimenkul yatırım ortaklıkları, risk sermayesi ortaklıkları, menkul kıymet ortaklıkları ve yatırım fonlarından oluşmaktadır (Müslümov ve Aras, 2003: 31). Kurumsal yatırımcılar tüm riski toplayarak küçük yatırımcılara göre daha iyi risk ve getiri dengesi sağlamaktadırlar. Bu açıdan kurumsal yatırımcılar, bireysel yatırımcılara göre yatırımlarla ilgili bilgileri daha iyi analiz etmekte ve değerlendirmektedirler (Karan,2001:689). Kurumsal yatırımcılar işletmelere uzun vadeli fon sağlayabilme özelliğine sahiptirler (Karabıyık,1997:4). Bu yatırımcılar

halka açık bilgilerle hareket ederler, bankalar gibi özel bilgilerle ilgilenmezler. Uyumlaştırılmış aktif ve pasiflere sahiptirler. Uzun vadeli fon kaynakları sayesinde yüksek risk ile birlikte yüksek getiri elde etmeleri finansal varlıklarının portföylerinde kalmasını kolaylaştırmaktadır (Müslümov ve Aras, 2003: 31).

1.1.5. Yatırımcı Risk Profili

Geleceğin bugünden kesin olarak öngörülememesi risk ve belirsizlik kavramlarını ortaya çıkarmaktadır. Risk ve belirsizlik birbirlerinden farklı kavramlardır. Geleceğe ilişkin tahminler objektif ise riskten, subjektif ise belirsizlikten söz edilir. Belirsizlik çözümlenebildiği ölçüde riske dönüşmektedir. Yani risk ölçülebilir belirsizliktir (Öçal, Çolak, 1999: 2005). Finansal açıdan risk ise, beklenen faydanın gerçekleşen faydadan sapma olasılığı olarak adlandırılabilir (Ceylan, Korkmaz, 2006: 472). Burada beklenen fayda ile gerçekleşen fayda arasındaki sapma olumlu ya da olumsuz olabilir. Olumlu ya da olumsuz her iki sapma türü de risk kavramını karşılamaktadır (Bolak, 1998: 3).

Bireylerin risk karşısındaki davranış tarzları yatırım kararları üzerinde etkili olmaktadır. Bireyler risk ile karşılaştıklarında riski aynı olan yatırımlarda beklenen getirisi fazla olanı aynı getiriye sahip yatırımlarda ise riski az olanı seçme eğilimindedirler. Bununlar birlikte yatırımcılar risk karşısındaki tutumlarına göre; riski seven, riskten kaçınan ve riske karşı kayıtsız kalan olmak üzere 3'e ayrılırlar. Genel tutumlarına baktığımızda ise bireylerin riskten kaçınma eğilimde oldukları görülmektedir.

Şekil 1: Risk Karşısında Yatırımcı Profilleri

Kaynak: Ceylan, Korkmaz, 2000, s. 258**.**

Yatırımcıların profillerini uygulamada bazı faktörlere göre belirlemek mümkündür. Yatırımcıların geliri artmasına karşın riskli varlıklara daha az yatırım yapıyorlarsa, bu tür yatırımcıları riskten kaçan yatırımcı olarak değerlendirmek gerekir. Yatırımcıların geliri arttığında, yaptığı yatırım miktarı aynı kalıyorsa, bu tür yatırımcılar riskten etkilenmeyen yani riske karşı kayıtsız kalan yatırımcı olarak değerlendirmek mümkündür. Yine yatırımcıların geliri arttığında, risk karşısında rahat davranıyor, yatırım miktarını artırma eğiliminde ise bu tür yatırımcılar riski seven yatırımcılardır(Günal, 2006,24).

1.1.5.1. Riski Seven Yatırımcı

Riski seven yatırımcılar, getirisi ve riski yüksek yatırımları tercih ederler. Bu tür yatırımcılar, piyasalarda belirsizliğin hakim olduğu ortamlarda, getirisi yüksek olan hisse senetlerini tercih etmektedirler (Karaoğlu, 1995:5).

Riski seven yatırımcılar üstlendiği risk karşısında ekstra bir risk primi talep etmemektedirler. Bu tür yatırımcıların elde edecekleri fayda her ek getiri de giderek artmaktadır (Ceylan ve Korkmaz, 2006:259).

Bu yatırımcılar da yatırım üzerindeki beklentisi, yatırım yapmamanın beklenen getirisinden daha fazladır. Bu tür yatırımcılar için her fazla yatırımdan kazanılacak verimliliğin sağlayacağı fayda artacaktır. Yani paranın marjinal faydası 1'den büyüktür (Gürbüz ve Ergincan, 2004:19)

1.1.5.2. Riskten Kaçınan Yatırımcı

Bu tür yatırımcılar, kaybedecekleri endişesiyle riski sevmezler. Sermayeyi koruma eğilimindedirler. Bu nedenle, bu yatırımcılar getirisi aynı olan yatırımdan riski en az olan yatırımı tercih etmektedirler (Karaoğlu, 1995:5).

Bu yatırımcılar, vadeye göre yatırımlarını şekillendirirler. Uzun vadede riskten uzak dururlar ve yatımlarında daha çok hisse senedini tercih etmektedirler (Asness, 1996:33).

Riskten kaçınan yatırımcılar için sağlayacakları getiri her birim de azalarak artmaya devam etmektedir. Paranın marjinal faydası 1'den küçüktür ve negatif eğilim göstermektedir (Ceylan ve Korkmaz, 2006:259).

1.1.5.3. Riske Karşı Kayıtsız Yatırımcı

Bu tür yatırımcılar için yatırım tercihleri arasında risk açısından anlamlı bir fark yoktur. Bu yatırımcılar yatırım tercihlerinde riski göz önünde bulundurarak hareket etmezler (Özalp, 2007:351).

Riske karşı kayıtsız kalan yatırımcılar, riskten ziyade getiri ile ilgilenmektedirler. Riske karşı kayıtsız kalan yatırımcılar da paranın marjinal faydası 1'dir.

1.2. FİNANSAL YATIRIMLARDA KARAR MODELLERİ

Ekonomi ve finans teorilerinden bazıları insanları bilgi donanımlı rasyonel varlıklar olarak değerlendirirken, bazıları ise bunun aksine sınırlı rasyonel ya da rasyonel olarak değerlendirmektedir. Belirsizlik durumlarında karar mekanizmalarıyla ilgili birçok farklı teori ile karşılaşmaktayız. Bu teorileri temel olarak iki ana grupta inceleyebiliriz. Bunlar geleneksel finans kuramları ve davranışsal finans teorileridir (Sezer, 2013: 18).

Çalışmanın bu bölümünde finansal yatırım karar modelleri olan, rasyonel beklentiler teorisi, etkin piyasalar hipotezi, modern portföy teorisi ve beklenen fayda teorisi ele alınacaktır.

1.2.1. Rasyonel Beklentiler Teorisi

Yatırımcıların ekonomik anlamda ileride ortaya çıkabilecek olaylar hakkındaki beklentilerini modellemede John F. Muth (1961) tarafından ortaya atılan Rasyonel Beklentiler Teorisi'nden yararlanılmaktadır. Rasyonel Beklentiler Teorisi, bir karar verme modelidir. Bu model daha çok Yeni Klasik ve Yeni Keynesyen makroekonomi ve finans alanlarında kullanılmaktadır (Tufan, 2006: 11).

Rasyonel Beklentiler Teorisi, beklenti olgusunu, elde bulunan bilgiler ışığında geleceğe ilişkin en iyi tahmin perspektifinde tanımlamaktadır (Turguttopbaş, 2008: 4). Ancak, RBT dışındaki varsayımları dikkate almadan insan davranışları hakkında ve aldıkları yatırım kararları konusunda tahmin ve öngörüde bulunmak doğru değildir. Piyasa dengesi tahmin edilen sonuçlardan den farklılaşmaz. Bu durum, insanların gelecekle ilgili tahminde bulunurken sistematik olarak hata

yapmayacakları ve rasyonel beklentilerden sapmaların bir anlamda tesadüfi olduğu varsayımına dayanmaktadır (Ateş, 2007: 23).

Rasyonel Beklentiler Teorisi negatif yönü ise insanların tüm bilgileri göz önünde bulundurarak beklenti oluşturduğu varsayımıdır. Çünkü, istenen tüm bilgilere sahip olmak ya da sahip olunan bilgileri değerlendirebilmek ve yatırım kararlarında kullanmak her zaman mümkün değildir (Ateş, 2007: 24).

RBT, Etkin Piyasalar Hipotezi'nin temelini oluşturmaktadır. Eğer bir menkul kıymetin fiyatı ait olduğu şirkete ilişkin mevcut tüm bilgiyi yansıtmıyorsa, bir getiri imkanı mevcuttur ve yatırımcılar alım satım yaparak fiyatı dengeye ulaştırmaktadır (Turguttopbaş, 2008: 5).

1.2.2. Etkin Piyasalar Hipotezi

Sermaye piyasasında yatırımcıların beklenen fayda konusundaki yeni haberlere fiyatları etkilemek koşuluyla verdikleri tepki zamanı ve hızı, etkin piyasalar hipotezi olarak tanımlanmaktadır. Etkin piyasalar hipotezinin en klasik tanımı ise:*"Bir menkul kıymet piyasası genel olarak piyasada alınıp satılan menkul kıymetlerin fiyatları, mevcut tüm bilgiyi yansıtıyorsa ve bu fiyatlar yeni bilgiye ani ya da buna yakın ve sapmasız bir biçimde tepki veriyorsa, etkin olarak tanımlanır."*(Deckman vd, 1986:5).

Etkin piyasalar, menkul kıymetler konusunda tüm bilgilerin yansıtıldığını, fiyatların yeni bilgilerle değişmeyeceği esasına dayanır. Başka bir deyişle diğer tüm fiyat değişimleri rastlantısaldır (Parasız, 2005:221).

Etkin piyasalar varlık fiyatları piyasaya bilgi akışının bir fonksiyonudur(Baal, 2009; 5) Etkin Piyasalar üç varsayıma dayanmaktadır. Bunlar kabul (Barone, 2003; 1):

- Yatırımcılar rasyoneldir,
- Tam bir bilgiye sahiptirler,
- Faydalarını maksimize etmeyi beklemektedirler.

Etkin bir piyasada fiyatlar, şirketlerin temel değerini yansıtır. Bunun için yatırımcıların, rasyonel beklentiler oluşturması ve mevcut bütün bilgileri kullanabilmesi gerekir. Fiyatların, şirketlerin temel değerini yansıttığı etkin bir

piyasada, riskten arındırılmış yüksek getiriler elde etmek pek mümkün değildir (Kara, 2005: 40). Bununla birlikte, piyasada yeni bir bilgi akışı ortaya çıktığında, yatırımcılar bu bilgiyi değerlendiri ve yorumlar. Piyasaya yeni ulaşan bilgi, menkul kıymetlerin değerini etkileyebilecek nitelikte ise fiyatlarda hızlı bir değişim gerçekleşmesi beklenir. Yeni oluşan fiyat ve denge durumu, piyasaya fiyatı etkileyebilecek yeni bir bilgi ulaşıncaya kadar devam eder (Yörükoğlu, 2007: 6).

Bir piyasanın tam anlamıyla etkin olarak nitelendirilebilmesi için, etkinlik kapsamındaki tüm varsayımlara sahip olması gerekir. Ama piyasanın etkin olması o piyasanın mükemmel bir piyasa olduğunu göstermez. Etkin bir piyasada olması gereken özellikler bazı özellikler vardır. Bunlar:

- Katılımcılar piyasa ile ilgili tüm bilgilere tam ve doğru olarak maliyetsiz erişebilme imkanına sahiptirler.
- Piyasada yapılan işlemler için herhangi bir ücret ödenmez ve vergiler herkes için aynıdır.
- Piyasada katılım sağlayan pek çok alıcı ve satıcı vardır. Ama bunlardan hiç biri tek başına piyasayı etkileyebilme özelliğine sahip değildir.
- Piyasadaki katılımcılar rasyoneldirler ve risk düşük, getirisi yüksek yatırımları tercih ederler.
- Piyasadaki finansal varlıklar bölünebilir özelliğine sahiptirler (Kıyılar, 1997:9-10) .

EPH' ne göre piyasalar üçe ayrılır. Bunlar: Zayıf form piyasa etkinliği, yarı güçlü form piyasa etkinliği ve güçlü form piyasa etkinliğidir.

Zayıf Etkinlik Formu

Bu etkinlik formu bir finansal varlığın geçmiş dönemdeki tüm bilgilerinin finansal varlığın bugünkü fiyatına yansımış halidir (Sarıkamış, 2000:144). Buna göre finansal varlığın geçmiş dönemdeki fiyat hareketlerine bakarak inceleyerek, gelecekteki fiyatını belirlemek mümkün değildir. Bu formda oluşan fiyatlar ve bu fiyatların geçmişteki oluşmasına neden olan bilgiler yansıtılır. Piyasada alım ve satım kararları varlıkların geçmişte oluşan fiyatlarına göre şekillenir.

Zayıf etkinlik formunda normalin üstünde getirilerin elde edilmesi beklenemez ve sadece finansal varlıkların mevcut fiyatlarının oluşmasına neden olan bilgiler yer almaktadır (Balaban *vd*., 1996: 225). Zayıf formda etkin piyasa hipotezinin varlığı altında teknik analiz yapılması finansal varlık için normal üstü getiri yaratamaz (Ross *vd*., 1996: 338).

Yarı Güçlü Formda Etkinlik

Yarı güçlü etkinlik formunda piyasalar, finansal varlıklarla ilgili olarak hem geçmiş bilgilerin, hem de kamuya verilmiş tüm mevcut bilgilerin fiyatlara yansıtıldığı piyasa türüdür(Yörük, 2000: 8). Bu yüzden yatırımcılar, yatırım yapacakları şirketin ait menkul kıymetlere ait bilgilerine ve diğer finansal araçlara ait eski bilgilerine, firmaların mali tablolarına, ekonomik verilerine ve diğer finansal bilgilerine kolay ve belirli bir bedel ödemeden ulaşabilmesi gerekmektedir. Bu etkinlik formunda geçmiş fiyat hareketleri ve beraberinde diğer bilgiler de bulunmaktadır, piyasadaki varlıklar finansal bilgilerden etkilenmektedir. Yarı güçlü formda finansal varlığın mevcut fiyatında kamuya açılmış tüm bilgiler yer almaktadır (Atan v.d., 2009: 35).

Bilginin piyasaya geç ulaşması durumunda finansal varlıkların fiyatlarında net değişim yoktur, fiyatın dengeye ulaşması için zamana ihtiyaç vardır. Yarı güçlü formda etkinlik türü bu açıdan ele alındığında zayıf etkinlik formuyla benzer özellik gösterir. Yarı formdaki etkinlik türü zayıf etkinlik türünü kapsamaktadır. Yarı güçlü etkinlik formunda analiz yaparak normalin üzerinde bir kazanç sağlamak mümkün değildir (Bildik, 2000: 7).

Güçlü Etkinlik Formu

Güçlü etkinlik formunun diğer etkinlik formlarından farkı, şirketteki finansal bilgilerin varlık fiyatına yansıması ve dolayısıyla finansal varlığın piyasa fiyatını oluşturmasıdır. Bundan dolayı bütün yatırımcılar aynı düzeyde kazanç sağlayabilecekleri kadar bilgiye sahiptirler. Yani bilgiler her yatırımcı için aynı yakınlıktatır (Atan v.d., 2009: 36). Güçlü formda etkinliğin eleştirilen kısmı ise bu noktadır. Şirket çalışanları, şirket ortakları ve yatırıma aracılık eden kurumlar ve personelleri bu bilgilerin bazılarını önceden öğrenebilir. Böyle bir durumda bu kişilerin kendilerine kazanç sağlamak için dengeyi bozabilirler. Yani piyasa

etkinlikten uzak bir forma gelir. Böylelikle; finansal varlığın piyasadaki fiyatı varlığın gerçek değerininden uzaklaşmış olacaktır. Güçlü formda etkinliği test edebilmek için içerden bilgi akışı sağlayabileceklerin performansının analiz edilmesi gerekmektedir. Halka açık bilgilere ulaşmada yaşanacak sorunların önüne böyle geçilecektir (Karan, 2001: 275).

Sonuç itibariyle, bu teorinin savunucularına göre yatırımcıların pazarı yenme ihtimali yoktur. Varlık fiyatları uzun dönemde belirli eğilimler taşısalar da kısa dönemde fiyat hareketleri raslantısaldır. Bu durumda, yatırımcılara düşen varlık çeşitlendirmesine giderek riski azaltmaya çalışmak ve "satın al ve tut" politikasıyla uzun dönemde kar elde etmeye çalışmaktır (Bolak, 2001:227).

1.2.3. Modern Portföy Teorisi

Bu teori finansal varlıkların yönetimi için Markowitz tarafından geliştirilmiştir (Türko, 1999: 423). Bu yaklaşım, menkul kıymetleri tek tek değil, bir bütün içinde portföy oluşturarak incelemektedir. Markowitz, yatırım portföyü oluştururken menkul kıymetler ile getirileri arasındaki ilişkileri incelemiş ve özellikle portföy yatırımlarında menkul kıymetlerin ters yönde hareket ettiklerini ileri sürmüştür (Civan, 2007: 313). Portföy çeşitlendirmesi fikrinin ilk kez matematiksel olarak formülize edildiği MPT'ne göre, çeşitlendirme yoluyla, portföyün beklenen getirisi değişmeden riskin azaltılması mümkündür (Aydoğan, 2013: 7-9).

MPT yatırımcıların rasyonel, riskten kaçınan ve tahmin edilebilir şekilde davrandıkları varsayımı üzerine kuruludur. MPT'ne göre etkin bir piyasada finansal varlıkları en iyi şekilde çeşitlendirerek riski en düşük düzeyde tutabilen bir yatırımcı beklenen getirisini yükseltebilmektedir (Başoğlu vd., 2009: 219). Diğer bir ifade ile MPT, kendi optimum portföyünü oluşturmak amacıyla belli bir risk düzeyinde maksimum getiriyi elde etmenin yollarını göstermektedir (Şenkesen, 2009: 15).

Modern Portföy Teorisi'nde amaç belirsizlikleri azaltmak beklenen getirileri artırmaktır. Başka bir ifadeyle; yatırımcılar getirilerini artırırken, riskleri azaltmayı arzulamaktadırlar. Bu teori dört temel varsayıma dayanmaktadır. Bunlar (Şahin, 2006: 36):

- Yatırım kararları risk ve beklenen getiri göre alınmaktadır.
- Sermaye piyasasının etkin olduğu varsayılmaktadır.
- Yatırımcılar risk düzeyi aynı olan yatırımdan getirisi fazla olanı tercih etmektedirler,
- Bütün yatırımcılar rasyonel düşünmektedirler.

MPT'ye göre yatırımcılar, tek çeşit menkul kıymeti tercih etmek yerine, yatırımlarını çeşitlendirmeyi tercih ederler. Riski aynı olan yatırımlarda yüksek karlı olan yatırımı, karlılığı aynı olan yatırımlarda ise riski en düşük olan yatırımı tercih etmektedirler (Civan, 2007: 314).

1.2.4. Beklenen Fayda Teorisi

Bu teori geleneksel finansın temelini oluşturmaktadır. İlk olarak Bernoulli tarafından dile getirilen Beklenen Fayda Teorisi, daha sonra John Von Neumann ve Oscar Morngenstren isimli araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Bu teoriye göre insan, rasyoneldir, kendi çıkarları doğrultusunda hareket eder, maksimum fayda amacı güdmektedir. Beklenen fayda teorisinde, risk ve belirsizlik durumlarında beklenen faydayı göz önünde bulundurmaktadır (Gümüşoğlu; 2008, 292-293).

Bu teorinin varsayımları aşağıda sıralanmıştır (Bailey, 2002: 15-20):

1. İnsanlar belirsizlik durumlarında gerçekleşmesi mümkün olasılığı tespit ederler. Bu olasılığı Bayes teoremi ile belirler ve tarafsız hareket ederler.
2. Çok azdan iyidir. İki seçecekten fazla fayda sağlayanı seçeceklerdir.
3. Tutarlı kararlar alırlar. Çoklu seçeneklerden en fazla fayda sağlayanı tercih edeceklerdir.
4. İnsanlar karşılaştıkları belirsizlikler karşısında bütün olasılıkları tespit eder. Bu olasılıkların her biri için beklenen fayda hesabı yapar. Kendine maksimum fayda sağlayacak şekilde sıralama yapar ve en yüksek fayda sağlayacak olanı tercih eder.
5. Bu fayda "Azalan Marjinal Fayda Kuralı' nın ile açıklanır.

Beklenen fayda teorisi insanın nasıl hareket etmesi gerektiğini açıklayan bir yaklaşımdır. Geleneksel finans teorilerindeki insanın rasyonel olduğu varsayımı, modern finans teorilerinde de kabul edilmektedir. Ancak insana ilişkin bu varsayım

herhangi bir çalışma ile tespit edilmemiştir. Bu teorinin eleştirilen yönü ise insan davranışlarının varsayılan davranışlardan farklı olmasıdır. Yapılan çalışmalar ise insanların teoride öngörüldüğünden farklı davrandığını göstermektedir (Bostancı, 2004:5).

II. BÖLÜM

YATIRIMCI DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Finansal davranışlar günlük hayatın içerisinde alışveriş yapmaktan, yatırım yapmaya, kredi kullanımından, tasarruf yapmaya kadar finansal araç ve bilgilerin nasıl işlediği ile ilgilenmektedir. Finansal davranışlar; nakit akımı yönetimi, kredi yönetimi, birikim ve yatırım olmak üzere 4 ana başlıkta toplanabilir (Hilgert ve Hogart, 2003:310-311).

Amerika'da yapılan bir araştırmaya göre finansal bilgi ve davranışların şekillenmesi okuldan daha çok evde ve aile içinde gerçekleşmektedir. Bunun yanı sıra ev, araba alma gibi kararlarda aile içinde, arkadaş grupları içinde tartışarak karar verme öne çıkmaktadır. Araştırmaya katılanların 3'te biri finansal yardım aldıklarını belirtmektedir (NFCC, 2007: 1-2). Finansal davranışlarının gelişmesinde dışarıdaki etkenlerden daha fazla, aile içinde alınan kararlar ve özellikle babanın modelliği önem taşımaktadır (Campbell, 2007: 20). Özellikle para biriktirme ve harcama davranışları ailelerin ekonomik düzeyi kadar model olarak benimsenen anne ya da babanın davranışları ile yakından ilgilidir. Her ne kadar çocukların finansal davranışlarını belirlemede aileler etkili olsa da çocuklarına finansal bilgiler vermede yetersiz kalabilmektedir (Mullins, 2007: 7). Bu nedenle okulda alınan finansal bilgiler öğrencilerin borsa algıları konusunda önem arz etmektedir. Ailelerin kendi çocukluk dönemlerindeki finansal faktörler ile bugünkü çocukların karşılaştıkları finansal faktörler farklılık göstermektedir. Öğrenciler bu dönemde ailelerin yanında daha çok okuldan aldıkları finansal yardıma ihtiyaç duymaktadır.

Birçok ailenin amacı, çocuklarının para yönetimi davranışlarını "kendi kendine yetebilme" şeklinde geliştirmek olduğu belirtilmektedir (Mullins, 2007: 19). Bu amaçlar doğrultusundan ailelerin çocukların gelişim dönemlerine uygun finansal sorumluluk vermeleri, finansal konularda gelişimlerine katkı sağlamaktadır. Böylelikle çocuklar finansal konulara ilişkin bilgi, davranış ve değerlendirmeleri gelişim gösterecektir.

Finansal eğitimin tek başına yatırım konusunda bilgi düzeyini artırmayacağı ancak biriktirme, tasarruf etme eğilimini artıracağı belirtilmektedir. Günümüzde

paranın bireysel değil de elektronik hale gelerek yönetilmesi de farklı etkiler oluşturmaktadır. Bireylerin paraya ilişkin pratik tutumlar geliştirmeleri yerine daha duygusal davrandığı; soyut paranın yani elde tutulmayan ve gözle görülmeyen paranın yönetiminin daha zor olduğu ifade edilmektedir (Reyes, 2006: 85).

Finansal davranışlarla ilgili olarak bireylerin bankacılık sistemi içinde yer almaları ve bankacılık sisteminin olanaklarından yararlanması önemlidir. Beck ve arkadaşlarının 2007 yılında yayımlanan araştırmaları, ülkelere göre bankacılık hizmetlerine erişim ve kullanımına ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Buna göre, kilometrekareye düşen banka şubesi sayısı ülkelere göre sıralandığında Türkiye 44., kişi başına düşen banka şubesi sıralandığında Türkiye 48., kişiye başına düşen ATM sayısında ise Türkiye 39.'dur. Kişi başına düşen banka mevduat hesabı sıralamasında ise Türkiye 20. sıradadır (Beck vd. 2007: 238-243). Bu veriler Türkiye için dünya ortalamasında başarılı sayılabilmekte ama bankacılık sisteminin gelişmesi için adım atılması gerektiğini göstermektedir.

Öğrencilerin yatırım algısı ile ilgili araştırmaların yapılması önemlidir. Ancak bundan önce birikim, harcama, kredi gibi konulara odaklanmak gerekmektedir. Bireylerin temel finansal davranışları olarak nitelendirilebilecek konularda nasıl davrandığını ortaya koymak bir açıdan borsa algı düzeylerinin de belirlenmesi anlamına da gelmektedir. Öğrencilerin yatırım algısı bir tutum ya da davranışını değil yatırım ve finansal konulardaki bilgi düzeyini ifade etmektedir.

Yapılan bir araştırmada öğrencilerin büyük çoğunluğunun para biriktirme alışkanlığına sahip olduğunu ancak, para biriktirme konusunda hangi araçların daha yaygın kullanıldığına ilişkin araştırmalara ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Bu nedenle öğrencilere hem birikimlerini değerlendirecek hem de para biriktirme konusunda kendilerine motivasyon sağlayacak finansal enstrümanları tanıtmak gerekmektedir (Kieschnick, 2006: 58-59).

Finansal davranışın bilgi ile bağlantılı olması nedeniyle bireylerin finansal bilgileri edindikleri kaynaklar önemlidir. Bireyler çok farklı kaynaklardan bilgi edinebilirler ancak, deneyim, arkadaşlar ve aile, medya en başta gelen kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu kaynaklardan alınan bilgiler bireysel durumlara göre

değerlendirilir ve pratiğe dönüştürülür. Finansal bilgi kaynakları ile finansal pratikler arasında anlamlı bir korelasyon bulunmaktadır (Hilgert ve Hogarth, 2003: 318).

Üniversite öğrencileri, yakın gelecekte iş yaşamına dahil olarak para kazanmaya başlayan bir kitle olacağı için bankalar tarafından kredi kartı verme ve kullanma potansiyeli olan bir grup olarak görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak öğrencilerin aktif bir yaşam tarzı sürmeleri, seyahat etmeleri, internet alışverişi yapmaları gibi etkenler değerlendirilmektedir. Öğrencilik zamanlarında her ne kadar gelirleri sınırlı olsa da, yakın gelecekte düzenli bir gelire sahip olacakları düşünülmektedir. Kredi kartlarının sağladığı "şimdi al, sonra öde" olanakları sayesinde borçlanma olanakları da sunulmaktadır (Robb, 2007: 2-3). Bu bakımdan üniversite öğrencilerinin harcama alışkanlıkları ve buna bağlı olarak para yönetimi davranışlarının incelenmesi önem taşımaktadır.

Amerikalı araştırmacıların üniversite öğrencilerine yönelik olarak yaptıkları araştırmalarda genel olarak öğrencilerin finansal bilgiler konusunda oldukça yetersiz oldukları ancak, kredi kartı kullanımında daha fazla bilgi sahibi oldukları belirtilmektedir (Robb, 2007: 18). Bunun nedeni olarak ise kredi kartı kullanımının diğer finansal araçlara göre gündelik yaşamda daha fazla kullanılması olarak ifade edilmektedir.

Özellikle orta yaş ve üzeri bireyler, geleceğe dönük birikim ve emeklilik planlarında ek bilgi ve desteğe ihtiyaç duymaktadır. Bu durum, finansal eğitim programlarının daha etkili olması gerektiğini, özel olarak belirlenmiş hedef kitlelere dönük yapılandırılmasını ve farklı gereksinim ve tercihlere yanıt verebilmesini gerekli kılmaktadır (Lusardi ve Mitchell, 2008: 4). Diğer taraftan finansal bilgi düzeyinin geliştirilmesi hem bireylerin hem de hanelerin bütçe yönetimi ve uygun finansal kararlar almalarında etkili olabilmektedir.(Cole, Sampson ve Zia, 2009: 4).

2.1. BİREYLERİ YATIRIMA YÖNELTEN ETKENLER

Bireyler gelirlerinin tümünü tüketim harcamalarında kullanmayarak yatırım ve tasarrufa yönelirler. Böylelikle bugünkü harcamalarından fedakârlıkta bulunarak gelecekteki yaşam standartlarını yükseltmeyi amaçlarlar.

İnsanlar, günlük hayatlarından gelecek planlarına kadar bir çok durumda finansal kararlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu kararların verilebilmesi finansal bilgi sahibi olma ve finansal bilgilere erişim ile yakından ilişkilidir. Mevcut durumlarda piyasalarda bulunan finansal araçların çeşitliliği ve kompleks olması karar verme süreçlerini doğrudan etkilemektedir (Bayram, 2015: 106).

Bireysel yatırımcılar, bütçeleri ölçüsünde finansal işlem gerçekleştirirler. Bu işlemler daha çok küçük çapta yatırımlardır. Bireysel yatırımcılar, kurumsal yatırımcılardan farklı olarak psikolojik ve demografik faktörlerin etkisiyle yatırım yapmaktadırlar. Bu eğilim yatırımcıların hem sosyal özelliklerinden hem de kişisel özelliklerinden kaynaklanır. Ayrıca bireylerin finansal öncelikleri de yatırım tercihlerinde etkili olmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde söz konusu faktörlerin üzerinde durulmakla beraber bireysel yatırımcıların finansal kararlarında etkili olan faktörler; kişisel etkenler, sosyal etkenler ve finansal etkenler olmak üzere 3 grupta ele alınacaktır.

2.1.1. Kişisel Faktörler

Yatırımcıların finansal kararlarını etkileyen faktörler ele alındığında; bireyi en çok etkileyen kişisel faktörlerdir. Bunlar; bireyin yaşı, cinsiyeti, mesleği, ekonomik durumu, eğitimi, finansal konulardaki bilgi düzeyi ve finansal konulara ilgisi, kişilik yapısı ve ruhsal durumunu kapsamaktadır.

2.1.1.1. Ruhsal Durum ve Kişilik Yapısı

Bireyler karar verme aşamasında sadece ekonomik ve finansal göstergelerle hareket etmezler. Bununla birlikte finansal deneyimleri, kkendi iç dünyaları, fırsatlara bakış açıları ve beklentileri kararlarını etkilemektedir.

Her birey finansal piyasal ile ilgili haberleri kendi bakış açıları yorumlamakta ve kararlar vermektedirler. Bu noktada algı ile ilgili faktörler karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin çevreden aldıkları uyarıları işitme, anlama ve analiz etme süreçlerini kapsayan algı; duyu organları ile algılanan uyarıların organizasyonu ve anlamlandırılması sürecini ifade etmektedir. Bireylerin davranışı ve bu davranışa neden olan uyaranın algılanması buradaki en önemli noktadır. Aynı uyarandan farklı iki kişi farklı sonuçlar çıkarabilmektedir. Bu farkın nedeni; kişilerin bilgileri, geçmiş

deneyimleri, yetiştirildikleri kültürel ortam, gereksinimleri, amaç ve hedefleri, değer yargıları gibi birçok faktörden etkilenmektedir (Koçel, 2003: 532-533).

Bu faktörleri içsel ve dışsal faktörler olmak üzere iki grupta sınıflandırılmaktadır. Bunlar(Koçel, 2003: 532-533):

İçsel faktörler: Bireylerin kişilik özellikleri, motivasyonu, gereksinimleri ve amaçlarıdır.

Dışsal faktörler: Uyarıcının hareketliliği, yoğunluğu, uyarıcının farklılığı, statü, genel görünüm, yenilik ve benzerliktir.

2.1.1.2. Bilgi Düzeyi ve Eğitim Durumu

Bireylerin yatırım amaçlarını belirleyen en önemli faktörlerden biri finansal konulardaki bilgi düzeyi ve eğitim durumudur. Yatırımcıların finansal konulardaki bilgi yetersizliği, piyasa bilgilerini doğru yorumlamalarını ve araştırma sonuçlarını analiz etmelerini zorlaştırmaktadır. Yatırımcıların yeterli bilgiye sahip olmaması ya da yatırım tercihleri konusunda hiçbir bilgiye sahip olmaması, muhtemel getirilerin elde edilememesi ve dolayısıyla bireysel yatırımcı fonlarının ekonomiye kazandırılmasına engel olmaktadır. Finansal konulardaki bilgisiz insanlar yatırım tercihlerinde; bilgi gerektirmeyen yatırımlara ilgi göstereceklerdir (Usul v.d., 2002: 136). Yatırımcıların yeterince bilgi sahibi olmaması alakasız yatırım alanlarına yönelmelerine neden olabilmektedir. Yatırımcılar bilgi açığını kapatmak için hisse senedine yatırım yaparken, sermaye piyasası ile ilgili verileri değerlendiren, yatırım stratejilerini geliştiren bir danışmana para vererek veya kendi kişisel durumlarını göz önüne alarak bir yatırım politikası izleyecektir(Forsback 1985:3).

Bireysel yatırımcıların bilgi düzeyi, eğitim düzeyiyle doğru orantılıdır. Eğitim düzeyi daha yüksek olan bireylerin finansal konulardaki bilgi düzeyi ve yatırım tercihleri, eğitim düzeyi daha düşük olan bireylere göre farklılık göstermektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan yatırımcılar, daha fazla risk alma eğilimindedirler. Eğitim düzeyi arttıkça yatırımcılar daha fazla risk almaktadır ve spekülatif yatırım eğilimde olmaktadır (Shaw:1996).

2.1.1.3. Yaşı ve Sağlık Durumu

Bireyleri yatırıma yönelten etkenlerden bir diğeri ise bireyin yaşı ve sağlık durumudur. İnsanların yaşamdan beklentileri, istekleri, ihtiyaçları, risk karşısındaki tutumları yaşlara göre farklılık gösterebilmektedir. Bireylerin yaşları arttıkça, risk alma eğilimlerinin azaldığı görülmektedir (Saraç ve Kahyaoğlu, 2011:141). Yaşları ilerlemiş bireyler hali hazırda nakit bulundurmak isterken, genç bireyler gelecekte daha iyi bir yaşam standartına ulaşmak gibi nedenlerle yatırım yapmak isteyebilirler (Aşıkoğlu 1996:27).

Genç ve yaşlı yatırımcıların yatırım konusundaki davranış biçimlerinin farklı olma nedenleri şu şekilde özetlenebilir:

1. Yaşlı insanlar, genç insanlardan daha kısa süreli bir yaşamı kaldığını düşünerek yatırım yapmazlar. Genç yatırımcılar ise daha uzun vadede yatırım planı yapma eğilimindedirler.
2. Riskle karşı karşıya kalındığı durumlarda genç insanlar, yaşlı insanlara göre daha mücadeleci ruha sahiptirler. Yaşlılar ise mücadele etmekten kaçınırlar.
3. Yatırımlar için belirli araştırmalar yapmak gerekebilir. Yaşlılar bu konuda isteksizken, gençler bu konuda daha girişimcilerdir. Genç yatırımcılar riskleri azaltmanın yollarını ararken, yaşlılar zahmetsiz ve riski düşük yatırım tercihinde bulunmaktadırlar.

Bu davranış biçimleri dışında insanların yaşları göz önüne alınarak risk ve getiri anlamında dört grup oluşmaktadır (Karan, 2001: 694). Bunlar; biriktirme dönemi, servetini sağlama alma dönemi, harcama dönemi ve ödül dönemidir.

Ayrıca bireylerin ilerleyen yaşları itibariyle sağlık sorunları artmaktadır. Hastalıkların artması, yaşam sürelerinin kısalma endişesi yaratır, bireyler yatırım yaparken bu konuyu göz önünde bulundurmaktadır.

2.1.1.4. Mesleği ve Gelir Durumu

Bireylerin yatırımlara yönelebilmesi için belirli gelirlerinin olması gerekir. Sürekli ve ortalamanın üzerinde gelir sağlamak isteyen bireyler, bunu genellikle meslekleri ölçüsünde başarabilmektedir. Getirisi yüksek meslekler sayesinde, bireylerin gelirleri artacak ve yatırım için ayıracakları miktar da daha fazla olacaktır.

Bununla birlikte bireylerin yaşam standartları da yapacakları yatırımları etkileyen bir unsurdur. Örneğin; sahip olduğu eşyaları sürekli yenileme alışkanlığına sahip ya da lüks yaşamayı benimseyen yatırımcılar, yatırım yaparken bu etkenlerin etkisiyle karar vermektedirler. Tam tersi; bireyler yatırım yapmak isteyebilir, ancak gelirlerinin sadece tüketim ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olması onları engellemektedir (Aşıkoğlu, 1983: 24).

2.1.1.5. Beklentisi

Yatırımcıların, algılama ve öğrenme yetenekleri, gereksinimleri, güdüleri, kişilik yapıları gibi birçok psikolojik ve sosyo-psikolojik faktör yatırım kararlarını etkilemektedir (Usul vd.,2002:138). Her yatırımcı, kendi kişilik yapılarına uygun finansal davranışlar göstererek, belirli risk seviyesi belirlerler. Kimi yatırımcılar, yüksek getiri sağlamak için daha fazla risk alırken, bazıları ise yatırımlarını ellerinde tutmak amacıyla daha az riskli yatırımları tercih ederler (Aksulu, 1993:23).

Bireyleri yatırıma yönelten etmenlerden biri de yatırımdan beklentileridir. Beklentiler, yatırım kararlarında rolü bulunan en önemli faktörlerdendir. Çünkü beklentiler aracılığıyla yatırım kararlarına etki eden bütün unsurlar fonksiyonlarını göstermektedirler (Peterson,1994:212).

Beklentiler bireyden direye değişmekte ve subjektif özellik göstermektedir. Çünkü; beklenti yatırımcının gelecekteki finansal inancı ile yakından ilişkilidir. Ekonomik miktar veya değişkenlerden gelecekte elde edilebilecek finansal değerlerle ilgili taşınan inanç beklenti olarak tanımlanmaktadır.

Bireyler öncelikle, genellikle düzenli gelir sağlayan yatırım araçlarını tercih ederler (Doğancalı, s:17). Bu tercihteki amaç tercih edilen yatırım aracının geçmişteki performansını test etmektir(Ritter,1991:4). Yatırım aracının geçmişteki performansı ile kendine sağlayacağı getirileri beklentileri ile karşılaştırır. Eğer beklentisinin üzerinde gelir sağlayacak ise bu yatırım aracını tercih edecektir (Larson,1990:679).

Bireyler rasyonel davranışlar sergileme eğiliminde olsalar da bazen tavsiyeye de ihtiyaç duyabilmektedirler. Bu nedenle bireyler bir yandan duygularıyla hareket ederken, diğer taraftan ise aldıkları tavsiyeleri göz önünde bulundururlar. Bunlar

bireylerin yatırımdan beklentilerini belirlerken, beklentilerinin ve tavsiyelerin sağladığı güdü ile finansal kararlar verebilirler (Schot,1998:56).

2.1.1.6. Cinsiyeti ve Medeni Durumu

Genellikle evli kişilerin, bekar kişilere göre daha fazla sorumluluğa sahip oldukları için daha az risk almakta, bekar kişiler ise sorumluluklarının daha az olması sonucu, daha fazla risk alabilmektedirler. Ayrıca erkeklerin finansal risk algılamasının kadınlara oranla daha düşük olduğu ve yatırım tercihlerinde daha çok riskli araçlarına yöneldikleri varsayılmaktadır (Saraç ve Kahyaoğlu, 2011:141).

2.1.2. Finansal Etkenler

Yatırımcıların finansal kararlarını etkileyen bir diğer faktör de finansal etkenlerdir. Finansal etkenlerin içeriğinde 3 temel unsur bulunmaktadır. Bunlar; sermayeyi koruma isteği, değer artışı sağlama isteği ve devamlı gelir elde etme isteğidir.

2.1.2.1. Sermayeyi Koruma İsteği

Yatırımcılar finansal işlemlerinin gerçekleştirirken onları yatırıma yönelten diğer bir faktör ise sermayelerinin değer kaybetmemesidir. Ekonomideki finansal değişkenler sermaye kayıplarına neden olabilmektedir. Bununla birlikte enflasyonun ortaya çıktığı durumlarda, enflasyon artma hızının faiz gelirlerinden yüksek olması sermaye kaybına yol açmaktadır. Enflasyon dönemlerinde paranın satın alma gücü düşer ve faiz oranları artar. Bununla birlikte hisse senetlerinde düşüşler meydana gelir. Başka bir ifadeyle; faiz oranlarındaki değişimmeler ile hisse senedi getirileri arasındaki ilişki negatif yönlüdür (Usul v.d., 2002: 139). Yakın geçmişe kadar Türkiye' enflasyon oranlarının yüksek olması yatırımcıların enflasyon artış hızından fazla getiri sağlayacak menkul kıymetlerin olmamasından dolayı sermayede büyük kayıplar yaşanmıştır.

Yatırımcıların karar almasında ekonomik değişkenler için oldukça önemli bir unsurdur. Yatırımcılar enflasyon ve faiz oranlarını göz önünde bulundurarak ekonomik tahminlerde bulunurlar. Bu yatırımlarını enflasyondan korumak isteğinden ve, tahvil veya mevduat faiz oranlarından kaynaklanmaktadır. Yatırımcılar

enflasyonun sürekli olması durumunda tasarruflarını nakit olarak elde tutmaya çalışmakta ve yatırım tercihinde ise enflasyondan etkilenmeyen yatırım araçlarına yönelmektedirler (Howard, 1993: 100).

2.1.2.2. Değer Artışı Sağlama İsteği

Yatırımcıların sermayelerini koruma isteği dışında başka finansal hedefleri de bulunmaktadır. Bunlardan bir sermayelerinde değer artışı sağlayarak servetlerini yükseltme isteğidir. Bu durum risk almayı gerektirmektedir (Küçüksille, 2004: 32).

Yatırımcılar sermayelerinden değer artışı istediklerindei, getirileri yüksek olan yatırımları tercih ederler. Sermayelerini artırmak için enflasyon oranının üzerinde değer artışı veya gelir sağlayan yatırım araçlarınına yatırım yaparlar. Değer artışı elde etme isteği riskli bir amaçtır. Oldukça yüksek bir gelir sağlanmak isteniyorsa, hisse senetleri tercih edilir. Tahvil tercih edildiğinde ise hisse senetlerinde olduğu kadar gelir elde etmek mümkün olmayacaktır (Küçüksille, 2004: 32).

2.1.2.3. Devamlı Gelir Elde Etme İsteği

Bireylerin yatırım kararlarını etkileyen diğer bir faktör ise devamlı gelir elde etmek ve bu geliri belirli bir düzeyde tutma arzusudur. Hisse senedine yatırım yapan yatırımcıların, yatırımları süresince, sürekli olarak temettü geliri elde etmektedirler. Devamlı gelir elde etme arzusunda olan yatırımcılar, temettü geliri sağlamak için hisse senetlerini talep etmektedirler (Aşıkoğlu, 1983: 27).

Bireysel yatırımcıların satın alma gücünün düşüren, yaşam şartlarını zorlaştıran enflasyon gibi finansal olaylar; günlük yaşamlarını sürdürmelerini zorlaştırmaktadır. Böyle durumlarda bireyler ek getiri sağlamak isteyeceklerdir (Aşıkoğlu, 1983: 27). Belirli zamanlar da sabit ve sürekli gelir sağlayacak repo, vadeli mevduat, tahvil, bono gibi yatırım araçları yatırımcılar için iyi bir seçenek olmaktadır.

Tüm bu finansal etkenler dışında portföy riskini düşürme isteği ve finansal varlıkların likiditeye çevrilmesi etkeni de yatırım kararları üzerinde etkilidirler.

2.1.3. Çevresel Etkenler

Bireylerin finansal yatırım kararları üzerinde etkili olan diğer bir faktör ise çevresel etkenlerdir.

2.1.3.1. Grup ve Aile

Bireylerin üyesi olduğu ve yüz yüze iletişimlerinin sürdürdüğü, iki veya daha fazla kişiden oluşan insan topluluğu grup olarak tanımlanmaktadır. Grubun ortaya koyduğu normlar, değer ve inançlar birey üzerindeki etkisini göstermektedir. Ama grubun tüm üyleri, grubun etkisine karşı eşit derecede duyarlı değildirler. Aile birincil bir gruptur ve bireyler üzerindeki etkileri diğer gruplardan daha güçlü bir özellik göstermektedir (Usul vd.,2002:141).

Bireyler herhangi bir gruba dahil oldukları için yatırım kararlarında dahil oldukları grubun etkisi ile hareket edeceklerdir. Bunun nedeni bireylerin herhangi bir konuda karar verirken tarafsiz karar verememe endişesiyle kendilerine güvenemezler, dahil oldukları grup veya ailenin onayına ihtiyaç duyabilmektedirler. Grubun etkisi yatırım kararlarında seans salonlarında sık olarak karşımıza çıkmaktadır. Gruptaki bir yatırımcının yatırım yapması, yatırım yapma düşüncesi taşımayan başka bir grup üyesini etkileyerek aynı yönde yatırım kararı almasını sağlayabilmektedir (Usul vd.,2002:141).

2.1.3.2. Sosyal ve Kültürel Durum

Bir toplumu niteleyen genel davranış biçimi olarak tanımlanan kültür, entelektüel ve sosyal mirastır. Kültürel değerler nesilden nesile aktarılırlar, böylelikle genç bireyler de sosyalleşme süreci içerisinde bu değerleri öğrenebilmektedirler. Bireylerin tutum ve davranışları büyük oranda yaşadığı kültürün yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır (Büker, 1976:5). Bu nedenle sosyal ve kültürel durum, yatırımcıların karar verme sürecine etki etmektedir.

Diğer taraftan, yatırım kararlarında etkili olan diğer bir faktör ise yatırımcının eğitim düzeyi ve mesleki bilgisidir. Eğitim düzeyi yüksek olan yatırımcılar, yatırım kararlarında daha fazla araştırma ve analiz etme yolunu seçerken, eğitim düzeyi düşük olanlar yatırımcılara göre daha fazla bilgi sahibi olduklarından tercih seçeneği daha çok olabilecektir (Küçüksille, 2004: 33).

2.1.3.3. Referans Grup

Referans grup, bireyin davranış ve tutumlarını yönlendirebilen bireylerden oluşan bir topluluktur. Bireylerin davranışlarını değerlendirmesinde bir referans noktasını belirlemektedirler. Çünkü bireyler, bu gruba danışarak, onların düşünce ve davranışları doğrultusunda hareket edebilirler (Aksulu, 1993: 31).

Yatırımcı pencerisinden referans grubu değerlendirdiğimizde ise, bireysel yatırımcılar yatırım kararı alırken, kendisi için gerekli olan bilgileri edinirken, içinde bulunduğu grubun etkisi altındadır. Kendisinden daha eski veya tecrübeli olan yatırımcıların vereceği tavsiyeleri dikkatle dinlemekte ve yatırım tercihlerini bu tavsiyeler doğrultusunda yoğunlaştırararak yatırım kararı almaktadır.

Bireyler yatırım kararlarında; üyesi olduğu gruplar dışında, etrafında değerli gördüğü, kendine rol model oldığı birey ya da grupları da referans alabilirler. Buna borsaya uzun yıllar yatırım yapmış kişilerin tavsiyelerine önem vermek ve referans kabul etmek örnek olarak gösterilebilir.

2.2. BİREYLERİ YATIRIMA YÖNLENDİREN DAVRANIŞSAL EĞİLİMLER

Bireyler yatırım kararlarını etkileyen pekçok etken bulunmaktadır. Yatırımcılar, spesifik hatalar yapmaya eğilimlidirler. Bu hatalardan bazıları küçük, bazıları çok tehlikelidir. Davranışsal finans, yatırımcıların hem kendi hatalarını, hem de diğer hataları fark etmesine yardımcı olabilir. Yatırımcıların her iki faktörü de anlamaya ihtiyaçları vardır. Yatırıma yönlendiren faktörleri anlayabilmek için öncelikle yatırımcıların karar verme süreçlerin bakılması gerekir. Yatırımcılar rasyonel mi davranıyor? Yoksa bunun aksine psikolojik veya sosyolojik olarak adlandırılan başka etkenler mi devreye giriyor (Korkmaz ve Ceylan, 2006: 614).

Yatırımcılar günlük yaşamlarında yatırım kararlarında sadece ekonomik veya finansal göstergeler ile hareket etmezler, bununla birlikte geçmiş deneyimleri, kendi iç dünyaları ve olaylara bakış açıları da aldıkları kararları etkilemektedir. Bu etkenler doğrultusunda finansal bilgilere ulaşabilmek ve ulaşılan bilgileri doğru analiz ederek karar vermek oldukça zordur. Bu durum yatırımcılar, belirsizlik karşısında karar alırken zihinsel kısayolları (heuristics) kullanmaktadırlar (Goldenberg, 2004: 131)

Kısayollar, bireylerin geçmiş deneyimlerinin etkisiyle birtakım faktörlerin yatım kararları üzerinde etkili olması anlamına gelmektedir. Yatırımcılarda bu kısayollar oluşurken verilerin tamamı değerlendirilmeden, alternatifler yeterince incelenmeden, sübjektif kararlar almaktadırlar. Bu kısayollar bireylere zaman avantajı sağlamasına karşın bazı önemli bilgilerin göz ardı edilmesine, yargısal hataların oluşmasına ve ilerleyen dönemlerde kararlarını etkileyecek eğilimlerin oluşmasına yol açabilmektedir (Hirshleifer, 2001: 9-21).

David Hirshleifer'in 2001 yılında gerçekleştirdiği araştırma yatırımcıların karar verme sürecine ilişkin hataları ortaya koyma açısından belirleyici bir özellik taşımaktadır. Hirshleifer (2001), çalışmasıyla karar verme sürecinde yapılan hataları 4 başlık altında toplamıştır. Sözü edilen 4 başlık; kendi durumunu doğru değerlendirememe eğilimi, bilgi ve iletişim kaynaklı eğilimler, duygusal eğilimler ve sosyal etkileşimdir (Hirshleifer, 2001: 9-21).

2.2.1. Kendi Durumunu Değerlendirememe Eğilimleri

Mevcut ekonomik teorileri insanların geçmişindeki hatalarından ders aldıklarını ve gelecekteki finansal davranışları bu tecrübelere göre şekillendirdiklerini varsaymaktadır. Ancak psikoloji alanında yapılan çalışmalar ise; ders almanın ve hatalardan öğrenerek gelişim göstermenin çoğu mümkün olmayacağını ve insanları farklı hatalara sevk edeceğini vurgulamaktadır. Kendi durumunu değerlendirememe eğilimi, insanların geçmişteki hatalarından ders alma yeteneğine sınırlama getirmektedir. Çünkü bu tür eğilimler; insanların içinde bulundukları durumu kavrayamamalarına ve mevcut durumdan daha iyi bir durumda olduklarını düşünmelerine neden olmaktadır. Kendi durumunu değerlendirememe eğilimi altında bazı alt eğilimlerin bulunmaktadır. Bunlar; aşırı güven, aşırı iyimserlik, hataları yanlış değerlendirme, olacakları önceden bildiğini sanma, doğrulatma, tutuculuk olarak sıralanabilir.

2.2.1.1. Kendine Aşırı Güvenme Eğilimi

İnsanlar, kendi inanç veya tahminlerinin doğruluğuna, kendi yeteneklerine, daha çok değer vermektedirler (Bodie vd., 2009: 386). Aşırı güven, insanların kendilerine daha fazla güvenmelerini sağlayarak, finansal yatırımlarda riskleri

değerlendirememelerine ve yanlış kararlara almalarına neden olabilmektedir. Aşırı güven yatırımcılarda varlık fiyatlarındaki olasılıkları görmektense kişisel analizlerine daha çok güvenmenin sebebidir (Peng ve Xiong, 2006, 574). Eğer bir yatırımcı bilgileri analizetme aşamasında kendine aşırı güven duyuyorsa kendinden kaynaklanacak hataları yetersiz değerlendirecektir. Sahip olduğunu düşündüğü bilgiden dolayı, kendine aşırı güvenli olma eğiliminde olacaktır. Fakat esasında gerçek bilgi için böyle bir durum söz konusu değildir. Bu durum ise insanların kendilerine aşırı güvendiklerini, hata yaptılarında ise dışsal faktörlerden kaynaklandığını düşündükleri görülmektedir (Ede, 2007: 33).

Rasyonel yatırımcılar, beklenen getirilerin yapılan işlemin maliyetinden fazla olduğu durumlarda yatırım yapamayı tercih ederken, aşırı güven duyan yatırımcılar ise kendi bilgilerini, olduğundan daha fazla görmekte ve yapacakları yatırımların getirisini beklenenden fazla algısına kapılmaktadırlar. Bu durumda, beklenen kazancı negatif yönlü olsa dahi yatırım yapabilmektedirler (Ertan, 2007: 28). Aşırı güvenin psikolojik açıdan elde edilen verilerine bakıldığında; insanların bilgilerini fazla, riskleri daha düşük tahmin etmesine ve olayları kontrol edebilme becerilerini olduğundan fazla görmesine sebep olmaktadır (Döm, 2003: 83-84).

Kendine aşırı güvenme eğilimi risk düzeyinin yanlış yorumlanmasına neden olabilmektedir. Yapılan bir araştırma sonucunda aşırı güvenin insanların kendini üç farklı şekilde kendini gösterdikleri saptanmıştır (Manglik, 2006: 6):

- Bireyler elde ettikleri bilgilere aşırı güvenmektedirler. Buna örnek olarak; kendisine güveni yüksek olan öğrencilerin tüm soruları doğru yanıtladıklarına inanmaları gösterilebilir. Ama sonuçlar aynı doğrultuda olmayabilir.
- Bireyler görevlerini çok iyi yapacaklarını düşünürler. Bununla birlikte belirsizlik, risk gibi faktörleri de kontrol edebildiklerini düşünmektedirler. Bu ön yargı yatırımcıların kendi davranış ve bilgilerinin olumlu sonuçlar almak için yeterli olduğu çıkarımında bulunmasını sağlayabilmektedir.
- Bireyler kendileriyle ilgili kişisel değerlendirmeleri yaparken hep olumlu özelliklerini vurgulamaktadırlar. Bu durum yatırım kararı alırken gerçeklikten uzaklaşıp yanlış kararlar vermelerine neden olabilmektedir.

İnsanların daha fazla bilgiye sahip olmakla, doğru tahminlerde bulunmasının artacağına inancı "bilgi yanılsaması" olarak tanımlanmaktadır. Tahminlerin doğru olması karar almayı kolaylaştırırken, gereksiz bilgiler ise bilgi yanılsamasına ve önyargılı eğilimlerden dolayı aşırı güvenin gelişmesine neden olabilmektedir (Barber ve Odean, 2002:460).

2.2.1.2. Aşırı İyimser Davranma Eğilimi (Optimizm Önyargısı)

Her şeyin istenilen doğrultuda ve olumlu olduğuna duyulan inanç aşırı iyimser davranma eğilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eğilim insanların, istedikleri sonuca ulaşma ihtimalini yüksek, istemedikleri sonucun gerçekleşme ihtimalini ise düşük tahmin etmektedirler (Ertan, 2007: 29).

Aşırı iyimserlik eğilimi hali günlük hayatımızda sıklıkla karşımıza çıkan bir durumdur. Bu eğilim insanların riskleri yanlış değerlendirmesine ve normal koşullar altında alınmaması gereken risklerin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Bu durum bazı bireyler için olumlu yorumlanabilse de, aşırı iyimserliğin yargı mekanizmalarını objektif kararlardan uzak sonuçlar alınması noktasında etkileyebileceği görülmektedir (Yalçın, 2012).

Olacakları önceden bildiğini düşünme ve hataları yanlış değerlendirme eğilimleri, aşırı iyimser davranma eğilimi ile yakından ilişkilidir. Bu iki eğilime daha sonraki bölümlerde değinilecektir (Montier, 2002).

Optimizm önyargısı finansal piyasalarda analistlerin kazanç tahminleri özellikle menkul kıymet tavsiyelerinde karşımıza çıkmaktadır. Deneysel çalışmalar analistlerin ortalamadan daha iyi kazanç tahminlerinde bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bunun nedenlerinden rasyonel olmayan davranışlar şu şekilde açıklamalanmaktadır (Espahbodi, 2000: 2):

- İşletmeler için iyimser kazanç tahmini, yatırımcıları o şirketin hisselerine yönlendirecek ve bu da aracı kurum komisyonlarının artmasına neden olacaktır.
- Aşırı iyimserlik eğilimi, şirketlerle karlı ve faydalı yatırım bankacılığı ilişkileri devam ettirme isteğinden kaynaklanmaktadır.

- İyimserlik eğilimi, analistlerin izledikleri firmalar ile iyi ilişkiler kurma isteğinden kaynaklanmaktadır.
- Analistler tahminlerinin doğruluğunu ve yönetime erişimi geliştirebilmek amacıyla iyimser davranabilmektedirler.

2.2.1.3. Hataları Yanlış Değerlendirme Eğilimi(Yükleme Önyargısı)

Yükleme önyargısı olarak da adlandırılmaktadır. Bireyler kötü sonuçları dışsal faktörlere, iyi sonuçları ise kendi yeteneklerine bağlama eğilimindedirler. İnsanların başarısızlıkları kötü şansa ya da diğer insanlara, başarılarını ise kişisel yeteneklerine bağlamaları yükleme önyargısı olarak da nitelendirilmektedir (Miller ve Ross, 1975: 213).

Kendine aşırı güvenen yatırımcıların daha sık işlem yapma eğiliminde oldukları görülmektedir. Çünkü kendi yeteneklerine inanırlar ve ayrıca kendi bilgilerinin doğruluğunu ve değerini abartmaktadırlar. 1991-1996 yılları arasında 60.000'den fazla kişi üzerinde yapılan çalışmada Barber ve Odean, gereksiz işlem yapmanın zararlarını ortaya koymuşlardır. Çok işlem yapanların, daha az işlem yapanlara oranla piyasa getirisinin gerisinde kaldıkları gözlemlenmiştir. Bu performans düşüklüğünün temel sebebi ise yüksek işlem maliyetlerinden kaynaklanmaktadır (Charupat, 2003:9).

Öğrenme sürecinde aşırı güvenin neden sürekli varolduğunu bu önyargı açıklamaktadır. Bu etki, aşırı güven duyan yatırımcıların para kaybetseler bile aşırı güvenin öneminin dinamik kalmasını sağlamaktadırlar (Hirshleifer, 2001:77).

2.2.1.4. Olacakları Önceden Bildiğini Sanma Yanılgısı(Geri Görüş Önyargısı)

Bu önyargı "ben zaten biliyordum" ya da "böyle olacağı zaten belliydi" şeklinde ifade edilen düşünme eğilimidir. Olacakları önceden bildiğini sanma yanılgısı yatırımcı pişmanlıklarının önemli bir unsuru olarak nitelendirilmeltedir (Dal, 2009: 43). Daha önceden tahmini mümkün olmayan olaylar gerçeklese bile, bu önyargı ile hareket eden bireyler, bu olayın kendileri tarafından tahmin edildiğini ya da hissedildiğini savunmaktadırlar (Pompain, 2006: 199). Pompian (2006)'in yapmış

olduğu bir araştırma bu önyargının farklı meslek grubunda insan davranışlarını etkilediğini göstermektedir (Pompian, 2006: 199).

Piyasadaki yorumcu hatalarından en önemlisi de bu önyargıdır. Piyasalardaki değişimler sonrasında yapılan yorumlar bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir. Yorumcular, bu olay sonrasında, etkisinde bulundukları bu önyargı nedeniyle kendilerine aşırı güven duymakta, ilerleyen dönemlerde bu güvenin etkisiyle daha az bilgiye ihtiyacı olduğunu düşünerek ve gelecekte yaptıkları araştırmada kendi bilgilerini onaylayan bilgilerin peşine düşmektedirler (Döm, 2003: 78-80).

Finansal piyasalar analiz edildiğinde yatırımcıların bu eğilimden kaynaklı yanılgıya düştükleri görülmektedir. Amerika'da hisse senetleri piyasasında 1998-2003 yılları arasında yatırım yapan yatırımcılar, 1998-1999 yıllarında piyasanın şişmekte olduğunu fark edememişler ve ortalamanın üzerinde getiri sağlamayı amaçlamışlardır. 2003 yılı sonrasında ise piyasanın şiştiğini farkederek, Greenspan'ın "akıl almaz yükseliş" tabiriyle, önceden farkına varılarak, bu doğrultuda pozisyon edinmenin yollarını aramışlardır (Pompian, 2006: 201).

2.2.1.5. Kendini Doğrulatma Eğilimi(Doğrulayıcı Önyargı)(Aşırı veya Düşük Tepki Verme)

Bireyler kendi fikirleri dışındaki bilgilerden kaçınırken, kendi görüşlerini destekleyen bilgileri ise araştırmaktadırlar. Bu eğilim bireylerin hem bilgiyi nereden edineceklerini etkilemekte, hem de elde edilen bilginin nasıl yorumlanacağını etkilemektedir. Dolayısıyla bu önyargıya sahip bireyler kendi bilgilerini doğrulayan kanıtlara fazla önem verirken, kendi bilgilerini doğrulamayan bilgileri yeterince önemsememektedirler (Rappaport ve Mauboussin, 2001:5).

Kendini doğrulatma eğiliminde olan bireyler saygınlıklarını koruma endişesi duymaktadırlar. Bu bireyler saygınlıklarını azaltabilecek bilgiyi reddetme ya da onu önemsiz gibi gösterme eğilimindedirler. Bu olaya yatırımcılar açısından bakıldığında ise kaybeden hisse senetlerinin satılması en son alternatif olarak düşünülmektedir. Çünkü bu hatanın kabul edilmesi, güvenin kaybedilmesi olarak algılanacaktır. Bununla birlikte yatırımcılar geçmiş kararlarını destekleyecek bilgilere aşırı önem verirken, kararlarının yanlış olduğunu gösteren bilgileri ise önemsememe eğiliminde olacaklardır (Daniel ve Titman, 2000:29).

Kendini doğrulatma eğilimi ve tutuculuk eğilimine bakıldığında anlamca birbirlerine benzerlik gösterdiği görülmektedir. Anlamlarının birbirine yakın olmasına karşın tutuculuk eğiliminde olan yatırımcıların; yeni bilgiyi göz önünde bulundurmaması yeterli reaksiyona yol açmazken, kendini doğrulatma eğiliminde olan yatırımcılar; mevcut bilgiler doğrultusunda meydana gelen gelişmeler dikkate alınarak düşük reaksiyona neden olmaktadır (Dave ve Wolfe, 2003: 5-7).

2.2.1.6. Tutuculuk Eğilimi(Muhafazakarlık)

İnsanlar yaşamlarındaki değişimlere karşı ya direnç göstermekted ya da bu değişimlere zamanla uyum sağlayabilmektedirler. Yani, insanlar kendilerine normal gelen koşullarda kendilerini güvende hissetmektedirler. Olaylar değiştiğinde tutuculuk eğilimi gösteren insanlar ilk olarak tepki göstermekte, ancak değişimin üzerinden belirli bir zaman geçtikten sonra bu durumu normal olarak algılamaya başlamaktadırlar. Yeni bilgiler arttıkça, bu eğilim kendini daha baskın olarak göstermektedir (Taner ve Akkaya, 2009: 220).

Barberis, Shleifer ve Vishny'ye (1998) göre yatırımcıların önyargılarından biri de tutuculuk eğilimidir. Tutuculuk eğilimi bireylerin yeni gelişmelere direnç göstererek yavaş bir şekilde inançlarını değiştirmelerini sağlamaktadır. Tutuculuk eğiliminde olan yatırımcılar kısa vadede düşük tepki gösterirken ve uzun vadede temsil etme kısayolu ile beraber geri dönüşlere sağlamaktadır(Rau ve ark,2001:1).

Edward tarafından yapılan çalışmalarla ortaya çıkan tutuculuk önyargısı, yatırımcıların geçmiş bilgilerini yenilediklerinde duydukları yeni bilgilere itibar etmedikleri belirtilmektedir. Yatırımcılar bu davranışları sonucunda ise fiyatlar, edinilen bilgilerin etkisiyle yavaş yavaş düzelecektir. Edidilen bilgiler fiyatlara tam olarak dahil edildiğinde, hisse senetlerinin getirileri tahmin edilemeyecektir (Charupat,2003:10) Tutuculuk eğiliminde, insanların yanlı davranışlar sergilemesinden dolayı yanlış kararlar alınmasına neden olmaktadır.

2.2.2. Bilgi Ve İletişim Kaynaklı Eğilimler

Bilgi ve iletişim kaynaklı eğilimleri, bireylerin karar alma ve problem çözme gibi süreçlerini etkilyen zihinsel kısayollar olarak tanımlamak mümkündür. Bu kısayolların insanlara zaman tasarrufu gibi yararlar sağlamasının yanında süreç

içerisinde elde edilen bilgilerin analiz edilememesi ya da gerekli yöntemlerin kullanılmamasından dolayı hata yapma olasılığının artması gibi birçok olumsuz sonuçlara neden olmaktadır.

2.2.2.1. Temsil Etme Kısayolu(Örnekleri Genelleme)

Temsililik, bir şeyin olasılığını belirgin bir stereotipi temsil etme derecesine göre yargılaması olarak tanımlanabilir. Bireyler genelde uzun dönemde yaşanan deneyimlere ve bu deneyimlerden elde edilen düşüncelelere önem vermektedirler (Taner ve Akkaya, 2009: 220). Streotip, olayların öngörebilmesi beklentisiyle enformasyonun sınıflandırılma biçimi olarak tanımlanmaktadır (Ariely, 2010:176).

Temsililik önyargısı, karar verme sürecinde bireylerin en son gerçekleşen ya da dikkat çeken etkenlere eğilim göstermesi sonucu ortaya çıkmaktadır (Ülkü, 2001: 101-132). Temsililik eğiliminde olan bireyler, küçük sayılar kanununa göre hareket ederek karar vermektedirler. Küçük sayılar kanununa göre; popülâsyondan alınan küçük bir örneklem topluluğunun büyük oranda popülasyonu temsil ettiği varsayılmaktadır. Bu eğilimi gösteren bireyler popülâsyondan alınan örnekleme dayalı olarak elde edilen verileri genelleştirmektedirler. Temsil etme eğilimi, bireylerin karar verme aşamasında en son gerçekleşen ya en dikkat çeken unsurlara daha fazla önem vermesi ve nüfus dağılımının özelliklerini göz ardı etmesi neticesinde ortaya çıkmaktadır (Nıkı Kojabad, 2012: 62).

Shleifer'e göre, finansal piyasalardaki anomalilerinin çoğunu küçük sayılar kanunu ve temsililik kısa yolunun açıklanabileceğini söylenmektedir. Örneğin, hisse senetleri fiyatlarının yeni bilgilere aşırı tepki vermesinin nedeni, küçük sayılar kanuna göre hareket eden yatırımcılardan kaynaklanmaktadır (Bostancı, 2003).

2.2.2.2. Çerçeveleme Yanılgısı(İfade Etme)

Çerçeveleme yanılgısı (framing), yatırımcıların karar verme aşamasında, olayların farklı ifade ediliş biçimlerinden etkilenerek değişik tepkiler vermelerini anlatan bir bilişsel eğilim olarak tanımlanmaktadır (Sefil ve Çilingiroğlu, 2011).

Çerçeveleme etkisi, bireylerin yargılarını ve seçimlerini durumun ortaya konuş şeklinden etkilendiğini vurgulamaktadır. Çerçeveleme yanılgısının ortaya çıkmasında en büyük etkilerden biri; insanların durumları değil, değişikleri

değerlendirilmesidir. Olaylara geniş bir çerçeveden ele alan bireylerin kararları da bu durumdan etkilenmektedir (Korkmaz ve Ceylan, 2006: 622).

2.2.2.3. Zihinsel Sınıflandırma Kısayolu

Bireyler de işletmeler gibi yapmış oldukları işlemleri ve finansal olayları kayıt altına almak, analiz etmek ve sonuçlarını görmek isterler. Bu durum zihinsel muhasebe olarak adlandırılır (Yaşar, 2008: 116).

Finansal işlemlerin mali sonuçlarını kodlama ve analiz etmede bireylerin kullandığı yöntemler zihinsel sınıflandırma kısayolu olarak tanımlanmaktadır. Bireyler geldiği, muhafaza edildiği yere ve nasıl harcandığına bakarak sınıflandırma eğilimindedirler. Zihinsel sınıflandırma, yatırımcıların finansal kararların sonuçlarını nasıl değerlendirdiklerini incelemektedir (Kesken, 2010: 12).

Zihinsel sınıflandırma, bireylerin risk algılarından etkilenmektedir. Örneğin, yeni bir hisse senedini portföyüne kazandırmak isteyen yatırımcı, her bir hisse senedini için ayrı ayrı düşündüğü için portföyüne alacağı yeni hisse senedinin, tüm portföyün risk düzeyini nasıl etkileyeceği konusunda yanlış çıkarımlarda bulunmaktadır. Yatırımcılar, sahip oldukları tüm hisse senetlerini portföy olarak değerlendirmekte, her hisse senedini ayrı ayrı izlemekte, önemli olanın portföyün risk ve getirisi olduğunu göz ardı etmektedirler (Kara, 2005: 31).

Sonuç olarak zihinsel muhasebe, başarılı ve başarısız yatırımları, ayrı ayrı değerlendirme eğilimidir (Korkmaz ve Ceylan, 2015: 619). Dolayısıyla, bir sonucun zihinsel muhasebesi yapıldıktan sonra, o sonuca farklı açılardan bakmak güçleşmektedir. Bu da bireylerin kararını bu eğilimin etkilediğini göstermektedir (Döm, 2003: 111).

2.2.2.4. Demirleme/ Referans Noktası Alma Kısayolu

Kahneman'a göre bireylerin tahminlerde bulunurken belirledikleri bir başlangıç referans (dayanak) noktası bulunmaktadır, referans noktasına göre bu tahminler belirlenmekte ve bu eğilimi "Referans Noktası Alma Eğilimi" olarak tanımlanmaktadırlar (Kahneman, 2003: 1460). Dayanak noktası belirlenirken daha çok gözlemlerden ve geçmiş deneyimlerden faydalanılmaktadır. Birçok durum

karşısında bireyler kolay akla gelebilen başlangıç değerinden yola çıkarak ve bu değerde düzeltmeler yaparak karar vermektedirler (Ede, 2007: 38).

Bireyler tahminlerde bulunurken daha çok geçmiş verileri göz önünde bulundurmaktadırlar. Örneğin, Kahneman ve Tversky deney çalışmasında deneklerden 2x3x4x5x6x7x8 ve çarpma işlemini hesaplamalarını istemektedir. İlk grupta verilen cevapların ortalamasını 512 olarak, ikinci grupta ise 2250 olarak bulunmuştur. Denekler çarpma işleminin ilk birkaç aşamasını dayanak alarak tahminde bulunduğundan, yerleri tam tersi yönde değiştirildiğinde sonuçların oldukça farklılaştığı görülmüştür (Kahneman, 2002: 470).

2.2.2.5. Akla Geliş Kolaylığı Kısayolu

Mevcudiyet eğilimi olarak da adlandırılan bu kısayol Kahneman ve Tversky'nin çalışmalarıyla finans dünyasında ilk kez ele alınmaya başlanmıştır. En çok karşımıza çıkan yatırımcı eğilimlerindendir. Bir olgunun meydana gelme ihtimali ya da frekansı olarak da tanımlanabilir(Kahneman ve Tversky,1974:1127).

Akla geliş kolaylığı eğilimine göre; insanlar ihtimalleri göz önüne alırken, daha kolay hatırlayabildikleri olayların gerçekleşme ihtimalini daha zor hatırladıkları olayların gerçekleşme ihtimaline göre daha yüksek oranda kabul etmektedirler. Sıklıkla meydana gelen olaylar nadir meydana gelen olaylara göre insanlar tarafından daha kolay akılda tutulmaktadır. Bunun dışında insanlar bazı olayları diğerlerinden ayırmakta ve daha dikkat çekici olarak algılayabilmektedir. Dikkat çekici olaylar insan hafızasında tutulurken, dikkat çekmeyen olaylar ya da bilgiler hiç karşılaşılmamışçasına göz ardı edilmektedir. Mevcudiyet eğilimi taşıyan yatırımcıların dikkat çekici bilgileri daha fazla ağırlandırarak bu bilgilere aşırı reaksiyon gösterdikleri ve kârlılıktan uzak işlemler yaptıkları gözlenmektedir (Barak, 2006: 102-103).

Mevcudiyet eğilimi, belirsizliğin hakim olduğu finansal piyasalarda da yanlış kararlara yol açmaktadır. Yatırımcıların açılış fiyatı, son kapanış fiyatı ve benzeri bilgilere dayanarak ani kararlar verdikleri ve bunun sonucunda zarar ettikleri görülmektedir. Örneğin 2 Şubat 2007 günü borsa seansı içinde bir savaş gemisinin Kıbrıs sularına doğru yola çıktığı haberi ulaşmıştır. Mevcudiyet kısayolunu kullanan yatırımcılar daha önce benzer bir durumla karşılaşmadıkları ve böyle bir bilgi

hafızalarında yer etmediği için bir savaş endişesi ile hisse senetlerini satmıştır. Oysa donanma, ilgili sularda rutin olarak seyir etmekte ve bu konuda görevlendirilmektedir. Yatırımcıların aslında sürekli gerçekleşen bir olayı daha önce hiç duymadıkları için nadiren gelişmiş bir olay olarak yorumlamaları ani karar vermelerine ve zarar etmelerine neden olmuştur (Ede, 2007: 41-42).

2.2.2.6. Kayıptan Kaçınma Eğilimi

Yatırımcıların risk karşısında aldıkları reaksiyonlardaki belirleyicilerden biri kayıptan kaçınma eğilimidir. Davranışsal Finans'ın temel varsayımlardan biri bilindiği gibi; yatırımcıların riske karşı değil kayba karşı bir çekincelerinin olduğudur (Büyükaslan, 2012: 109).

Kayıptan kaçınma etkisi Daniel Kahneman ve Amos Tversky tarafından ortaya konulmuştur, bireylerin kayıplar karşısında daha duyarlı hale geldiğini savunmaktadırlar. Bu eğilime göre, bireyler her zaman kazançlardan çok kayıplara karşıdaha duyarlı olmakta ve daha çok tepki göstermektedir. Başka bir deyişle, aynı miktarda sermayeden kayıptan duyulacak üzüntü, kazançtan duyulacak mutluluktan daha çok olacaktır. Sonuç itibariyle bir kazanç sağlamaktansa, kayıptan kaçınma düşüncesi daha hakimdir (Sönmez, 2010, s.73).

Kaybetmekten kaçma, Adam Smit'in "İyi bir durumdan daha kötüsüne geçtiğimizde yaşadığımız acı, kötü bir durumdan daha iyi bir duruma geçtiğimizde yaşadığımız mutluluktan daha fazladır." beyanıyla tam olarak açıklanmıştır. Yaşanılan bir kayıpta zihinsel ceza, aynı derecedeki yaşanan bir kazançtaki zihinsel ödülden daha çok olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Eğer yatırımcılar kaybetmekten kaçınırlarsa, kafaları daima kayıpları fark etmekle meşgul olacaktır. Tversky ve Kahneman bireylerin kazanmayı içeren riskler ile kaybetmeyi içeren riskler karşısında kişilerin tutumlarının çok farklı olabileceğini belirtmiştir (Karan, 2004: 696).

2.2.2.7. Bilişsel Çatışma

Bireylerin düşünceleri ve kararları ile çatışan bilgileri görmezden gelme, yok sayma ya da minimize etme durumu bilişsel çelişki olarak tanımlanmaktadır (Gümüş vd., 2013: 78). Shiller' in duygusal faktörler içerisinde ele aldığı bu çelişki, yanlış

inançlardan kaynaklanan bir tür pişmanlık duygusu olarak ifade edilmiştir. İnsan beyni birbiriyle çatışan iki şeyle uğraşmaktan kaçmak için bazı bilgileri filtrelemektedir. Bilişsel çelişki ise bu süreçte düzeltme önde gelen tutarsız akıl durumudur. Bilişsel çelişki yaşandığında bireylerin bilişinde ya da davranışlarında değişiklikler yaparak yaşanan çelişkiyi azaltmaya çalışacağı ifade edilmektedir. Bireyler yeni bilgilerden kaçınmakta ya da kendi inanç ve varsayımlarını korumak için çarpıtılmış savunma mekanizmaları geliştirmektir (Şenkesen, 2009:265).

Kendini haklı çıkarma hipotezine göre bilişsel uyuşmazlığın neden olduğu rahatsızlık önceki başlangıç aksiyonunu rasyonalize etme isteği yaratmaktadır. Bu rasyonalizasyon "yatırımım yeniden değer kazanacak" ya da "kayıp sadece geçici bir durum" türünden yeni bilişler yaratılarak sağlanacaktır. Bu türden bilişler de yatırımın geleceğine ilişkin önyargılı tahminlere yol açmaktadır (Heiko, 2001: 13).

Bireyler bilişsel çelişki yaşamamak için kendi düşünce ve kararlarını onaylayan bilgilere daha çok ilgi göstermekte, diğer bilgileri ise dikkate almamaktadır. Bu ise doğrulama eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Yatırımcıların, kendi portföylerinin endeksten daha çok kazandırdığını veya en az endeks kadar kazandırdığını düşünmeleri, aksi olup olmadığını araştırmamaları (portföyleri ile endeksin getirisini kıyaslamamaları) buna örnek verilebilir (Kara, 2005: 27).

Bilişsel çatışmalar yatırımcılar açısından değerlendirildiğinde yatırım tercihlerinde önemli olduğu ortadadır. Yatırımcılar yeni bilgi akışları nedeniyle bilişsel çatışmalara maruz kalabilmektedirler. Bu baskı nedeniyle yatırımcılar yanlış ya da hatalı tercihlerde bulunmakta ve kayıp yaşayabilmektedir.

2.2.2.8. Talih Oyunları Yanılgısı (Kumarcı Tuzağı)

Kumarcı tuzağı insanların bir trendin tersine döneceği varsayımına uygunsuzca tahmin ettiği durumlarda artar. Bu yatırımcıların bir serinin sonunu iyi ya da kötü biçimde tahmin etmesi eğilimidir. Ortalamaya olan regresyon inanışına sahip olmaktadır. Ortalamaya olan regresyon birçok insan sisteminde bulunan bir kavramdır ve aşırı ucun zamanla ortalamaya yaklaşacağı varsayımını içerir (Karan, 2004: 695-696).

Bireyler bir olayın olası sonuçlarını tahmin ederken, bu olaydan bağımsız olarak meydana gelmiş olaylardan etkilenmeleri ve bu yönde karar almaları kumarcı tuzağı olarak ifade edilmektedir. Kumarcı tuzağının etkisinde olan bireyler, birbirinden bağımsız olayların sonuçlarının birbirlerini etkileyeceği düşünerek, her kayıpta büyük ikramiyeye biraz daha yaklaştıkları yanılgısına kapılmaktadırlar. Sadece kumar makineleri, oynanan oyunları birbirinden bağımsız şekilde algılayacak şekilde programlanmıştır(Özan, 2010:96).

Finansal piyasalarda faaliyet gösteren yatırımcılar kolaylıkla talih oyunları yanılgısına kapılmaktadırlar. Sermaye piyasasından örnek verecek olursak; bazı bireyler portföylerindeki hisse senetlerini bazı dönemler art arda değer elde etmesi durumunda bu artışın devam etmeyeceğini düşünerek portföylerini gözden geçirmektedirler. Bazı durumlarda ise hisse senedi yatırımcıları değer kaybeden hisse senetlerini artık değer kaybetmeyeceğini düşüncesiyle ellerinde tutabilmektedirler (http://www.investopedia.com, 2016).

2.2.2.9. Ayrılma Etkisi

İnsanlar tercihlerde bulunurken çelişkili davranışlar gösterebilirler. Bunun nedeni ise iki olasılığın genel ve öznel olarak birden fazla bileşene ayrılabilmesidir. Farklı ayrışmalar, farklı tercihlere neden olabilmektedir (Tufan, 2008: 58).

İnsanlar iki aşamalı oyunlarla karşı karşıya kaldıklarında, oyunun ilk aşamasını ihmal edip değerlendirmeye almama, oyunu yalnızca ikinci aşamadan ibaretmiş gibi değerlendirme yönünde bir ihmal göstermektedir. Bu eğilim, 1979 yılında Kahneman ve Tversky tarafından incelenerek ortaya konmuş ve "Ayırma Etkisi" olarak isimlendirilmiştir. Kahneman ve Tversky ayırma etkisi ile ilgili olarak yaptıkları çalışmada deneklere aşağıdaki iki soruyu yöneltmiş ve oyun başlamadan önce seçimlerini yapmalarını istemiştir (Kahneman, 1979: 271).

Problem 1: Lütfen aşağıdaki A ve B seçeneklerinden birini seçiniz.

A: %20 olasılıkla 4.000 İsrail Poundu kazanma

B: %25 olasılıkla 3.000 İsrail Poundu kazanma

Problem 2: İki aşamadan oluşan bir oyun düşünelim, 1. aşamada hiçbir şey kazanmadan oyunu tamamlama olasılığınız %75, 2. aşamaya geçebilme ihtimaliniz %25‟dir. Eğer 2. aşamaya ulaşabilirseniz

C: %80 olasılıkla 4.000 İsrail Poundu kazanma

D: %100 olasılıkla 3.000 İsrail Poundu kazanma

1. sorunun yöneltildiği 95 denekten %65‟i A seçeneğini tercih etmiştir. 2. sorunun yöneltildiği 141 denekten %78‟i D seçeneğini tercih etmiştir. Halbuki:

C seçeneğinin asıl değeri = %25 × %80‟i (4.000) = %20‟si (4.000)

D seçeneğinin asıl değeri = %25 × %100‟ü (3.000) = %25‟i (3.000), olacaktır.

Sonuç itibariyle 1. ve 2. sorudaki seçenekler aynıdır, ancak bireyler farklı seçenekleri tercih etmişlerdir. Bu farklı tercihe neden olan etmen, bireylerin 1. aşamayı ihmal ederek olayı salt 2. aşama olarak ele almalarıdır.

2.2.3. Duygusal Eğilimler

Bireylerin, tersini doğrulayan bilgiler olmasına karşın, kayıptan kaçınma eğilimi etkisiyle duyguların etkisi altında olayların pozitif etkilerinin varlığına inanma eğilimleri duygusal eğilimler olarak tanımlanmaktadır (Sefil, Çilingiroğlu, 2011).

2.2.3.1. Kendini Kontrol Edememe Eğilimi

Thaler ve Shefrin (1981) belirttiği gibi yatırımcılar yoldan çıkarılmaya eğilimlidirler ve bu yüzden kendilerine oto-kontrollerini geliştirmenin yollarını aramaktadırlar. Finansal kaynaklarını zihinsel olarak sermaye ve harcama olarak havuzlara paylaştıran yatırımcılar aşırı harcamaya olan isteklerini ancak bu şekilde kontrol edebilmektedirler (Karan, 2004: 698). Bu eğilim, yatırımcıların kendilerini başarılı görmeleri ancak, dış etmenlerin başarısızlığı getirdiğine inanmaları eğilimidir. Bu yüzden yatırımcılar, başarı elde ettikten sonra bilgi işleme performanslarına daha fazla güvenmekte ve fiyat hareketlerine karar verirken bilgilerine daha da fazla güvenmektedir.(Tufan, 2008: 75). Bireylerin fedakârlık yapmaları gereken şeylerin olması ve gelecekteki şartlarını daha nitelikli hale getirme

isteği bu tutumların ortak noktasıdır. Buna örnek olarak yatırımcıların bireysel emeklilik sistemine katılması yoluyla birikim yapmak amacıyla günümüzde yaptığı fedakarlıklar gösterilebilir.

2.2.3.2. Belirsizlikten Kaçınma Ve Bilineni Tercih Etme Eğilimi

Bir olayın sonuçlarının ya da o olaya dair olasılıkların bilinmediği belirsizlik durumlarında seçenekleri analiz etmek, karar verme sürecindeki en temel sorunlardan biridir. Belirsizlik durumlarını; riskli durumlar ve belirsiz durumlar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Riskli durumlar da sonuçların gerçekleşme olasılığı net olarak bilinirken, belirsiz durumlar da ise sonuçların olay ile ilşkisi bilinmekte ancak gerçekleme olasılıkları bilinmemektedir (Moore ve Eckel, 2001). Bireylerin belirsizlik durumlarında karar vermeleri zorlaşır ve bu belirsizlikten kaçınma eğilimi olarak adlandırılır (Pompain, 2006: 129).

Tversky ve Fox (1995) yaptıkları araştırmalarda, bireylerin belirsizlikten kaçınma eğilimini araştırmışlar ve bu konuda araştırmalar yapan Elsberg'e göre daha detaylı ve sistematik olduğunu ortaya koymuşlardır. Belirsizlikten kaçınma eğilimini araştıran iki kişi katılımcılara bazı sorular yönelterek bir deney uygulamışlardır. Deney sonucunda ise; bireyler konu hakkında kendilerini donanımlı gördüklerinde belirsiz durumlar için bahse girmekte, bunun dışındaki durumlar da ise tercihlerini şansa bırakmaktadırlar (Bernstein, 2005: 316).

Phelim Boyle, Raman Uppal ve Tan Wang 2004 yılında yaptıkları araştırmada firma çalışanlarının, kendi firmalarının hisse senetlerini almaları eğilimleri ile belirsizlikten kaçınma arasındaki ilişkiyi bir model kurarak incelemiştir. Sonuç olarak, piyasa portföyünün getirisinde belirsizlik olması durumunda, çalışanların kendi çalıştıkları firmaların hisse senetlerine yatırım yaptıkları belirlenmiştir. Ayrıca, piyasa getirisi hakkında belirsizlik arttıkça, çalışanların, çalıştıkları firmaların hisse senetlerine yaptıkları yatırımın tutarının arttığı, çalıştıkları firmanın hisse senetlerinin volatilitesi azaldıkça, bunlara yaptıkları yatırımın arttığı ortaya konulmuştur (Boyle, Uppal ve Wang, 2003: 23).

2.2.3.3. Pişmanlıktan Kaçınma Eğilimi(Mizaç Etkisi)

Pişmanlık tarih boyunca da var olan ve insanın tabiatında bulunan bir duygudur. Pişmanlık, önceden fark edilmiş olsaydı, olağan durumun daha iyi olabileceğini fark ettiğinde insanda oluşan bilişsel tabanlı bir duygudur (Zeelenberg ve Pieters, 2004, s.156). İnsanlar (yatırımcılar), zarar etmeye ya da başarısızlıklarını kabul etmeye ve hatanın kendilerinden kaynaklandığını kabul etmeye pek alışık değildirler. (Korkmaz ve Ceylan, 2015: 619). Pişmanlık duygusu insanların hayatlarında verdikleri kararlar üzerinde etkilidir. Pişmanlık korkusu ya da pişmanlık teorisi, insanların hatalı olarak davrandığı duygusal reaksiyonun üzerinde durmaktadır(Yıldız vd., 2009: 2).

Yatırımcılar, değer fonksiyonunda bahsedildiği üzere; belirledikleri referans noktasından aşağı doğru inen bir performans karşısında kazanç durumunda oluşacak benzer seviyedeki bir artışa göre daha çok acı hissedeceklerdir. Pişmanlıktan kaçınma eğilimindeki yatırımcılar ile ilgili yapılan çalışmalarda karar vericilerin karar sürecinde daha dikkatli oldukları ve daha temkinli davranışlar sergiledikleri ortaya çıkmıştır (Mathias, 2005: 26).

2.2.3.4. Hayal Kırıklığından Kaçınma Eğilimi

Bireyler, belirsizlik altında bir karar problemi ile karşı karşıya kaldıklarında, tercih ettikleri alternatif üzerinden bir beklenti içine girer. Belirsizlik ortadan kalkıp, birey tercih ettiği alternatifin sonucunu elde ettiğinde bu sonucu, sonuca dair beklentisi ile karşılaştırır. Eğer gerçekleşen getiri beklentisinden daha az ise, birey sonuçtan elde ettiği faydanın yanında hayal kırıklığı hisseder. Diğer taraftan, gerçekleşen getiri beklentisinden fazla ise, birey mutluluk hisseder (Loomes ve Sugden, 1986: 271).

David Bell (1985)'in yaptığı çalışmada, hayal kırıklığı eğiliminin kararlar üzerindeki etkisi incelemiştir. Bu çalışmada Bell (1985), insanların hayal kırıklığından kaçınmaya çalıştıkları ve karar alma sürecinde sonradan yaşanabilecek hayal kırıklığını da dikkate aldıkları ancak buna rağmen hayal kırıklığı yaşadıkları sonucuna ulaşmıştır (Bell, 1985: 1-27).

2.2.4. Sosyal Eğilimler

Bireylerin oluşturduğu küçük gruplar birleşerek toplumu oluşturmaktadır. Gruptan dışlanma, uzak bırakılma kaygısı veya çoğunluğun verdiği kararların bireylerin kendi başlarına aldıkları kararlardan daha doğru olacağı inancı, bireyleri kendini yakın hissettiği gruplarla beraber hareket etmeye zorlamaktadır. Eğer grup kalabalık bireylerden oluşuyorsa, bu hareket tarzı finansal piyasaları etkileyebilmektedir.

Günlük yaşamlarında bireylerin rutin olarak karşılaştığı durumlar finansal piyasaları da kapsamaktadır. Finansal hareketler içerisinde yatırımcılar bilinçli olarak aynı finansal araçlara yönelebilmekte, alma ve satma tutumunu aynı yönde sergileyebilmektedir. Bireylerin birbirini takip etme ve aynı yönde söylemler üzerinden hareket etme, gruplarda oluşan davranışsal eğilimlerdir (Shiller, 1998: 24-25).

2.2.4.1. Birbirini Takip Etme/ Peşinden Gitme Eğilimi

Finansal piyasalarda birbirinin etkisinde kalan ve diğerlerinin davranışları izleyen eğilimleri birbirini takip etme eğilimi açıklanmaktadır. Sermaye piyasalarındaki birçok yükseliş ya da çöküş birbirini takip etme eğilimi ile açıklanmaktadır.

Bu eğilim tipinde, yatırımcılar piyasalarla ilgili bilgi edinmek yerine, birbirlerini taklit etmeye zorlamaktadır. Ama bütün benzer davranışlar sürü davranışı olarak kabul edilemez. Bir yatırımcı davranışının sürü davranışı olarak kabul edilmesi için yatırımcının verdiği yatırım kararının, diğer yatırımcı kararlarına göre değiştirmesi ön koşuldur (Decamps ve Lovo, 2002: 3).

Bireyin içerisinde yer aldığı sosyal grubun düşünce ve davranışlarından etkilenerek kendi düşüncelerini değiştirmesi ve çoğunluk doğrultusunda hareket etmesine sürü davranış denilmektedir. Finans alanı içinde sürü davranış son yıllarda karşımıza çıkan sosyal psikoloji kavramıdır. Finansal piyasalarda yatırımcılar, birçok nedenden dolayı sürü davranışı sergileyebilmektedirler. Finansal açıdan bir grup yatırımcının aynı varlığa ilişkin aynı yönde eş zamanlı olarak işlem yapması, sürü davranış olarak değerlendirilmektedir. Kişisel bilgilerini göz ardı ederek sürüyü takip

eden yatırımcılar ya da kurumlar, grubun bulunduğu entelektüel seviyede karar kılarak, takip ettikleri grubun bilgi düzeyinden daha alt seviyelerinde kalmaktadırlar. Sürü davranış sergileyen yatırımcıların kişisel bilgileri reddettikleri ve karar verme sürecinde grup baz alınarak bilgi seviyesinin düştüğü bir gerçektir (Çoban, 2009: 40).

Sürü davranışı rasyonel ve rasyonel olmayan sürü davranışı olarak iki grupta incelenmektedir. Temelde temsil probleminden kaynaklanan rasyonel sürü davranışının nedeni esasında temsil etme probleminde kaynaklanır ve bireyler bilgilerini kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmakta ve diğer bireyleri taklit etme yoluna gitmektedirler. Rasyonel olmayan sürü davranışları ise; bireylerin eğilimleri sonucu oluşmaktadır. Yatırımcılar kendi değer ve inançlarından sıyrılarak diğer yatırımcıların davranışlarını izlemektedirler (Chang, Cheng ve Khorana, 2000: 1652. akt. Canbaş ve Kandır, 2006: 222).

2.2.4.2. Bilgi Çağlayanı (Çoğunluğa Uyma Eğilimi)

Bireylerin bir konu hakkında bilgisinin artmasıyla o konu hakkındaki tahminlerinin doğru olacağına inancına bilgi yanılsaması denilmektedir. Bireyin bir konuda hakkında daha fazla bilgi seviyesinin artırması o konu hakkında daha doğru kararlar almasını sağlamakla birlikte, bu her zaman doğru olmayabilir. Bunun üç ana nedeni bulunmaktadır:

1. Edinilen bazı bilgiler tahmin etmeyi kolaylaştırmadığı gibi, aksine yanlış yönlendirmelerde de bulunabilmektedir
2. Bazen bireyler edinilen bilgiyi yorumlamak için gerekli tecrübe, eğitim ve yeteneğe sahip olmayabilir.
3. Bireyler geçmiş inanç ve görüşleri ile edinilecek yeni bilgiyi doğrulama eğiliminde olabilir(Döm, 2003:63).

Bikhchandani ve arkadaşlarının 1992 yılında yaptıkları bir araştırmada; yatırımcıların, kararlarını verirlerken sadece kendi bilgileri doğrultusunda hareket etmedikleri diğer yatırımcıların finansal davranışlarını da göz önünde bulundurdukları sonucuna ulaşmışlardır (Ertan, 2007:48).

III. BÖLÜM

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BORSA ALGISI: CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ VE ERCİYES ÜNİVERSİTESİNDE BİR UYGULAMA

3.1. LİTERATÜR TARAMASI

Bireylerin yatırım algıları incelendiğinde çok farklı denek gruplarına yönelik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar işletmelere yönelik olduğu gibi, hane halkına, yatırımcılara ve öğrencilere yönelik olabilmektedir. Üniversite öğrencilerinin bu kapsamda bilgilerinin ölçülmesi literatürde son yıllarda oldukça çalışılan konu olmasına karşın üniversiteler arası değerlendirmelerin yapıldığı çalışma oldukça azdır. Yatırım algısı ile ilgili olarak yurt içi ve yurt dışında yapılan çalışmalar aşağıdaki Tablo 1' de aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Tablo 1: Yatırım Algısı ile ilgili Yapılan Çalışmalar

Danes ve Hira (1987)	Bir üniversitede 323 öğrenci ile yapılan çalışmada öğrencilerin temel finansal bilgi düzeyleri incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre erkeklerin finans konusunda daha bilgili olduklarını ve finansal bilgi düzeylerinin üst sınıflarda arttığını belirlemişlerdir.
Bernheim (1995), (1998)	Yaptığı araştırmalarda tüketicilerin çoğunluğunun basit finansal hesaplamaları yapamadıklarını, temel finansal bilgilerinin yetersiz olduğu ve gelişigüzel tasarruf davranışlarında bulundukları belirlemiştir.
Markovich ve DeVaney (1997),	236 lisans öğrencisi üzerinde yapılan çalışma finansal bilgi ile finansal davranışlar arasındaki ilişki araştırılmış ve hiçbir bağlantı bulunamamıştır. üzerindeki etkisi araştırmış ve tespit edememişlerdir. Bu çalışmada erkek öğrencilerin finansal bilgi düzeylerinin bayan öğrencilerden yüksek olduğu bulunmuştur.
Bernheim, Garrett ve Maki (1997)	Çalışmalarında Merrill Lynch yatırım bankasının veri tabanından elde ettikleri yatırımcı verilerini analiz etmişlerdir. Finansal okuryazarlık ile tasarruf eğilimleri arasında pozitif ilişki tespit etmişler ve finansal eğitimin artmasının genç yatırımcıların tasarruf davranışlarını olumlu etkilediğini belirtmişlerdir.
Chen ve Volpe (1998)	Yaptıkları çalışmalarında 924 üniversite öğrencisinin finansal bilgi düzeyleri, finansal bilgileri ile öğrencilerin özellikleri arasındaki ilişki ve öğrencilerin finansal bilgilerinin düşünce ve kararlar üzerindeki etkisini incelenmiştir. İşletme alanlarında eğitim alanlar, erkekler, son sınıf öğrencileri, 30 yaşın üzerinde ve tecrübeli bireylerin finans bilgilerinin daha yüksek düzeyde olduğunu belirlemişlerdir. Çalışma sonucunda üniversite öğrencilerinin yeterli finans bilgisine sahip olmadıklarını ve bilgi gerektiren kararlarda hata yapabileceklerini belirtmişlerdir.

Bernheim vd. (2001)	Lise öğrencilerinin finansal konularda eğitim almasının, yetişkinlik dönenimdeki yatırım davranışları arasındaki ilişkiyi incelemişler ve aralarında pozitif ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.
Hogart (2002)	ABD'de bireylerin finansal okuryazarlık düzeyini belirlemeye çalıştığı araştırmada, 28 maddeden oluşan bir anket kullanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre delir düzeyi ve eğitim düzeyi düşük bireylerin finans konusunda bilgi düzeylerinin diğer bireylerden düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır.
Beal ve Delpachitra (2002)	Avustralya'da öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyini belirmeleye çalıştıkları araştırmada, finansal okuryazarlık düzeyinin düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca iş deneyimine sahip ve yüksek gelirli öğrencilerin okuryazarlık düzeylerini daha yüksek bulmuşlardır.
Chen ve Volpe (2002)	Kaliforniya, Florida, Pensilvanya, Ohio, Kentucky, Massachusetts eyaletlerinde bulunan 14 yüksekokul ve üniversite öğrencisine gönderdikleri 1800 anket ile öğrencilerin kişisel finansal okuryazarlık düzeylerini araştırmışlardır. Yaptıkları analizler sonucunda kadınların erkeklere göre finansal okuryazarlık konusunda daha az bilgiye sahip olduklarını ve kadınların finansal konuları öğrenme isteklerinin erkeklere oranla daha düşük olduğunu tespit etmişlerdir.
Beal ve Delpachitra (2003),	Avustralya'da birinci sınıf üniversite öğrencilerinin finansal konularda bilgi düzeyleri incelemişlerdir. Öğrencilere temel finans konularını içeren bir anket uygulamışlar ve finans konusundaki bilgi düzeylerinin düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Bunun nedenini ise lisedeki finansal eğitimin yetersizliğinden olduğunu vurgulamışlardır.
Hilgerth vd. (2003)	ABD'de üniversite öğrencilerinin finansal konularda bilgi düzeyleri ve finansal davranışlar arasındaki ilişkileri araştırmışlardır. Finansal konulardaki bilgileri arttıkça finansal davranış skorlarının da arttığını ortaya koymuşlardır.
OECD(2005)	Yaptığı araştırmada finansal okuryazarlık düzeyini düşük bulmuştur ve bireyler finansal konularda kendilerini gerçekte olduğundan daha fazla bilgili görmektedirler.
Kimball ve Shumway(2006)	Bireylerin yaptıkları çalışmada yatırım tercihleri ile finansal çok yönlülükleri arasında olumlu ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.
Worthington (2006)	Bireylerin finansal bilgi düzeyini belirlemek amacıyla regresyon modelinden faydalanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; finansal okuryazarlık çiftlik sahipleri, çalışanlar ve 50-60 yaş grubunda yüksek çıkmıştır.
Jorgensen vd. (2007)	Üniversite öğrencilerinin finansal bilgi düzeylerini incelemişlerdir. Çalışma sonuçlarına göre öğrenciler finansal davranışlarında ebeveynlerinden etkilenirken, finansal bilgi düzeylerinde etkileri bulunmamaktadır.
Calvet vd. (2007)	Yaptıkları araştırma sonuçlarına göre finansal çok yönlülüğe sahip hanelerde riskli varlıklara yaptıkları ve portföy çeşitliliğne önem verdiklerini ortaya koymuşlardır.
Rooij vd. (2007)	Yaptıkları çalışmada finansal okuryazarlık ve borsaya katılım ile ilgili sorular yöneltmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre finansal okuryazarlık düzeyi düşük olan bireyler borsaya yatırım yapmaktan kaçınmaktadırlar.
Lusardi ve Mitcell (2007)	Yaptıkları çalışmada bireylerin emeklilik planlamaları ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırma verilerine göre finansal okuryazarlık düzeyi yüksek olan bireylerin emeklilik planlamalarını doğru yaptıklarını belirlemişlerdir.

Lusardi ve Mitchell (2008)	Finansal eğitimin önemini vurguladıkları diğer bir çalışmalarında buna ek olarak kadınlarında finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olmasına bağlı olarak emeklilik dönemine ilişkin mali planlama yapma konusunda da benzer bir eğilim gösterdiklerini ve başarı oranlarının düşük olduğunu ileri sürmüşlerdir.
Gerek ve Kurt (2008)	Çalışmalarında Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Hukuk Fakültesi ve Fen Fakültesi öğrencilerinde oluşan 187 kişilik bir örnekleme Ulusal Ekonomi Eğitim Konseyi tarafında geliştirilen Ekonomi Standartları anketini uygulamışlardır. Genel olarak öğrencilerin sorulara verdikleri cevapların ortalama puanının 65 olduğu, ekonomi dersi alan öğrencilerin almayanlara oranla daha başarılı olduğu, kız ve erkek öğrencilerin sorulara aynı sayıda doğru cevap verdiğini tespit etmişlerdir.
Cole vd. (2008)	Hindistan ve Endonezya'da yapılan çalışmada finansal okuryazarlık düzeylerini araştırmışlardır. Çalışma sonuçlarına göre finansal okuryazarlık ile finansal davranışlar arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.
Borden vd. (2008)	Finansal ders alan üniversite öğrencilerinin bu dersi almadan önce ve aldıktan sonraki bilgi düzeylerini araştırmıştır. Çalışma verilerine göre öğrencilerin bilgi düzeyi artmasının kredi kartı kullanımı ve finansal risk konularında olumlu değişimler sağladığı sonucuna ulaşmıştır.
Samy vd. (2008)	Üniversite öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada öğrencilerin kredi kartı, kredi kullanımı ve bireysel emeklilik sigortası ile ilgili okuryazarlık düzeyini sinir ağları yöntemiyle ölçmeye çalışmışlardır. Samy, vd. (2008), kredi kartlarıyla ilgili bilgi düzeyinin öğrencilerin öğretim süreleri, kredi kartı sahipliği, günlük kullanım düzeyi ile bağlantılı olduğunu ortaya koymuşlardır. Kredilerle ilgili bilgi düzeyinin en önemli belirleyicileri arasında kredi kartı sahipliği ve cinsiyet gösterilmektedir. Yazarlar, emeklilik planları hakkındaki bilgi düzeyinin en önemli belirleyicilerinin ise; öğretim süresi, iş durumu, konaklama durumu ve bütçe durumu olduğu belirtilmektedir.
Robb ve Sharpe (2009)	Yaptıkları çalışmada üniversite öğrencilerinin finansal bilgi düzeyi ile kredi kartı kullanımı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma verilerine göre okuryazarlık düzeyi yüksek olan öğrencilerin kredi kartı kullanımı daha dengeli özellik göstermektedir.
Rosacker vd. (2009)	Yaptığı çalışmada birinci sınıf işletme öğrencilerinin eğitim sonrası finansal okuryazarlık düzeyindeki değişimin ölçülmesi amaçlanmıştır. 101 öğrenci üzerinde yapılan çalışma sonuçlarına göre alınan eğitimin finansal okuryazarlık düzeylerini anlamlı olarak yükselttiğini tespit etmiştir.
Lusardi ve Mitchell (2009)	Yaptıkları çalışmada finansal okuryazarlık ile emeklilik arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların finansal konularda bilgilerinin yetersiz olduğu ve bunun emeklilik planlamasını olumsuz etkilediği sonucuna varmışlardır.
Altıntaş (2009)	Finansal eğitimin emeklilik planlaması üzerindeki etkisini araştırmış ve yetersiz finansal eğitimin emeklilik planlamasını olumsuz etkilediği sonucuna varmıştır.
Al-Tamimi ve Kalli (2009)	Birleşik Arap Emirliklerin'deki yatırımcıların finansal okuryazarlık düzeyini araştırdıkları çalışmada finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olduğunu tespit etmişlerdir.
Pahnke ve Honekamp (2010)	Almanya'da bireylerin finansal okuryazarlık düzeyinin emeklilik planlamaları üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Araştırma verilerine göre yüksek gelirli bireylerin emeklilik planlaması yaptığı ve finansal okuryazarlık düzeyinin bu planlamada etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Lusardi, Mitchell ve Curto (2010)	Genç bireylerin finansal oluryazarlık düzeylerini araştırdıkları çalışmalarında, finansal okuryazarlık düzeylerini düşük bulmuşlardır. Bunun yanında demografik özelliklerin finansal okuryazarlık düzeyi üzerine etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.
Jorgensen ve Savla (2010)	Yaptıkları çalışmada genç bireylerin finansal okuryazarlık düzeyine ebeveynlerin etkisi araştırmışlardır. Üniversite Öğrenci 420 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan araştırmada ebeveynlerin öğrencilerin finansal bilgi düzeyleri üzerinde etkili olmadığı fakat finansal tutum üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.
Temizel (2010)	Türkiye'deki mavi yakalıların finansal okuryazarlık seviyesini araştırmaya yönelik bir çalışma yapmıştır. Katılımcılar olaylara realist yaklaşmakta, yaşamlarını kolaylaştıracak bilgi ve davranışlar karşısında yeniliklere açık bir tutum sergilemektedirler. Mavi yakalılar finansal bilgi erişimi konusunda sıkıntı yaşamaktadırlar.
Sabri vd. (2010)	Malezya'da yaptıkları çalışmada üniversite öğrencilerinin karşılaştıkları finansal sorunlar ve finansal davranışlar ile finansal okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Çalışma verilerine göre finansal okuryazarlık düzeyi yüksek olan öğrencilerin finansal sorunlar ile daha az karşılaştıkları ve olumlu finansal davranışlar gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır.
Jappelli (2010)	Yaptığı araştırmada 1995-2008 yılları arasındaki 55 ülkenin araştırma verileri değerlendirilmiştir. Uluslararası karşılaştırmanın yapıldığı çalışma verilerine göre ülkelerin finansal okuryazarlık düzeyleri farklılık göstermektedir. Eğitim başarısı ve sosyal güvenlik primlerinin finansal okuryazarlık düzeyini etkilediği sonucuna varmıştır.
Akyol (2010)	Çalışmasında ticaret bankalarının özel bankacılık birimlerindeki çalışanların finansal farkındalık düzeylerini ölçümlemeyi amaçlamıştır. Toplamda 375 çalışana uyguladığı 34 soruluk anket sonucunda yüksek düzeyde finansal farkındalık olması gerektiği düşünülen bu çalışan grubuna dahi finansal eğitim verilmesi gerekliliği ortaya konulmuştur.
Bayram (2010)	Çalışmasında Anadolu Üniversitesi İİBF ve Porsuk MYO öğrencilerinden basit rassal örneklem yoluyla seçilen 600 kişilik bir gruba anket uygulayarak finansal okuryazarlık davranışlarını ve para yönetimine ilişkin alışkanlıklarını ölçümlemeyi amaçlamıştır. Yapılan analizler sonucunda öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin düşüklüklerinin farkında olmadıklarını, para harcama ve yönetme alışkanlıklarının kaynağının aileleri olduğunu, finansal bilgi kaynaklarının çoğunlukla televizyon ve internet olduğunu, virman, gayrimenkul sertifikası, temerrüt gibi temel finansal kavramları bilme düzeylerinin düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Fakülte öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin meslek yüksekokulu öğrencilerinden daha yüksek olduğunu ve dolayısıyla finansal eğitimin uzun vadede daha etkin olmasına rağmen kısa vadede de bu düzeyin artırılması için aktif yöntemler bulunması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.
Lusardi ve Mitchell (2011)	Finansal okuryazarlık düzeyinin tüm Dünya'da genel olarak erkeklerin kadınlara göre, eğitim seviyesi yüksek olanların düşük olanlara göre ve orta yaş seviyesindekilerin gençler ve yaşlılara göre daha yüksek olduğunu belirtilmiştir.

Rooij vd. (2011)	Yaklaşık 2.000 hane halkının verisi ile oluşturulan DNB Hane halkı Araştırmasından ve buna ek olarak oluşturdukları 2 ayrı modül ile elde ettikleri veri yardımıyla finansal okuryazarlık ile sermaye piyasalarında işlem yapmak arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Sonuç olarak bireylerin enflasyon ve bileşik faiz gibi temel finansal kavramları bilme başarılarının yüksek olduğunu buna karşın hisse senedi, tahvil, risk yönetimi ve sermaye piyasalarının işleyişi gibi konularda daha sınırlı bilgiye sahip olduklarını saptamışlardır. Finansal okuryazarlık düzeyinin sermaye piyasalarına katılımda etkili olduğunu ve dolayısıyla finansal okuryazarlık düzeyleri düşük olan bireylerin sermaye piyasalarında daha az yatırım yaptığını belirtmişlerdir.
Temizel ve Bayram (2011)	Çalışmalarında Anadolu Üniversitesi İİBF öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini ölçümlemeyi amaçlamışlardır. Fakültede öğrenim gören 500 öğrenciye anket uygulamışlardır. Geçerli olan 433 anketten elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin finansal gelişmeleri daha çok televizyon ve internet aracılığıyla takip ettikleri, finansal bilgi düzeylerini abartma eğiliminde oldukları, finansal bilgi kaynaklarının yüksek oranda aileleri olduğu, finansal okuryazarlık ile ilgili temel kavramları bilmekten uzak olduklarını tespit etmişlerdir. Finansal okuryazarlık düzeylerinin yükseltilmesi için eğitim-öğretim içeriklerinin bu doğrultuda oluşturulması gerektiğini savunmuşlardır.
Almenberg ve Soderbergh (2011)	İsveçli yetişkin bireylerin finansal okuryazarlık düzeyleri ile emeklilik planlaması arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Gençlerin, erkeklerin, eğitim seviyesi yüksek olan ve yüksek gelire sahip bireylerin finansal okuryazarlık düzeyleri yüksek çıkmıştır.
Sevim vd. (2012)	Yaptığı çalışmada borçlanma davranışına ile finansal okuryazarlık düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Finansal okuryazarlık seviyesi yüksek olan bireylerin aşırı borçlanma davranışı göstermediği ve bilinçli kredi kullandıkları sonucuna ulaşmıştır.
Shambare ve Rugimbana (2012)	Güney Afrika'da yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin ve eğitimli bireylerin finansal okuryazarlık seviyeleri incelenmiştir. Bireylerin basit kavramlar konusunda bilgili olduğu fakat finansal okuryazarlık konusunda bilgilerinin yetersiz olduğu sonucuna ulaşmışlardır.
Xu ve Zia (2012)	Dünya bankası adına finansal okuryazarlık literatür araştırması yapılan çalışmada, bileşik faizle ilgili sorulara doğru yanıt verenlerin oranlarının ülkelere göre önemli farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuşlardır. Bileşik faizin en çok bilindiği ülkeler Yeni Zelanda (%86), Hollanda (%85) ve Almanya (%82) iken, en az bilindiği ülkeler Şili (%2), Romanya (%24) ve İsveç (%35) olarak sıralanmıştır. Enflasyon için en çok doğru yanıt verilen ülkeler Yeni Zelanda (%81), Almanya (%78) ve Hollanda (%77) iken, bu konuda en başarısız ülkeler Hindistan (%25), Şili (%26) ve Romanya (%43) olmuştur. Risk çeşitlendirme konusunda en bilgili ülkeler İsveç (%68), Almanya (%62) ile Hollanda ve ABD (%52) olmuştur. Risk yönetimi bilgisinin en az olduğu ülkeler Rusya (%13), Yeni Zelanda (%27) ve Endonezya (%28)'dir.
VISA (2012)	Yaptığı çalışmada 28 ülkede 25.500 katılımcıyla finansal okuryazarlık seviyelerini uluslararası düzeyde araştırmıştır. Çalışmaya göre gençler ve yaşlı bireyler finansal açıdan riskli grup olduğu, 35–49 yaş arası bireylerin finansal açıdan çocukları eğitmek için duyarlı grup olduğu sonucuna ulaşmıştır. Şirket bu veriler ile kadınların finansal okuryazarlık düzeyleri ile ilgili 2013 yılında bir rapor yayınlamıştır.
Disney ve Gathergood (2012)	Çalışmalarında İngiltere'de yaklaşık 3.000 hane halkından elde ettikleri veri ile finansal okuryazarlık ve tüketici kredileri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yaptıkları analiz sonucunda finansal okuryazarlık düzeyleri düşük olan bireylerin tüketici kredisi kullanma eğilimlerin yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Ludlum vd. (2012)	Kredi kartı kullanımının üniversite öğrencileri arasında büyük sorun haline geldiği Amerika'da öğrencilerin kredi kartı kullanımıyla ilgili bilinç düzeyleri araştırılan çalışmada, kredi kartı faiz oranını bilen öğrencilerin oranının sadece %14,6 olduğunu, kredi kartını geç ödeme cezasının oranını öğrencilerin %75,7'sinin bilmediğini, limit aşım ücretini bilenlerin oranının %29'2 olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu üç finansal okuryazarlık aracının hepsini aynı anda bilenlerin oranının da %10'dan az olduğunu hesaplamışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin yaşı arttıkça kredi kartı ile ilgili farkındalık düzeyleri artmaktadır.
Ansong ve Gyensare (2012)	Gana'da Üniversite öğrencileri üzerine yaptığı çalışmada, çalışma deneyiminin ve annenin eğitim düzeyinin yüksek olmasının finansal okuryazarlık düzeyini arttırdığını belirlemişlerdir.
Sohn vd. (2012)	Ergenlik çağındaki 1185 birey bilgisini içeren 2006 yılına ait Kore Ulusal Finansal Okuryazarlık Araştırması verisini kullanarak yaptıkları çalışmada öncelikli finansal sosyalleşme aracı medya olan ve bir banka hesabı olan bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca parayı bir mal veya ödül olarak görenlerin para biriktirmekten kaçınanlara göre daha yüksek düzeyde finansal okuryazar olduklarını, orta düzeyde harçlık alan öğrencilerin de yüksek düzeyde harçlık alan gruba göre finansal okuryazarlık düzeylerinin daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir.
Atkinson ve Messy (2012)	Çalışmalarında farklı ülkelerden insanların finansal okuryazarlığını ölçmek için yaptığı anket çalışmasında finansal okuryazarlığı finansal bilgi, finansal davranış ve finansal tutum başlıkları altında üç bölüm halinde ele almıştır. 14 ülkede yapılan araştırmaya göre; en yüksek finansal bilgi skoruna sahip ülke Macaristan olmuştur. Finansal davranış skorlarına göre; Almanya, Malezya ve İngiliz Virjin Adaları ilk sıradaki ülkelerdir. Finansal Okuryazarlık düzeyi bakımından her ülkede erkekler kadınlardan daha yüksek puanlara sahiptir. Finansal davranış notu bakımından 14 ülkenin sadece 5'inde kadınlar erkeklerden daha fazla puana sahiptir. Tutum puanları bakımından ise, 14 ülkenin 10'unda kadınlar erkeklerden daha yüksek puana sahiptir.
Steen ve MacKenzie (2013)	Finansal stres, finansal okuryazarlık, finansal danışmanlık ve evsiz kalma riski konusunda Avustralya'da yaptıkları çalışmalarında finansal okuryazarlık ve finansal danışmanlığın finansal stresten ve evsiz kalma riskinden koruduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca kamu politikalarının finansal eğitim, tüketici finansmanı ve sosyal hizmetlerin sağlanması gibi konuları etkilediğini tespit etmişlerdir.
Adeleke (2013)	Amerika'da 100 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan çalışmada finansal okuryazarlık seviyesi ile cinsiyet arasındaki ilişki anket yöntemiyle araştırılmıştır. Çalışma verilerine göre cinsiyet ile finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Fakat eğitim süresi ve yaş ile finansal okuryazarlık seviyesi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.
Mahdzan ve Tabiani(2013)	Bireylerin tasarruf alışkanlığı ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma verilerine göre; yüksek finansal okuryazarlığa sahip bireylerin ve erkeklerin tasarrufa eğilimli oldukları sonucuna ulaşmışlardır.
Ibrahim ve Alqaydi(2013)	Birleşik Arap Emirlikleri'nde halkın finansal okuryazarlık düzeyini literatürdeki çalışmaların ortalamalarıyla karşılaştırılmışlar ve halkın finansal okuryazarlık seviyesinin düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Louw vd. (2013)	Güney Afrika'da 424 üniversite öğrencilesi üzerinde yapılan çalışmada öğrencilerin finansal bilgi ihtiyaçlarını anket aracılığıyla incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin finansal konulardaki sorumluluklarını ebeveynleri üstlendiği gözlemlenmiştir. Bunun aksine bireylerin finansal kavramlarda yüksek bilgiye, finansal planlama, vergi mevzuatı, bankacılık, yatırım ve hukuki konularda ise düşük bilgiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Boakye ve Kansanba(2013)	Bir üniversitede yaptığı araştırmada öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyesini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda öğrencilerin okuryazarlığı ülke ortalamasından yüksek çıkmıştır. Ayrıca öğrencilerin finansal bilgi ve davranışları arasında olumlu bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.
Duca ve Kumar (2014)	Çalışmalarında Amerika'da yaşayan 50 yaş ve üstü 20.139 katılımcının Sağlık ve Emeklilik Araştırması verisinden seçtikleri 1.266 kişiden elde ettikleri yanıtlarla finansal okuryazarlık ile mortgage kredileri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Yaptıkları analizler sonucunda finansal okuryazarlık düzeyleri yüksek kişilerin mortgage kredilerini %3-5 oranında daha az iptal etme eğilimi gösterdiklerini tespit etmişlerdir.
Ergün vd. (2014)	Çalışmalarında Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini araştırmak amacıyla 448 öğrenciden kolayda örneklem yöntemiyle seçilen 275 tanesine anket uygulamışlardır. Sonuç olarak öğrencilerin temel düzeyde okuryazar olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra cinsiyete göre öğrencilerin temel enflasyon, borsanın temel işlevi, hisse senedi çeşitlendirmesi bilgilerinin değiştiğini, öğretim etkinliklerine göre temel enflasyon ve faiz oranlarının tahvil fiyatlarına etkisine ilişkin bilgilerinin değiştiğini, aylık ortalama hane gelirine göre ise varlık çeşitlendirme bilgilerinin ve temel enflasyon bilgilerinin değiştiğini belirlemişleridir.
Sarıgül (2014)	Konya'da bulunan üç üniversitede 1099 öğrenci ile ankete dayalı çalışma yapmıştır. Sarıgül (2014)'ün çalışmasının bazı bulguları şu biçimde sıralanabilir: Genel olarak bakıldığında öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyi yetersizdir. Kadınların verdiği doğru yanıt oranı erkeklere göre daha düşük seviyededir. Eğitim dönemi içinde veya tatillerde bir işyerinde çalışan öğrenciler çalışmayanlara göre, İİBF gibi finansla bağlantılı derslerin yer aldığı fakülte öğrencileri diğer fakülte öğrencilerine göre daha bilgilidir.
Castro-González (2014)	Porto Riko'da yaptığı araştırmada hane halkının %64'ünün bütçe hazırladığını, %72'sinin emeklilik fonlarını duyduğunu, %75'sinin Mortgage sistemi hakkında bilgisi olduğunu, %82'sinin kredi kartları, mevduat hesapları hakkında bilgisi olduğunu bildirmektedir. Yazar, katılımcıların %80'inin çek hesabı sahibi olduğunu, %69'un mevduat hesabı bulunduğunu, %66'lık kesimin kredi kartı sahibi olduğunu, %54'lük kesimin bir mortgage ve/veya sigorta hesabı olduğunu, %43'ün bir emeklilik fonu sahibi olduğunu, %12'sinin hisse senedi ve %8'inin tahvil sahibi olduğunu belirtmiştir. Araştırmaya göre, katılımcıların %50'si finansal ürün seçim kararı verirken gazetelerde yayınlanan makalelerinden etkilenmektedir. Yazar, bu sonuçlara karşın, katılımcıların finansal karar alma veya emeklilik için hazırlıksız olduklarını, finansal planlamada bilgi yetersizliği olduğunu, tasarruf ve yatırım kararı vermek için gerekli en temel ilkeler konusunda bilgi eksikliği çekildiğini açıklamıştır.
Şahin (2014)	Meslek yüksekokul öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada 127 katılımcıya anket uygulanmıştır. Katılımcıların %28,3'ünün finansal okuryazar olduğunu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmaya katılanlar öğrencilerin daha çok altın, döviz, hisse senedi ve mevduat gibi yatırım araçlarını tercih ettiği belirlenmiştir.

Kılıç vd.(2015)	Çalışmalarında finansal okuryazarlık düzeyinin erkek öğrencilerde kadın öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Çalışma, günlük olarak para yatırma ve çekme gibi işlemler nedeniyle öğrencilerin bireysel bankacılık konusunda daha yüksek oranda bilgiye sahip olduğu, yatırım konusunda ise en düşük düzeyde bilgi sahibi olunduğu belirlenmiştir. Ayrıca müfredatlarında finans vb. derslerinin yer aldığı İİBF öğrencilerinin finansal bilgi düzeyinin diğer fakültelerden daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Bu da öğrencilerin finansal eğitim almasının yarattığı farklılığı ispatlamaktadır.
Özdemir vd. (2015)	Çalışmalarında Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğrenim gören 235 öğrenciye finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemek üzere anket uygulamışlar ve geçerli olan 221 anketi analize dahil etmişlerdir. OECD finansal okuryazarlık ölçeğini Türkiye koşullarına uyarlayarak oluşturdukları 21 maddelik anket ile 4 ayrı hipotezi test etmişler ve öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyinin yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.
Çam ve Barut (2015)	Gümüşhane Üniversitesi'ndeki öğrencilerin finansal davranışlarını ve finansal okuryazarlık düzeylerini tespit etmek amacıyla yapılan çalışmada 400 ön lisans öğrencisi örnekleme dahil edilmiştir. Araştırmada öncelikli olarak parayı harcama ve yönetme davranışları belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular ise öğrencilerin finansal okuryazar olmadıklarını göstermektedir.
Alkaya ve Yağlı(2015)	Nevşehir'de İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) İşletme, İktisat ve Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik bölümü öğrencilerinden seçilen 185 öğrenci ile yapılan çalışmada öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri araştırılmıştır. Çalışma sonucunda finansal davranış ile finansal tutum arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir.

3.2. ARAŞTIRMA

3.2.1. Araştırmanın Amacı

Günden güne karmaşıklaşan finansal olaylarla karşı karşıya olan genç neslin finansal konularda bilgi düzeylerinin literatürdeki kaynakların çoğunda yetersiz olması finansal durum tespitleri ve yatırım algılarının tespit edilmesinin önemini artırmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı; üniversite öğrencilerinin yatırıma yönelik bakış açıları ve algılarını belirleyerek değerlendirmelerde bulunmaktır. Literatürde finansal konularda çalışmanın çok olmasına karşın üniversiteler arası karşılaştırmaların yapıldığı çalışma sayısı oldukça düşüktür. Öğrencilerin yatırım algısı belirlenerek durum tespitinin yapılması amaçlanmıştır. Piyasaların sağlıklı yapıya oturması onu doğru anlamak ve uygulamaktan geçmektedir. Bu çalışmanın amacı; üniversite öğrencilerinin yatırımlara ilgisinin hangi boyutta olduğunun durum tespitidir.

Bu amaca bağlı olarak, öğrencilerin yatırım konusunda ne kadar bilgiye sahip olduğu, bazı temel finansal konularda ne kadar başarılı oldukları, finansal konularda ne tür davranışlar sergiledikleri tespit edilmektedir. Ayrıca Sivas ve Kayseri ili baz alınarak yapılan çalışmada; aynı bölge içerisinde yer alan, benzer özelliklere sahip olan bu iki ilde yatırım algısı açısından benzerlik ya da farklılıkların tespit edilmesi amaçlanmıştır.

3.2.2. Araştırmanın Kapsamı Ve Veri Toplama Tekniği

Bu araştırma, lisans düzeyindeki son sınıf üniversite öğrencilerinin yatırım algı düzeylerini ölçmek amacıyla gerçekleştirilmiş ve bu kapsamda Cumhuriyet Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi'nde 01-31 Mayıs 2016 tarihlerinde bir anket uygulanmıştır. Araştırmanın evrenini Cumhuriyet Üniversitesi'nden 1410, Erciyes Üniversitesi' nden 1134 oluşturmaktadır. Kolay örnekleme yöntemiyle en fazla sayıda kişiye ulaşılmaya çalışılmıştır. Finansal dersleri almış öğrenciler tercih edilmiştir. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi son sınıf iktisat, işletme ve maliye bölümlerinden olmak üzere toplam 422 öğrenci örnekleme dahil edilmiştir. Ulaşılan bu rakam α=0,05 anlamlılık düzeyinde %5'lik örneklem hatası ile söz konusu evreni temsil etme açısından kabul edilebilecek bir örneklem büyüklüğüdür. Öğrencilere anketin amacı açıklanmış ve sorulara kendilerine göre en doğru cevabı vermeleri istenmiştir.

Anket dokuz bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölüm demografik özellik ve finansal davranış profilini oluşturmaya yönelik sorular içermektedir. Son yedi bölüm ise yatırım algısını ölçmeye yönelik olan farklı alt kategorilerden oluşmaktadır. Son yedi bölümde yer alan sorular öğrencilerin genel ekonomi ve finans, bankacılık, emeklilik ve sigortacılık, finansal tablolar, yatırım, vergi ve mevzuat, genel matematik ve faiz hesaplamaları konusundaki bilgilerini ölçmeyi amaçlamaktadır.

Anket formu hazırlama sürecinde ilgili literatürde yer alan Sarıgül(2014)'te yaptığı çalışmada kullanılan sorular esas alınmıştır. Ayrıca araştırmacılar tarafından geliştirilen sorulara da yer verilmiştir. Anket formunun bir örneği ekte sunulmuştur.

İlk bölümde öğrencilerin yaş, cinsiyet, üniversite, bölüm, öğretim türü, anne-baba eğitim durumu, çalışma durumu, kişisel harcama, hane geliri ve yaşamını

geçirdiği yere ilişkin demografik sorular yer almaktadır. İkinci bölüm ise yatırım yapma durumu, yatırım kanalı, yatırım tercihi, finansal gelişme takip aracı, finansal durum yönetme başarısı, finansal durum bilgi edinme yolu, finansal yardım ihtiyacı, aylık bütçe yapma durumu, kredi kartı kullanma alışkanlığı, bireysel emeklilik sistemine katılım, internet bankacığı kullanımına ilişkin sorular içermektedir. Üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci bölümde "Doğru", "Yanlış" ve "Fikrim Yok" cevap seçenekleri ile sorulan sorulardan oluşmaktadır. Dokuzuncu bölüm matematik ve faiz hesaplamaları ile ilgili çoktan seçmeli soruları içermektedir.

Öğrencilerin finans gündemini takip edip etmediklerini gözlemlemek amacıyla tüm sorular içerisinden 6 soru belirlenerek yeni bir alt kategori oluşturulmuştur. Finans gündemi başlığı altında incelenen bu sorular son yedi bölümde yer alan ikinci, altıncı, on altıncı, on yedinci, yirmi dokuzuncu ve otuz üçüncü sorulardan oluşmaktadır.

Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 22 programında değerlendirilmiştir. Veriler yorumlanırken t testi, ki-kare testi, Anova testi ve çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey HSD testi kullanılmıştır.

Cronbach Alfa Katsayısı hesaplanarak 0,656 bulunmuştur. Özdamar (1999) güvenirlik katsayısına ilişkin ölçüt değerleri aşağıda olduğu gibi ifade etmektedir.

$0.00<\alpha<0,40$ olduğu zaman ölçek güvenilir değildir

$0,41<\alpha<0,60$ olduğu zaman ölçek düşük güvenirliktedir

$0,61<\alpha<0,80$ olduğu zaman ölçek orta düzeyde güvenilirdir

$0,81<\alpha< 1,00$ olduğu zaman ölçek yüksek düzeyde güvenilirdir

Yukarıda verilen ölçüt değerlere bakıldığında eldeki ölçeğin orta düzeyde bir güvenirlik katsayısına sahip olduğu ve ölçeğin istatistik tutumlarının belirlenmesinde güvenirlik düzeyi orta düzeyde güvenilir ölçme sonuçlarının elde edilebileceğini göstermektedir.

3.2.3. Araştırmanın Hipotezleri Ve Bulguları

Çalışmamızın bu kısmında ölçme araçları ile elde edilen verilerin analizi sonucu ortaya çıkan bulgular ve araştırmanın hipotezlerine yer verilmiştir.

Tablo 2: Normallik Testleri

	Kolmogorov-Smirnov[a]			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Cinsiyet	,361	20	,000	,637	20	,000
Yaş	,235	20	,005	,851	20	,005
Üniversite	,438	20	,000	,580	20	,000
Bölüm	,276	20	,000	,780	20	,000
Öğretim Türü	,438	20	,000	,580	20	,000
Baba Eğitim	,318	20	,000	,737	20	,000
Anne Eğitim	,187	20	,000	,926	20	,128
Çalışma Durumu	,339	20	,000	,739	20	,000
Kişisel Harcama	,225	20	,009	,862	20	,009
Hane Geliri	,215	20	,016	,830	20	,002
Yaşam Alanı	,420	20	,000	,660	20	,000
Yatırım Kanalı	,254	20	,002	,765	20	,000
Yatırım Tercihi	,261	20	,001	,905	20	,052
Gelişme Takibi	,538	20	,000	,236	20	,000
Yönetme Başarısı	,361	20	,000	,637	20	,000
Yönetme Bilgisi	,277	20	,000	,748	20	,000
Finansal Yardım İhtiyacı	,463	20	,000	,544	20	,000
Para Biriktirme Alışkanlığı	,335	20	,000	,641	20	,000
Kredi Kartı Kullanımı	,438	20	,000	,580	20	,000
Bireysel Emeklilik	,527	20	,000	,351	20	,000
İnternet Bankacılığı	,509	20	,000	,433	20	,000
Yatırım Algısı	,198	20	,038	,906	20	,054
Ekonomi ve Finans	,494	20	,000	,291	20	,000
Bireysel Bankacılık	,184	20	,000	,913	20	,073
Emeklilik ve Sigortacılık	,294	20	,000	,857	20	,007
Finansal Tablolar	,286	20	,000	,795	20	,001
Yatırım	,176	20	,000	,903	20	,046
Vergi Mevzuat	,264	20	,001	,869	20	,011
MatemetİK ve Faiz	,303	20	,000	,804	20	,001
Güncel Gelişme	,427	20	,000	,676	20	,000

Yapılan normallik testi sonucun çalışmaya katılan araştırmacılara uygulanan anketin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

3.2.3.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Bilgileri

Araştırmaya katılan 422 örneklem, ağırlıklı olarak bayan, 23 yaşında, ilköğretim düzeyinde eğitim almış anne-babalara sahip, yaşamının büyük çoğunluğunu şehirde geçirmiş öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin demografik bilgileri aşağıdaki **Tablo 3**'de yer almaktadır.

Tablo 3: Üniversitelere Göre Demografik Özelliklerin Dağılımı

		Cumhuriyet Üniversitesi		Erciyes Üniversitesi		TOPLAM	
	Cinsiyet	**Frekans**	**Yüzde**	**Frekans**	**Yüzde**	**Frekans**	**Yüzde**
	Bay	91	21,6%	92	21,8%	183	43,4%
	Bayan	124	29,4%	115	27,3%	239	56,6%
	Yaş						
	21	19	4,5%	20	4,7%	39	9,2%
	22	67	15,9%	60	14,2%	127	30,1%
	23	72	17,1%	65	15,4%	137	32,5%
	24	26	6,2%	31	7,3%	57	13,5%
	25	12	2,8%	14	3,3%	26	6,2%
	26 ve fazlası	19	4,5%	17	4,0%	36	8,5%
	Baba Eğitim Düzeyi						
	Okuryazar değil	3	0,7%	3	0,7%	6	1,4%
	Okuryazar	6	1,4%	5	1,2%	11	2,6%
	İlköğretim	95	22,5%	87	20,6%	182	43,1%
	Lise	77	18,2%	74	17,5%	151	35,8%
	Üniversite	29	6,9%	35	8,3%	64	15,2%
	Lisansüstü	5	1,2%	3	0,7%	8	1,9%
	Anne Eğitim Düzeyi						
	Okuryazar değil	16	3,8%	9	2,1%	25	5,9%
	Okuryazar	13	3,1%	10	2,4%	23	5,5%
	İlköğretim	129	30,6%	138	32,7%	267	63,3%
	Lise	45	10,7%	42	10,0%	87	20,6%
	Üniversite	9	2,1%	5	1,2%	14	3,3%
	Lisansüstü	3	0,7%	3	0,7%	6	1,4%
	Yaşamı Geçirdiği Yer						
	Büyükşehir	44	10,4%	38	9,0%	82	19,4%
	Şehir	124	29,4%	109	25,8%	233	55,2%
	İlçe	32	7,6%	37	8,8%	69	16,4%
	Kasaba	3	0,7%	6	1,4%	9	2,1%
	Köy	12	2,8%	17	4,0%	29	6,9%

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

Ankete katılan öğrencilerin üniversitelere göre dağılımı genel örneklem dağılımıyla benzer özellikler göstermektedir. Cumhuriyet Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi öğrencilerinin yaş, cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi ve yaşamının büyük çoğunluklarını geçirdikleri yer açısından demografik özellikleri homojen bir dağılım göstermektedir.

Öğrencilerin okudukları üniversite ile aile eğitim düzeyleri ve yaşamının büyük çoğunluklarını geçirdikleri yer açısından arasında farklılıkları tespit etmek amacıyla yapılan ki-kare testi sonuçları **Tablo 4**'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Üniversiteler ile Anne-Baba Eğitim Düzeyi, Yaşamını Geçirdiği Yere İlişkin Analiz

	Anlamlılık Düzeyi	**Sonuç**
Baba Eğitim Düzeyi	,923	İlişki yok
Anne Eğitim Düzeyi	,586	İlişki yok
Yaşamı Geçirdiği Yer	,481	İlişki yok

Öğrencilerin okudukları üniversite ile aile eğitim düzeyleri ve yaşamının büyük çoğunluklarını geçirdikleri yer açısından arasında farklılıklar bulunmamaktadır.

H1: Üniversite bazında babaların eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2: Üniversite bazında annelerin eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H3: Üniversite bazında öğrencilerin yaşamını geçirdiği yer arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 4'teki test sonuçlarına göre *H1, H2* ve *H3* hipotezleri reddedilmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin okudukları üniversite, bölüm ve öğretim türü **Tablo 5**'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Öğrencilerin Öğrenim Gördükleri Üniversite, Bölüm, Sınıf ve Öğretim Türü

Üniversite	**Frekans**	**Yüzde**
Cumhuriyet Üniversitesi	215	50.9
Erciyes Üniversitesi	207	49.1
Bölüm		
İktisat	158	37.4
İşletme	197	46.7
Maliye	67	15.9
Sınıf		
4	422	100
Öğretim Türü		
Birinci Öğretim	215	50.9
İkinci Öğretim	207	49.1

Araştırmaya katılan öğrencilerin %50,9'u Cumhuriyet Üniversitesi'nde, %46,7 si işletme bölümünde ve %50,9' u birinci öğretim türünde eğitim görmektedir.

Araştırmaya katılan 422 Cumhuriyet Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi öğrencilerinin çalışma durumu, aylık kişisel harcamaları ve aylık hane gelirine ilişkin bilgileri **Tablo 6**'te verilmiştir.

Tablo 6: Üniversitelere Göre Öğrencilerin Çalışma Durumu, Aylık Kişisel Harcamaları ve Aylık Hane Geliri

	Cumhuriyet Üniversitesi		**Erciyes Üniversitesi**		**Toplam**	
Çalışma Durumu	**Frekans**	**Yüzde**	**Frekans**	**Yüzde**	**Frekans**	**Yüzde**
Evet, tam zamanlı	11	2,6%	7	1,7%	18	4,3%
Evet, yarı zamanlı	24	5,7%	16	3,8%	40	9,5%
Hayır	180	42,7%	184	43,6%	364	86,2%
Aylık Kişisel Harcama						
250 TL ve altı	22	5,2%	14	3,3%	36	8,5%
251-500 TL arası	85	20,1%	83	19,7%	168	39,8%
501-750 TL arası	50	11,8%	53	12,6%	103	24,4%
751-1000 TL arası	28	6,6%	30	7,1%	58	13,7%
1000 TL'den fazla	30	7,1%	27	6,4%	57	13,5%
Aylık Hane Geliri						
500 TL'den az	4	0,9%	3	0,7%	7	1,6%
501-1000TL arası	17	4,0%	26	6,2%	43	10,2%
1001-2500 TL arası	90	21,3%	86	20,4%	176	41,7%
2501-4000 TL arası	71	16,8%	69	16,4%	140	33,2%
4000 TL'den fazla	33	7,8%	23	5,5%	56	13,3%

Ankete katılan öğrencilerin üniversitelere göre dağılımı benzer özellikler göstermektedir. Öğrencilerin %86,2' si çalışmamakta, %39,8'i aylık 251-500 TL harcamakta ve %41,7' sinin aylık hane geliri 1001-2500 TL arasındadır. Cumhuriyet

Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi öğrencilerinin çalışma durumu, aylık kişisel harcamaları ve aylık hane gelirleri itibariyle homojen bir dağılım göstermektedir.

Öğrencilerin okudukları üniversite ile çalışma durumları, aylık kişisel harcamaları ve aylık hane gelirleri düzeyleri arasındaki farklılıkları tespit etmek amacıyla yapılan ki-kare testi sonuçları **Tablo 7**'de gösterilmiştir.

Tablo 7: Üniversiteler İle Öğrencilerin Çalışma Durumu, Aylık Kişisel Harcama Ve Aylık Hane Gelirine İlişkin Analiz

	Anlamlılık Düzeyi	**Sonuç**
Çalışma Durumu	,301	İlişki yok
Aylık Kişisel Harcama	,742	İlişki yok
Aylık Hane Geliri	,436	İlişki yok

Öğrencilerin okudukları üniversite ile çalışma durumu, aylık kişisel harcamaları ve aylık hane gelirleri açısından arasında farklılıklar bulunmamaktadır.

H4: Üniversite bazında çalışma durumları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H5: Üniversite bazında aylık kişisel harcamaları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H6: Üniversite bazında öğrencilerin aylık hane gelirleri arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 7'deki test sonuçlarına göre *H4, H5* ve *H6* hipotezleri reddedilmektedir.

3.2.3.2. Finansal Davranışlara İlişkin Analizler

Araştırmaya katılan öğrenciler ağırlıklı olarak yatırım yapmamakta, yatırım yapanlar ise yatırımlarını bireysel olarak yapmaktadırlar. Öğrencilerin okudukları üniversitelere göre borsaya yatırım yapma durumu ve yatırım kanalı tercihleri **Tablo 8**'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Üniversitelerin Borsaya Yatırım Yapma ve Yatırım Yapanların Yatırım Kanalı Tercihleri

		Cumhuriyet Üniversitesi		Erciyes Üniversitesi		Toplam	
		Frekans	**Yüzde**	**Frekans**	**Yüzde**	**Frekans**	**Yüzde**
Borsaya Yatırım Yapma	**Evet**	14	3,3%	6	1,4%	20	4,7%
	Hayır	201	47,6%	201	47,6%	402	95,3%
Borsaya Yatırım Yapanların Yatırım Kanalı	**Bireysel**	5	25,0%	3	15,0%	8	40,0%
	İnternet	2	10,0%	0	0,0%	2	10,0%
	Telefon	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
	Banka	4	20,0%	0	0,0%	4	20,0%
	Diğer	3	15,0%	3	15,0%	6	30,0%

Öğrencilerin okudukları üniversitelere göre borsaya yatırım yapma durumu ve yatırım kanalı tercihi benzer özellikler göstermekle birlikte, Erciyes Üniversitesi öğrencileri yatırım kanalı olarak bireysel yolla yatırım yapmanın yanı sıra diğer farklı yollarla da yatırım yapmayı tercih etmişlerdir.

Öğrencilerin okudukları üniversitelere göre yatırım tercihleri **Tablo 9**'da gösterilmiştir.

Tablo 9: Üniversitelerin Yatırım Tercihleri

	Cumhuriyet Üniversitesi		Erciyes Üniversitesi		Toplam	
	Frekans	**Yüzde**	**Frekans**	**Yüzde**	**Frekans**	**Yüzde**
Hisse Senedi	20	4,7%	12	2,8%	32	7.6%
Tahvil	8	1,9%	0	0,0%	8	1.9%
Hazine Bonosu	10	2,4%	10	2,4%	20	4.7%
Repo	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Altın	128	30,3%	125	29,6%	253	60.0%
Banka Mevduatı	6	1,4%	10	2,4%	16	3.8%
Yatırım Fonu	6	1,4%	0	0,0%	6	1.4%
Döviz	29	6,9%	50	11,8%	79	18.7%
Hiçbiri	8	1,9%	0	0,0%	8	1.9%
Toplam	215	50,9%	207	49,1%	422	100.0%

Çalışmaya katılan öğrenciler en çok altına(%60) yatırım yaparken, repoya(%0) hiç yatırım yapmamaktadırlar. Öğrencilerin okudukları üniversitelere

göre yatırım tercihleri benzer özellik göstermekle birlikte, Erciyes Üniversitesi öğrencilerinin en az tercih ettikleri yatırım tahvil, yatırım fonu ve repodur.

Öğrencilerin okudukları üniversite ile yatırım yapma durumu, yatırım kanalı ve yatırım tercihi açısından arasında farklılıkları tespit etmek amacıyla yapılan ki-kare testi sonuçları **Tablo 10**'da gösterilmiştir.

Tablo 10: Üniversite ile Yatırım Yapma Durumu,Yatırım Kanalı, Yatırım Tercihi İlişkisi

	Anlamlılık Düzeyi	**Sonuç**
Borsaya Yatırım Yapma Durumu	0,129	İlişki yok
Yatırım Kanalı	0,269	İlişki yok
Yatırım Tercihi	0,000	İlişki var

Öğrencilerin okudukları üniversite ile yatırım yapma durumu ve yatırım kanalı açısından arasında farklılıklar bulunmamaktadır. Öğrencilerin okudukları üniversite ile yatırım tercihi açısından anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

H7: Üniversite bazında yatırım kanalı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H8: Üniversite bazında borsa yatırım yapma durumu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H9: Üniversite bazında yatırım tercihi arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 10'daki test sonuçlarına göre *H7, H8* hipotezleri reddedilmekte ve *H9* hipotezi kabul edilmektedir.

Öğrencilerin okudukları üniversitelere göre finansal gelişmeleri takip etme aracı, finansal durum yönetme başarısı, finansal durum bilgi edinme yolu ve finansal yardım ihtiyaçları **Tablo 11**'de gösterilmiştir.

Tablo 11: Üniversitelerin Finansal Gelişmeleri Takip Aracı, Finansal Durum Yönetme Başarısı, Finansal Bilgi Edinme Yolu Ve Finansal Yardım İhtiyacı

	Cumhuriyet Üniversitesi		Erciyes Üniversitesi		Toplam	
Finansal Gelişmeleri Takip Etme Aracı	**Frekans**	**Yüzde**	**Frekans**	**Yüzde**	**Frekans**	**Yüzde**
Gazete	9	2,1%	8	1,9%	17	4.0
Kitap	2	0,5%	0	0,0%	2	.5
Dergi	2	0,5%	0	0,0%	2	.5
Televizyon	23	5,5%	16	3,8%	39	9.2
İnternet	179	42,4%	183	43,4%	362	85.8
Finansal Durum Yönetme Başarısı						
Oldukça başarılıyım	61	14,5%	62	14,7%	123	29.1
Başarısızım	22	5,2%	27	6,4%	49	11.6
Orta düzeyde başarılıyım	132	31,2%	118	28,0%	250	59.2
Finansal Durum Bilgi Edinme Yolu						
Aile	96	22,7%	85	20,1%	181	42.9
Okul	56	13,3%	62	14,7%	118	28.0
Arkadaşlar	5	1,2%	0	0,0%	5	1.2
İnternet	33	7,8%	31	7,3%	64	15.2
Kitap-dergi vb.	11	2,6%	12	2,8%	23	5.5
Henüz edinmedim	14	3,3%	17	4,0%	31	7.3
Finansal Yardım İhtiyacı						
Evet	152	36,0%	131	31,0%	283	67.1
Hayır	63	14,9%	76	18,0%	139	32.9

Öğrencilerin okudukları üniversitelere göre finansal gelişmeleri takip etme aracı, finansal durum yönetme başarısı, finansal durum bilgi edinme yolu ve finansal yardım ihtiyaçları benzer özellikler göstermektedir. Öğrenciler finansal gelişmeleri en çok internetten, en az kitap-dergiden takip etmektedir. Öğrenciler finansal konularda kendilerini orta düzeyde başarılı görmekte, finansal durum bilgilerini aileden edinmekte, finansal konularda yardıma ihtiyaç duymaktadırlar.

Öğrencilerin okudukları üniversite ile finansal gelişmeleri takip etme aracı, finansal durum yönetme başarısı, finansal durum bilgi edinme yolu ve finansal

yardım ihtiyaçları açısından arasında farklılıkları tespit etmek amacıyla yapılan ki-kare testi sonuçları **Tablo 12**'de gösterilmiştir.

Tablo 12: Üniversite ile Finansal Gelişmeleri Takip Etme Aracı, Finansal Durum Yönetme Başarısı, Finansal Durum Bilgi Edinme Yolu ve Finansal Yardım İhtiyacı İlişkisi

	Anlamlılık Düzeyi	**Sonuç**
Finansal Gelişmeleri Takip Etme Aracı	,266	İlişki yok
Finansal Durum Yönetme Başarısı	,562	İlişki yok
Finansal Durum Bilgi Edinme Yolu	,285	İlişki yok
Finansal Yardım İhtiyacı	,129	İlişki yok

Öğrencilerin okudukları üniversite ile finansal gelişmeleri takip etme aracı, finansal durum yönetme başarısı, finansal durum bilgi edinme yolu ve finansal yardım ihtiyaçları açısından arasında farklılıklar bulunmamaktadır.

H10: Üniversite bazında finansal gelişmeleri takip etme aracı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H11: Üniversite bazında finansal durum yönetme başarısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H12: Üniversite bazında finansal durum bilgi edinme yolu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H13: Üniversite bazında finansal yardım ihtiyacı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 12'de test sonuçlarına göre *H10, H11, H12* ve *H13* hipotezleri reddedilmektedir.

Öğrencilerin okudukları üniversitelere göre aylık bütçe yapma, para biriktirme alışkanlığı, kredi kartı kullanımı, bireysel emeklilik sistemine katılım ve internet bankacılığı kullanımı **Tablo 13'te** gösterilmiştir.

Tablo 13: Üniversitelerin Aylık Bütçe Yapma, Para Biriktirme Alışkanlığı, Kredi Kartı Kullanımı, Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım ve İnternet Bankacılığı Kullanımı

	Cumhuriyet Üniversitesi		**Erciyes Üniversitesi**	
Aylık Bütçe Yapma	**Frekans**	**Yüzde**	**Frekans**	**Yüzde**
Evet	150	35,5%	144	34,1%
Hayır	65	15,4%	63	14,9%
Para Biriktirme Alışkanlığı				
Evet	95	22,5%	95	22,5%
Hayır	120	28,4%	112	26,5%
Kredi Kartı Kullanımı				
Evet	123	29,1%	120	28,4%
Hayır	92	21,8%	87	20,6%
Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım				
Evet	13	3,1%	11	2,6%
Hayır	202	47,9%	196	46,4%
İnternet Bankacılığı Kullanımı				
Evet	108	25,6%	105	24,9%
Hayır	107	25,4%	102	24,2%

Öğrencilerin okudukları üniversitelere göre aylık bütçe yapma, para biriktirme alışkanlığı, kredi kartı kullanımı, bireysel emeklilik sistemine katılım ve internet bankacılığı kullanımı benzer özellikler göstermektedir. Öğrenciler aylık bütçe yapmakta, para biriktirme alışkanlığı bulunmamakta, kredi kartı kullanmakta, bireysel emeklilik sistemine katılımı bulunmamakta ve internet bankacılığı kullanmaktadır.

Öğrencilerin okudukları üniversite ile aylık bütçe yapma, para biriktirme alışkanlığı, kredi kartı kullanımı, bireysel emeklilik sistemine katılım ve internet bankacılığı kullanımı açısından arasında farklılıkları tespit etmek amacıyla yapılan ki-kare testi sonuçları **Tablo 14**'te gösterilmiştir.

Tablo 14: Üniversiteler ile Aylık Bütçe Yapma, Para Biriktirme Alışkanlığı, Kredi Kartı Kullanımı, Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım ve İnternet Bankacılığı Kullanımı İlişkisi

	Anlamlılık	**Sonuç**
Aylık Bütçe Yapma	1,000	İlişki yok
Para Biriktirme	,799	İlişki yok
Kredi Kartı Kullanımı	,952	İlişki yok
Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım	,909	İlişki yok
İnternet Bankacılığı Kullanımı	,997	İlişki yok

Öğrencilerin okudukları üniversite ile aylık bütçe yapma, para biriktirme alışkanlığı, kredi kartı kullanımı, bireysel emeklilik sistemine katılım ve internet bankacılığı kullanımı açısından arasında anlamlı farklılıklar bulunmamaktadır.

H14: Üniversite bazında aylık bütçe yapma arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H15: Üniversite bazında para biriktirme alışkanlığı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H16: Üniversite bazında kredi kartı kullanımı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H17: Üniversite bazında bireysel emeklilik sistemine katılım arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H18: Üniversite bazında internet bankacılığı kullanımı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 14'teki test sonuçlarına göre *H14, H15, H16, H17* ve *H18* hipotezleri reddedilmektedir.

Farklı yatırım kanalı tercih eden öğrencilerin başarı puanlarında bir farklılık olup olmadığını ölçmek amacıyla ANOVA testi yapılmıştır. Test sonuçları **Tablo 15**'te gösterilmiştir.

Tablo 15: Yatırım Kanalı Tercihi ve Yatırım Algısı Başarı Puanı İlişkisi

	Yatırım Kanalı Tercihi		
	n	**F**	**P**
Yatırım Algısı Başarı Puanı	**20**	**4,278**	**,021∗**

∗ Öğrencilerin yatırım kanalı tercihi ile yatırım algısı başarı puanı arasında p<0,05 olduğu için anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

Buna göre farklı yatırım kanalı tercih eden öğrencilerin borsa algısı düzeylerine ilişkin ortalama başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

H19: Yatırım kanalı tercihi ile yatırım algısı başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 15'teki test sonuçlarına göre *H19* hipotezi kabul edilmektedir. Hangi yatırım kanalını tercih eden öğrenciler arasında bu farklılığın olduğunu ölçmek amacıyla çoklu karşılaştırma testi olarak Tukey testi yapılmıştır. Sonuçlar arasında anlamlı olan farklılıklar **Tablo 16**'da gösterilmiştir.

Tablo 16: İnternet ve Banka Aracılığıyla Yatırım Yapanların, Vergi ve Mevzuat Başarı Puanı İlişkisi

		Ortalama Fark	**Standart Hata**	**Anlamlılık Düzeyi**
Vergi ve Mevzuat Ortalama Başarı Puanı	İnternet Banka	,500	,13492	,009

İnternet ve banka aracılığıyla yatırım yapan öğrencilerin, vergi ve mevzuat başarı puanları arasında p<0,05 olması nedeniyle anlamlı farklılık vardır. İnternet aracılığıyla yatırım yapanlar, banka aracılığıyla yatırım yapanlardan vergi ve mevzuat konusunda daha başarılıdırlar.

Farklı yatırımları tercih eden öğrencilerin başarı puanlarında bir farklılık olup olmadığını ölçmek amacıyla ANOVA testi yapılmıştır. Test sonuçlarından anlamlı farklılıklar **Tablo 17**'da gösterilmiştir.

Tablo 17: Yatırım Tercihi ve Başarı Puanı İlişkisi

	Yatırım Tercihi		
	N	**F**	**P**
Yatırım Algısı Ortalama Başarı Puanı	422	4,562	,000∗
Temel Düzeyde Ekonomi ve Finans Başarı Puanı	422	3,498	,001∗
Yatırım Başarı Puanı	422	3,380	,002∗
Vergi ve Mevzuat Başarı Puanı	422	3,822	,000∗
Finans Gündemi Başarı Puanı	422	6,857	,000∗

∗ Farklı yatırımları tercih eden öğrencilerin yatırım algısı, temel düzeyde ekonomi ve finans, yatırım, vergi ve mevzuat, finans gündemi düzeylerine ilişkin ortalama başarı puanları arasında p<0,01 olması nedeniyle anlamlı bir farklılık vardır.

Buna göre farklı yatırımları tercih eden öğrencilerin yatırım algısı, temel düzeyde ekonomi ve finans, yatırım, vergi ve mevzuat, finans gündemi düzeylerine ilişkin ortalama başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

H20: Yatırım tercihi ile yatırım algısı başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H21: Yatırım tercihi ile temel düzeyde ekonomi ve finans başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H22: Yatırım tercihi ile yatırım başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H23: Yatırım tercihi ile vergi ve mevzuat başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H24: Yatırım tercihi ile finans gündemi başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 17'deki test sonuçlarına göre *H20,H21,H22,H23* ve *H24* hipotezleri kabul edilmektedir. Hangi yatırımı tercih eden öğrenciler arasında bu farklılığın olduğunu ölçmek amacıyla çoklu karşılaştırma testi olarak Tukey testi yapılmıştır. Sonuçlar arasında anlamlı olan farklılıklar **Tablo 18**'de gösterilmiştir.

Tablo 18: Yatırım Tercihleri ve Başarı Puanı İlişkisi

	Yatırım Tercihleri	Ortalama Fark	Standart Hata	Anlamlılık Düzeyi
Yatırım Algısı Ortalama Başarı Puanı	Döviz Altın	,6078	,1437	,001
Temel Düzeyde Ekonomi ve Finans Başarı Puanı	Hazine Bonosu Döviz	,32231	,9784	,024
Yatırım Başarı Puanı	Hazine Bonosu Altın	,17146	,05586	,047
Vergi ve Mevzuat Başarı Puanı	Hisse Senedi Altın	,13295	,03968	,020
Finans Gündemi Başarı Puanı	Hazine Bonosu Altın	,21917	,04644	,000

Döviz yatırım yapmayı tercih eden öğrencilerin yatırım algısı altına yatırım yapmayı tercih eden öğrencilerden daha yüksektir. Hazine bonosuna yatırım yapmayı tercih eden öğrenciler temel düzeyde ekonomi ve finans konusunda dövize yatırım yapmayı tercih eden öğrencilerden daha başarılıdırlar. Hazine bonosuna yatırım yapmayı tercih eden öğrenciler yatırım konusunda altına yatırım yapmayı tercih eden öğrencilerden daha başarılıdırlar. Hisse senedine yatırım yapmayı tercih eden öğrenciler vergi ve mevzuat konusunda altına yatırım yapmayı tercih eden öğrencilerden daha başarılıdırlar. Hazine bonosuna yatırım yapmayı tercih eden öğrenciler finans gündemi konusunda altına yatırım yapmayı tercih eden öğrencilerden daha başarılıdırlar.

Finansal gelişmeleri takip aracı farklı olan öğrencilerin başarı puanlarında bir farklılık olup olmadığını ölçmek amacıyla ANOVA testi yapılmıştır. Test sonuçlarından anlamlı farklılıklar **Tablo 19**'da gösterilmiştir.

Tablo 19: Finansal Gelişmeleri Takip Aracı ve Başarı Puanı İlişkisi

	Finansal Gelişmeleri Takip Aracı		
	N	**F**	**P**
Bireysel Bankacılık Başarı Puanı	422	2,844	,024∗
Vergi ve Mevzuat Başarı Puanı	422	4,297	,002∗
Matematik ve Faiz Hesaplamaları Başarı Puanı	422	3,877	,004∗
Finans Gündemi Başarı Puanı	422	2,587	,036∗

∗ Finansal gelişmeleri takip aracı farklı olan öğrencilerin bireysel bankacılık, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz hesaplamaları, finans gündemi başarı puanları arasında $p<0,05$ olması nedeniyle anlamlı bir farklılık vardır.

H25: Finansal gelişmeleri takip aracı ile bireysel bankacılık başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H26: Finansal gelişmeleri takip aracı ile vergi ve mevzuat başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H27: Finansal gelişmeleri takip aracı ile matematik ve faiz hesaplamaları başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H28: Finansal gelişmeleri takip aracı ile finans gündemi başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 19'daki test sonuçlarına göre *H25*,*H26*,*H27* ve *H28* hipotezleri kabul edilmektedir. Hangi finansal gelişme takip arasında farklılıklar olduğunu tespit etmek amacıyla çoklu karşılaştırma testi olarak Tukey testi yapılmıştır. Bu farklılıkların hangi finansal takip araçları arasında olduğu **Tablo 20'**da gösterilmiştir.

Tablo 20: Finansal Gelişmeleri Takip Araçları ve Başarı Puanı İlişkisi

	Finansal Gelişmeleri Takip Araçları	Ortalama Fark	Standart Hata	Anlamlılık Düzeyi
Bireysel Bankacılık Başarı Puanı	Gazete İnternet	,11339	,04725	,045
Vergi ve Mevzuat Başarı Puanı	Gazete Televizyon	,20905	,06193	,007
Matematik ve Faiz Başarı Puanı	Televizyon İnternet	,11339	,0379	,024
Finans Gündemi Başarı Puanı	Gazete İnternet	,16350	,05159	,014

Finansal gelişmeleri gazete aracılığıyla takip eden öğrenciler bireysel bankacılık konusunda internet aracılığıyla finansal gelişmeleri takip eden öğrencilerden daha başarılıdırlar. Finansal gelişmeleri gazete aracılığıyla takip eden öğrenciler vergi ve mevzuat konusunda televizyon aracılığıyla finansal gelişmeleri takip eden öğrencilerden daha başarılıdırlar. Finansal gelişmeleri televizyon aracılığıyla takip eden öğrenciler matematik ve faiz hesaplamaları konusunda internet aracılığıyla finansal gelişmeleri takip eden öğrencilerden daha başarılıdırlar. Finansal gelişmeleri gazete aracılığıyla takip eden öğrenciler finans gündemi konusunda internet aracılığıyla finansal gelişmeleri takip eden öğrencilerden daha başarılıdırlar.

Finansal durum yönetme başarısını değerlendirmeleri farklı olan öğrencilerin başarı puanlarında bir farklılık olup olmadığını ölçmek amacıyla ANOVA testi yapılmıştır. Test sonuçlarından anlamlı farklılıklar **Tablo 21**'te gösterilmiştir.

Tablo 21: Finansal Durum Yönetme Başarısı Değerlendirme ve Başarı Puanı İlişkisi

	Finansal Durum Yönetme Başarısı Değerlendirme		
	N	**F**	**P**
Yatırım Algısı Başarı Puanı	422	9,485	,000∗
Bireysel Bankacılık Başarı Puanı	422	4,623	,010∗
Yatırım Başarı Puanı	422	6,702	,001∗
Vergi ve Mevzuat Başarı Puanı	422	7,070	,001∗
Matematik ve Faiz Hesaplamaları Başarı Puanı	422	6,311	,002∗
Finans Gündemi Başarı Puanı	422	5,355	,005∗

∗Finansal durum yönetme başarısı değerlendirmeleri farklı olan öğrencilerin yatırım algıları, bireysel bankacılık, yatırım, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz hesaplamaları, finans gündemi başarı puanları arasında $p<0,05$ olması nedeniyle anlamlı bir farklılık vardır.

H29: Finansal durum yönetme başarısı değerlendirmeleri ile yatırım algısı başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H30: Finansal durum yönetme başarısı değerlendirmeleri ile bireysel bankacılık başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H31: Finansal durum yönetme başarısı değerlendirmeleri ile yatırım başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H32: Finansal durum yönetme başarısı değerlendirmeleri ile vergi ve mevzuat başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H33: Finansal durum yönetme başarısı değerlendirmeleri ile matematik ve faiz hesaplamaları başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H34: Finansal durum yönetme başarısı değerlendirmeleri ile finans gündemi başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 21'deki test sonuçlarına göre *H29,H30,H31,H32,H33* ve *H34* hipotezleri kabul edilmektedir. Hangi finansal durum yönetme başarısı değerlendirmeleri arasında farklılıklar olduğunu tespit etmek amacıyla çoklu karşılaşıtrma testi olarak Tukey testi yapılmıştır. Bu farklılıkların hangi değerlendirmeler arasında olduğu **Tablo 22**'de gösterilmiştir.

Tablo 22: Finansal Durum Yönetme Başarısı Değerlendirmeleri ve Başarı Puanı İlişkisi

	Finansal Durum Yönetme Başarısı Değerlendirmeleri	Ortalama Fark	Standart Hata	Anlamlılık Düzeyi
Yatırım Algısı	Başarılı Başarısız	,08949	,01901	,000
	Başarısız Orta düzeyde başarılı	-,04621	,01758	,024
	Orta düzeyde başarılı Başarılı	,03427	,01239	,016
Bireysel Bankacılık	Başarılı Başarısız	,09162	,03217	,013
	Başarısız Orta düzeyde başarılı	,04541	,02975	,279
	Orta düzeyde başarılı Başarılı	,04620	,02097	,072
Yatırım	Başarılı Başarısız	,13639	,04087	,003
	Başarısız Orta düzeyde başarılı	,06142	,03780	,236
	Orta düzeyde başarılı Başarılı	,07497	,02665	,014
Vergi ve Mevzuat	Başarılı Başarısız	,11697	,03604	,004
	Başarısız Orta düzeyde başarılı	,04351	,03333	,393
	Orta düzeyde başarılı Başarılı	,07346	,02350	,005
Matematik ve Faiz	Başarılı Başarısız	,10108	,03803	,022
	Başarısız Orta düzeyde başarılı	,01971	,03517	,841
	Orta düzeyde başarılı Başarılı	,08137	,02479	,003
Finans Gündemi	Başarılı Başarısız	,10193	,03502	,011
	Başarısız Orta düzeyde başarılı	,01971	,03517	,841
	Orta düzeyde başarılı Başarılı	,05977	,02283	,025

Finansal durumunu yönetme konusunda kendini başarılı gören öğrenciler yatırım algıları, bireysel bankacılık, yatırım, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz hesaplamaları, finans gündemi konusunda, kendini başarısız gören öğrencilerden daha başarılıdırlar. Finansal durumunu yönetme konusunda kendini orta düzeyde başarılı gören öğrenciler yatırım algıları, yatırım, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz hesaplamaları, finans gündemi konusunda, başarısız gören öğrencilerden daha başarılıdırlar.

Finansal durum yönetme bilgi kaynağı farklı olan öğrencilerin başarı puanlarında bir farklılık olup olmadığını ölçmek amacıyla ANOVA testi yapılmıştır. Test sonuçlarından anlamlı farklılıklar **Tablo 23**'de gösterilmiştir.

Tablo 23: Finansal Durum Yönetme Bilgi Kaynağı ve Başarı Puanı İlişkisi

	Finansal Durum Yönetme Bilgi Kaynağı		
	N	**F**	**P**
Emeklilik ve Sigortacılık Başarı Puanı	422	4,981	,000∗
Finansal Tablolar Başarı Puanı	422	3,069	,010∗
Yatırım Başarı Puanı	422	2,951	,012∗
Finans Gündemi Başarı Puanı	422	2,851	,015∗

∗Finansal durum yönetme bilgi edinme kaynağı farklı olan öğrencilerin emeklilik ve sigortacılık, finansal tablolar, yatırım, finans gündemi başarı puanları arasında $p<0,05$ olması nedeniyle anlamlı farklılık vardır.

H35: Finansal durum yönetme bilgi edinme kaynağı ile emeklilik ve sigortacılık başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H36: Finansal durum yönetme bilgi edinme kaynağı ile finansal tablolar başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H37: Finansal durum yönetme bilgi edinme kaynağı ile yatırım başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H38: Finansal durum yönetme bilgi edinme kaynağı ile finans gündemi başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 23'teki test sonuçlarına göre *H35,H36,H37* ve *H38* hipotezleri kabul edilmektedir. Hangi finansal durum yönetme bilgi edinme kaynağı arasında farklılıklar olduğunu tespit etmek amacıyla çoklu karşılaştırma testi olarak Tukey

testi yapılmıştır. Bu farklılıkların hangi değerlendirmeler arasında olduğu **Tablo 24**'te gösterilmiştir.

Tablo 24: Finansal Durum Yönetme Bilgi Kaynakları ve Başarı Puanı İlişkisi

	Finansal Durum Yönetme Bilgi Kaynakları	**Ortalama Fark**	**Standart Hata**	**Anlamlılık Düzeyi**
Emeklilik ve Sigortacılık Başarı Puanı	İnternet Okul	,11430	,02776	,001
Finansal Tablolar Başarı Puanı	Okul Kitap-Dergi	,19455	,05184	,003
Finans Gündemi Başarı Puanı	Kitap-Dergi Henüz Edinmeme	,17461	,05702	,028

Finansal durum yönetme bilgilerini internet aracılığıyla edinilen öğrenciler, emeklilik ve sigortacılık konusunda okul aracılığıyla edinilen öğrencilerden daha başarılıdırlar. Finansal durum yönetme bilgilerini okul aracılığıyla edinilen öğrenciler, finansal tablolar konusunda kitap-dergi aracılığıyla edinilen öğrencilerden daha başarılıdırlar. Finansal durum yönetme bilgilerini kitap-dergi aracılığıyla edinilen öğrenciler, finans gündemi konusunda henüz edinmeyen öğrencilerden daha başarılıdırlar.

Aylık bütçe yapma ile borsa algısı, temel düzeyde ekonomi ve finans, bireysel bankacılık, emeklilik ve sigortacılık, finansal tablolar, yatırım, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz hesaplamaları, finans gündemi bilgisi arasında farklılık olup olmadığını ölçmek amacıyla t testi yapılmıştır. Test sonuçlarındaki anlamlı farklılıklar **Tablo 25**'te gösterilmiştir.

Tablo 25: Aylık Bütçe Yapanların Matematik ve Faiz Hesaplamaları Başarı Puanları İlişkisi

	Aylık Bütçe Yapma			
	N	$\bar{x}$	**T**	**P**
Matematik Ve Faiz Hesaplamaları Başarı Puanları	294	,6000	3,341	,001∗

∗Aylık bütçe yapanların matematik ve faiz hesaplamaları başarı puanları p<0,05 olduğu için anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır.

Aylık bütçe yapanların matematik ve faiz hesaplamaları başarı puanları, aylık bütçe yapmayanların matematik ve faiz hesaplamaları başarı puanlarından daha yüksek bulunmuştur.

H39: Aylık bütçe yapma ile matematik ve faiz hesaplamaları başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 25'teki test sonuçlarına göre *H39* hipotezi kabul edilmektedir.

Para biriktirme alışkanlığı ile yatırım algısı, temel düzeyde ekonomi ve finans, bireysel bankacılık, emeklilik ve sigortacılık, finansal tablolar, yatırım, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz hesaplamaları, finans gündemi bilgisi arasında farklılık olup olmadığını ölçmek amacıyla t testi yapılmıştır. Test sonuçlarındaki anlamlı farklılıklar **Tablo 26**'da gösterilmiştir.

Tablo 26: Para Biriktirme Alışkanlığı ile Başarı Puanları İlişkisi

	Para Biriktirme Alışkanlığı			
	N	$\bar{x}$	**T**	**p**
Yatırım Algısı Başarı Puanı	190	,6601	2,403	,017∗
Temel Düzeyde Ekonomi ve Finans Başarı Puanı	190	,7276	2,563	,011∗
Matematik Ve Faiz Hesaplamaları Başarı Puanları	190	,60	1,978	,049∗

∗ Para biriktirme alışkanlığı olanların yatırım algısı, temel düzeyde ekonomi ve finans, matematik ve faiz hesaplamaları başarı puanları p<0,05 olduğu için anlamlı bir farklılık vardır.

Para biriktirme alışkanlığı olanların yatırım algısı, temel düzeyde ekonomi ve finans, matematik ve faiz hesaplamaları başarı puanları, para biriktirme alışkanlığı olmayanların borsa algısı, temel düzeyde ekonomi ve finans, matematik ve faiz hesaplamaları başarı puanlarından daha yüksek bulunmuştur.

H40: Para biriktirme alışkanlığı ile yatırım algısı başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H41: Para biriktirme alışkanlığı ile temel düzeyde ekonomi ve finans başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H42: Para biriktirme alışkanlığı ile matematik ve faiz hesaplamaları başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 26'daki test sonuçlarına göre *H40,H41* ve *H42* hipotezleri kabul edilmektedir.

Kredi kartı kullanımı ile yatırım algısı, temel düzeyde ekonomi ve finans, bireysel bankacılık, emeklilik ve sigortacılık, finansal tablolar, yatırım, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz hesaplamaları, finans gündemi bilgisi arasında farklılık olup olmadığını ölçmek amacıyla t testi yapılmıştır. Test sonuçlarındaki anlamlı farklılıklar **Tablo 27**'de gösterilmiştir.

Tablo 27: Kredi Kartı Kullanımı ile Başarı Puanları İlişkisi

	Kredi Kartı Kullanımı			
	N	$\bar{x}$	**T**	**P**
Yatırım Başarı Puanı	243	,4881	-3,670	,000∗

∗ Kredi kartı kullananların, yatırım başarı puanları arasında $p<0,05$ anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Kredi kartı kullananların yatırım başarı puanları, kredi kartı kullanma alışkanlığı olmayanların yatırım başarı puanlarından daha düşük bulunmuştur.

H43: Kredi kartı kullanımı ile yatırım başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 27'deki test sonuçlarına göre *H43* hipotezi kabul edilmektedir.

Bireysel emeklilik sistemine katılım ile yatırım algısı, temel düzeyde ekonomi ve finans, bireysel bankacılık, emeklilik ve sigortacılık, finansal tablolar, yatırım, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz hesaplamaları, finans gündemi bilgisi arasında farklılık olup olmadığını ölçmek amacıyla t testi yapılmış, sonuçlardaki anlamlı farklılıklar **Tablo 28**'de gösterilmiştir.

Tablo 28: Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım ile Başarı Puanları İlişkisi

	Bireysel Emeklilik Sistemine Katılım			
	N	$\bar{x}$	**T**	**P**
Emeklilik ve Sigortacılık Başarı Puanı	24	,7250	2,043	,042∗

∗ Bireysel emeklilik sistemine katılım ile emeklilik ve sigortacılık başarı puanları arasında p<0,05 olduğu için anlamlı bir fark bulunmaktadır.

Bireysel emeklilik sistemine katılımı olanların emeklilik ve sigortacılık başarı puanları, katılımı olmayanların emeklilik ve sigortacılık başarı puanlarından daha yüksek bulunmuştur.

H44: Bireysel emeklilik sistemine katılım ile emeklilik ve sigortacılık başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 28'deki test sonuçlarına göre *H44* hipotezi kabul edilmektedir.

İnternet bankacılığı kullanımı ile yatırım algısı, temel düzeyde ekonomi ve finans, bireysel bankacılık, emeklilik ve sigortacılık, finansal tablolar, yatırım, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz hesaplamaları, finans gündemi bilgisi arasında farklılık olup olmadığını ölçmek amacıyla t testi yapılmış, sonuçlarındaki anlamlı farklılıklar **Tablo 29**'da gösterilmiştir.

Tablo 29: İnternet Bankacılığı Kullanımı ile Başarı Puanları İlişkisi

	İnternet Bankacılığı Kullanımı			
	N	$\bar{x}$	**T**	**P**
Yatırım Algısı Başarı Puanı	213	,6636	3,332	,001
Bireysel Bankacılık Başarı Puanı	213	,7050	2,405	,017
Emeklilik ve Sigortacılık Başarı Puanı	213	,6892	4,402	,000
Yatırım Başarı Puanı	213	,5549	2,537	,012
Vergi ve Mevzuat Başarı Puanı	213	,7155	3,012	,003
Finans Gündemi Başarı Puanı	213	,6894	4,330	,000

∗İnternet bankacılığı kullanımı ile yatırım algısı, bireysel bankacılık, emeklilik ve sigortacılık, yatırım, vergi ve mevzuat, finans gündemi başarı puanları arasında p<0,05 olduğu için anlamlı bir fark bulunmaktadır.

İnternet bankacılığı kullananların yatırım algısı, bireysel bankacılık, emeklilik ve sigortacılık, yatırım, vergi ve mevzuat, finans gündemi başarı puanları, internet bankacılığı kullanmayanların borsa algısı, bireysel bankacılık, emeklilik ve sigortacılık, yatırım, vergi ve mevzuat, finans gündemi başarı puanlarından daha yüksek bulunmuştur.

H45: İnternet bankacılığı kullanımı ile yatırım algısı başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H46: İnternet bankacılığı kullanımı ile bireysel bankacılık başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H47: İnternet bankacılığı kullanımı ile emeklilik ve sigortacılık başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H48: İnternet bankacılığı kullanımı ile yatırım başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H49: İnternet bankacılığı kullanımı ile vergi ve mevzuat başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H50: İnternet bankacılığı kullanımı ile finans gündemi başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 29'daki test sonuçlarına göre *H45,H46,H47,H48,H49* ve *H50* hipotezleri kabul edilmektedir.

3.2.3.3. Üniversitelere İlişkin Analizler

Çalışmaya katılan öğrencilerin okudukları üniversiteler ile yatırım algısı başarı puanları ve diğer 8 alt gruplar olan temel düzeyde ekonomi ve finans, bireysel bankacılık, emeklilik ve sigortacılık, finansal tablolar, yatırım, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz hesaplamalar, finans gündemi başarı puanları incelenmiştir. Üniversiteler ile başarı puanları tablosu tarafımızdan oluşturulan **Tablo 30** ile aşağıda yer almaktadır.

Tablo 30: Üniversitelerin Ortalama Başarı Puanları

	ORTALAMA BAŞARI PUANLARI(100 ÜZERİNDEN)								
CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ	**65**	**69**	**69**	**65**	**76**	**55**	**70**	**58**	**65**
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ	**64**	**66**	**68**	**65**	**74**	**50**	**67**	**57**	**64**

Çalışmaya katılan öğrencilerin okudukları üniversiteler ile başarı puanlarına bakıldığında benzer özellik göstermektedir. Cumhuriyet Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi öğrencilerinin en başarılı oldukları alan finansal tablolar, en başarısız oldukları ise yatırım alanıdır.

Üniversiteler ile yatırım algısı, temel düzeyde ekonomi ve finans, bireysel bankacılık, emeklilik ve sigortacılık, finansal tablolar, yatırım, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz hesaplamaları, finans gündemi bilgisi arasında farklılık olup olmadığını ölçmek amacıyla t testi yapılmıştır. Test sonuçları **Tablo 31**'de gösterilmiştir.

Tablo 31: Üniversitelerin Başarı Puanları İlişkisi

		N	$\bar{x}$	P
YATIRIM ALGISI BAŞARI PUANI	**Cumhuriyet Üniversitesi**	215	,6528	,178
	Erciyes Üniversitesi	207	,6377	
TEMEL DÜZEYDE EKONOMİ VE FİNANS BAŞARI PUANI	**Cumhuriyet Üniversitesi**	215	,6901	,369
	Erciyes Üniversitesi	207	,6552	
BİREYSEL BANKACILIK BAŞARI PUANI	**Cumhuriyet Üniversitesi**	215	,6899	,442
	Erciyes Üniversitesi	207	,6755	
EMEKLİLİK VE SİGORTACILIK BAŞARI PUANI	**Cumhuriyet Üniversitesi**	215	,6512	,998
	Erciyes Üniversitesi	207	,6512	
FİNANSAL TABLOLAR BAŞARI PUANI	**Cumhuriyet Üniversitesi**	215	,7581	,493
	Erciyes Üniversitesi	207	,7428	
YATIRIM BAŞARI PUANI	**Cumhuriyet Üniversitesi**	215	,5470	,062
	Erciyes Üniversitesi	207	,5024	
VERGİ VE MEVZUAT BAŞARI PUANI	**Cumhuriyet Üniversitesi**	215	,7023	,082
	Erciyes Üniversitesi	207	,6657	
MATEMATİK VE FAİZ HESAPLAMALARI BAŞARI PUANI	**Cumhuriyet Üniversitesi**	215	,5777	,866
	Erciyes Üniversitesi	207	,5739	
FİNANS GÜNDEMİ BAŞARI PUANI	**Cumhuriyet Üniversitesi**	215	,6543	,440
	Erciyes Üniversitesi	207	,6385	

Öğrencilerin okudukları üniversite ile yatırım algısı, temel düzeyde ekonomi ve finans, bireysel bankacılık, emeklilik ve sigortacılık, finansal tablolar, yatırım, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz hesaplamaları, finans gündemi bilgisi başarı puanları anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

H51: Üniversiteler bazında yatırım algıları başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H52: Üniversiteler bazında temel düzeyde ekonomi ve finans başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H53: Üniversiteler bazında bireysel bankacılık başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H54: Üniversiteler bazında emeklilik ve sigortacılık başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H55: Üniversiteler bazında finansal tablolar başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H56: Üniversiteler bazında yatırım başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H57: Üniversiteler bazında vergi ve mevzuat başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H58: Üniversiteler bazında matematik ve faiz hesaplamaları başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H59: Üniversiteler bazında finans gündemi başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 31'deki test sonuçlarına göre *H51,H52,H53,H54,H55,H56,H57,H58* ve *H59* hipotezleri reddedilmektedir.

3.2.3.4. Bölümlere İlişkin Analizler

Öğrencilerin okudukları bölümlere göre finansal gelişmeleri takip etme aracı, finansal durum yönetme başarısı, finansal durum bilgi edinme yolu ve finansal yardım ihtiyaçları **Tablo 32**'de gösterilmiştir.

Tablo 32: Bölümlerin Finansal Gelişmeleri Takip Aracı, Finansal Durum Yönetme Başarısı, Finansal Bilgi Edinme Yolu Ve Finansal Yardım İhtiyacı

	İktisat		**İşletme**		**Maliye**	
Finansal Gelişmeleri Takip Etme Aracı	**Frekans**	**Yüzde**	**Frekans**	**Yüzde**	**Frekans**	**Yüzde**
Gazete	**9**	**2,1%**	**6**	**1,4%**	**2**	**0,5%**
Kitap	**2**	**0,5%**	**0**	**0,0%**	**0**	**0,0%**
Dergi	**1**	**0,2%**	**1**	**0,2%**	**0**	**0,0%**
Televizyon	**11**	**2,6%**	**23**	**5,5%**	**5**	**1,2%**
İnternet	**135**	**32,0%**	**167**	**39,6%**	**60**	**14,2%**
Finansal Durum Yönetme Başarısı						
Oldukça başarılıyım	**54**	**12,8%**	**48**	**11,4%**	**21**	**5,0%**
Başarısızım	**19**	**4,5%**	**21**	**5,0%**	**9**	**2,1%**
Orta düzeyde başarılıyım	**85**	**20,1%**	**128**	**30,3%**	**37**	**8,8%**
Finansal Durum Bilgi Edinme Yolu						
Aile	**76**	**18,0%**	**79**	**18,7%**	**26**	**6,2%**
Okul	**33**	**7,8%**	**63**	**14,9%**	**22**	**5,2%**
Arkadaşlar	**4**	**0,9%**	**1**	**0,2%**	**0**	**0,0%**
İnternet	**24**	**5,7%**	**31**	**7,3%**	**9**	**2,1%**
Kitap-dergi vb.	**10**	**2,4%**	**9**	**2,1%**	**4**	**0,9%**
Henüz edinmedim	**11**	**2,6%**	**14**	**3,3%**	**14**	**3,3%**
Finansal Yardım İhtiyacı						
Evet	**94**	**22,3%**	**146**	**34,6%**	**43**	**10,2%**
Hayır	**64**	**15,2%**	**51**	**12,1%**	**24**	**5,7%**

Öğrencilerin okudukları bölümlere göre finansal gelişmeleri takip etme aracı, finansal durum yönetme başarısı, finansal durum bilgi edinme yolu ve finansal yardım ihtiyaçları genel itibariyle homojen bir dağılım göstermektedir. Öğrenciler finansal gelişmeleri en çok internetten, en az tercih edilen finansal gelişme takip aracı ise bölümlere göre farklılık göstermektedir. En az tercih edilen finansal takip aracı iktisat bölümünde dergi, işletme bölümünde kitap, maliye bölümünde ise kitap ve dergi olmuştur. Öğrenciler finansal konularda kendilerini orta düzeyde başarılı görmekte, finansal durum bilgilerini aileden edinmekte, finansal konularda yardıma ihtiyaç duymaktadırlar.

Öğrencilerin okudukları bölüm ile finansal gelişmeleri takip etme aracı, finansal durum yönetme başarısı, finansal durum bilgi edinme yolu ve finansal yardım ihtiyaçları açısından arasında farklılıkları tespit etmek amacıyla yapılan ki-kare testi sonuçları **Tablo 33**'te gösterilmiştir.

Tablo 33: Bölümler İle Finansal Gelişmeleri Takip Aracı, Finansal Durum Yönetme Başarısı, Finansal Bilgi Edinme Yolu Ve Finansal Yardım İhtiyacı İlişkisi Analizi

	Anlamlılık Düzeyi	**Sonuç**
Finansal Gelişmeleri Takip Aracı	,433	İlişki yok
Finansal Durum Yönetme Başarısı	,243	İlişki yok
Finansal Bilgi Edinme Yolu	,348	İlişki yok
Finansal Yardım İhtiyacı	,012	İlişki var

Öğrencilerin okudukları bölüm ile finansal gelişmeleri takip etme aracı, finansal durum yönetme başarısı ve finansal durum bilgi edinme yolu açısından arasında farklılıklar bulunmamaktadır. Öğrencilerin okudukları bölüm ile finansal yardım ihtiyacı açısından anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

H60: Bölümler ile finansal gelişmeleri takip etme aracı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H61: Bölümler ile finansal durum yönetme başarısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H62: Bölümler ile finansal durum bilgi edinme yolu arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H63: Bölümler ile finansal yardım ihtiyacı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 33'teki test sonuçlarına göre *H60, H61* ve *H62* hipotezleri reddedilmekte, *H63* hipotezi kabul edilmektedir.

Çalışmaya katılan öğrencilerin okudukları bölümler ile borsa algısı başarı puanları ve diğer 8 alt gruplar olan temel düzeyde ekonomi ve finans, bireysel bankacılık, emeklilik ve sigortacılık, finansal tablolar, yatırım, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz hesaplamalar, finans gündemi başarı puanları incelenmiştir. Bölümler ile başarı puanları **Tablo 34**'te yer almaktadır.

Tablo 34: Bölümlere Göre Ortalama Başarı Puanları

	ORTALAMA BAŞARI PUANLARI(100 ÜZERİNDEN)								
İKTİSAT	64,16	65,98	69,20	65,32	74,84	49,37	68,23	56,20	64,56
İŞLETME	64,92	68,65	67,34	64,67	75,13	55,53	69,24	59,29	65,14
MALİYE	64,30	66,42	68,91	65,97	75,37	51,04	66,57	55,82	63,43
GENEL DEĞERLENDİRME	64,54	67,30	68,29	65,12	75,06	52,51	68,44	57,58	64,65

Çalışmaya katılan öğrencilerin okudukları bölüm ile başarı puanlarına bakıldığında homojen bir dağılım göstermektedir. İktisat, işletme ve maliye bölümüm öğrencilerinin en başarılı oldukları alan finansal tablolar, en başarısız oldukları ise yatırım alanıdır.

Farklı bölümler ile yatırım algısı, temel düzeyde ekonomi ve finans, bireysel bankacılık, emeklilik ve sigortacılık, finansal tablolar, yatırım, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz hesaplamaları, finans gündemi bilgisi arasında farklılık olup olmadığını ölçmek amacıyla ANOVA testi yapılmıştır. Test sonuçları **Tablo 35**'te gösterilmiştir.

Tablo 35: Bölümlerin Başarı Puanları İlişkisi

		n	F	p
YATIRIM ALGISI BAŞARI PUANI	**İktisat**	158	,211	,810
	İşletme	197		
	Maliye	67		
TEMEL DÜZEYDE EKONOMİ VE FİNANS BAŞARI PUANI	**İktisat**	158	,216	,806
	İşletme	197		
	Maliye	67		
BİREYSEL BANKACILIK BAŞARI PUANI	**İktisat**	158	,449	,638
	İşletme	197		
	Maliye	67		
EMEKLİLİK VE SİGORTACILIK BAŞARI PUANI	**İktisat**	158	,140	,869
	İşletme	197		
	Maliye	67		
FİNANSAL TABLOLAR BAŞARI PUANI	**İktisat**	158	,014	,986
	İşletme	197		
	Maliye	67		
YATIRIM BAŞARI PUANI	**İktisat**	158	2,941	,054
	İşletme	197		
	Maliye	67		
VERGİ VE MEVZUAT BAŞARI PUANI	**İktisat**	158	,391	,676
	İşletme	197		
	Maliye	67		
MATEMATİK VE FAİZ HESAPLAMALARI BAŞARI PUANI	**İktisat**	158	1,042	,354
	İşletme	197		
	Maliye	67		
FİNANS GÜNDEMİ BAŞARI PUANI	**İktisat**	158	,169	,845
	İşletme	197		
	Maliye	67		

Öğrencilerin okudukları bölüm ile yatırım algısı, temel düzeyde ekonomi ve finans, bireysel bankacılık, emeklilik ve sigortacılık, finansal tablolar, yatırım, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz hesaplamaları, finans gündemi bilgisi başarı puanları anlamlı bir farklılık ortaya çıkmamıştır.

H64: Bölümler bazında yatırım algıları başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H65: Bölümler bazında temel düzeyde ekonomi ve finans başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H66: Bölümler bazında bireysel bankacılık başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H67: Bölümler bazında emeklilik ve sigortacılık başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H68: Bölümler bazında finansal tablolar başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H69: Bölümler bazında yatırım başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H70: Bölümler bazında vergi ve mevzuat başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H71: Bölümler bazında matematik ve faiz hesaplamaları başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H72: Bölümler bazında finans gündemi başarı puanı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 35' deki test sonuçlarına göre *H64,H65,H66,H67,H68,H69,H70,H71* ve *H72* hipotezleri reddedilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada finansal konularda eğitim alan Cumhuriyet Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi son sınıf iktisat, işletme ve maliye bölümü öğrencilerinin yatırım algıları karşılaştırılmıştır. Öğrencilerin yatırım algılarının yanısıra finansal davranışları ve temel finansal bilgileri de değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucu elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir;

Demografik Bilgiler: Çalışmaya katılanların %56,6'sı kadın, %32,5'i 23 yaşında, %43,1'inin babası ilköğretim mezunu,%63,3'ünün annesi ilköğretim mezunu, %55,2'si yaşamının büyük çoğunluğunu şehir merkezinde geçirmiştir. Öğrencilerin %50,9'u Cumhuriyet Üniversitesi'nde, %46,7 si işletme bölümünde ve %50,9' u birinci öğretim türünde eğitim görmektedir. Öğrencilerin %86,2' si çalışmamakta, %39,8'i aylık 251-500 TL harcamakta ve %41,7' sinin aylık hane geliri 1001-2500 TL arasındadır.

Finansal Davranışlar: Çalışmaya katılan öğrencilerin %95,3'ü borsaya yatırım yapmamakta, yatırım yapanların ise %40 bireysel yollarla ve %60'ı altına yatırım yapmaktadır. Öğrencilerin %85,5'i finansal gelişmeleri internetten takip etmekte,%59,2'si finansal konularda kendini orta düzeyde başarılı görmekte, %42,9'u finansal bilgileri aileden edinmekte, %67,1'i finansal konularda yardıma ihtiyaç duymaktadır. %70'i aylık bütçe yapmakta,%45'inin düzenli para biriktirme alışkanlığı bulunmakta,%57,5'i kredi kartı kullanmakta, %94,3'ünün bireysel emeklilik sistemine katılımı bulunmakta, %50,5'i internet bankacılığı kullanmaktadır.

İnternet aracılığıyla yatırım yapanlar, banka aracılığıyla yatırım yapanlardan vergi ve mevzuat konusunda daha başarılı çıkmışlardır. Döviz yatırım yapmayı tercih eden öğrencilerin yatırım algısı altına yatırım yapmayı tercih eden öğrencilerden daha yüksektir. Hazine bonosuna yatırım yapmayı tercih eden öğrenciler temel düzeyde ekonomi ve finans konusunda dövize yatırım yapmayı tercih eden öğrencilerden daha başarılı çıkmışlardır. Hazine bonosuna yatırım yapmayı tercih eden öğrenciler yatırım konusunda altına yatırım yapmayı tercih eden öğrencilerden daha başarılı çıkmışlardır. Hisse senedine yatırım yapmayı tercih eden öğrenciler vergi ve mevzuat konusunda altına yatırım yapmayı tercih eden öğrencilerden daha

başarılı çıkmışlardır. Hazine bonosuna yatırım yapmayı tercih eden öğrenciler finans gündemi konusunda altına yatırım yapmayı tercih eden öğrencilerden daha başarılı çıkmışlardır.

Finansal gelişmeleri gazete aracılığıyla takip eden öğrenciler bireysel bankacılık konusunda internet aracılığıyla finansal gelişmeleri takip eden öğrencilerden daha başarılı çıkmışlardır. Finansal gelişmeleri gazete aracılığıyla takip eden öğrenciler vergi ve mevzuat konusunda televizyon aracılığıyla finansal gelişmeleri takip eden öğrencilerden daha başarılı çıkmışlardır. Finansal gelişmeleri televizyon aracılığıyla takip eden öğrenciler matematik ve faiz hesaplamaları konusunda internet aracılığıyla finansal gelişmeleri takip eden öğrencilerden daha başarılı çıkmışlardır. Finansal gelişmeleri gazete aracılığıyla takip eden öğrenciler finans gündemi konusunda internet aracılığıyla finansal gelişmeleri takip eden öğrencilerden daha başarılı çıkmışlardır.

Finansal durumunu yönetme konusunda kendini başarılı gören öğrenciler yatırım algısı, bireysel bankacılık, yatırım, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz hesaplamaları, finans gündemi konusunda, kendini başarısız gören öğrencilerden daha başarılı çıkmışlardır. Finansal durumunu yönetme konusunda kendini orta düzeyde başarılı gören öğrenciler yatırım algısı, yatırım, vergi ve mevzuat, matematik ve faiz hesaplamaları, finans gündemi konusunda, başarısız gören öğrencilerden daha başarılı çıkmışlardır. Finansal durum yönetme bilgilerini internet aracılığıyla edinilen öğrenciler, emeklilik ve sigortacılık konusunda okul aracılığıyla edinilen öğrencilerden daha başarılı çıkmışlardır. Finansal durum yönetme bilgilerini okul aracılığıyla edinilen öğrenciler, finansal tablolar konusunda kitap-dergi aracılığıyla edinilen öğrencilerden daha başarılı çıkmışlardır. Finansal durum yönetme bilgilerini kitap-dergi aracılığıyla edinilen öğrenciler, finans gündemi konusunda henüz edinmeyen öğrencilerden daha başarılı çıkmışlardır.

Aylık bütçe yapanlar matematik ve faiz hesaplamaları konusunda, aylık bütçe yapmayanların daha başarılı çıkmışlardır. Para biriktirme alışkanlığı olanlar yatırım algısı, temel düzeyde ekonomi ve finans, matematik ve faiz hesaplamaları konusunda para biriktirme alışkanlığı olmayanlardan daha başarılı çıkmışlardır Kredi kartı kullananlar yatırım konusunda, kredi kartı kullanmayanlardan daha başarısız

çıkmışlardır. Bireysel emeklilik sistemine katılımı olanlar emeklilik ve sigortacılık konusunda katılımı olmayanlardan daha başarılı çıkmışlardır. İnternet bankacılığı kullananlar yatırım algısı, bireysel bankacılık, emeklilik ve sigortacılık, yatırım, vergi ve mevzuat, finans gündemi konusunda internet bankacılığı kullanmayanlardan daha başarılı çıkmışlardır.

Üniversiteler Arası Değerlendirmeler: Çalışmaya katılan öğrencilerin okudukları üniversiteler ile yatırım algısı ve diğer 8 alt grup başarıları homojen bir dağılım göstermektedir. Cumhuriyet Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi öğrencilerinin en başarılı oldukları alan finansal tablolar, en başarısız oldukları ise yatırım alanıdır.

Bölümlere İlişkin Değerlendirmeler: Bölümlere göre öğrenciler finansal gelişmeleri en çok internetten takip etmekte, finansal konularda kendilerini orta düzeyde başarılı görmekte, finansal durum bilgilerini aileden edinmekte, finansal konularda yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. Çalışmaya katılan öğrencilerin okudukları bölüm ile başarı puanlarına bakıldığında homojen bir dağılım göstermektedir. İktisat, işletme ve maliye bölümüm öğrencilerinin en başarılı oldukları alan finansal tablolar, en başarısız oldukları ise yatırım alanıdır.

İlerde yapılacak çalışmalarda bireylerin finansal konularda bilgi almalarını sağlayan kaynaklar ve bu kaynakların nasıl seçildiği, finansal eğitimin hangi kanalları aracılığıyla verilebileceği ve etkili olabileceği, bireylerin yaşamlarının hangi aşamalarında finansal bilgiye ve eğitim daha fazla ihtiyaç duyduğu araştırma konuları olabilir. Finansal eğitim programlarının nasıl tasarlanması ve hedef kitleye yararlı olabilecek şekilde nasıl uygulanması gerektiği konusunda çalışmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Bu araştırma konularının okul müfredatı ve okul dışı programlar baz alınarak düşünülmesi gerekmektedir.

Bu çalışma yalnızca Cumhuriyet Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi iktisat, işletme ve maliye bölümü öğrencilerini kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. İleride yapılabilecek araştırma önerisi olarak, daha farklı fakülteleri içeren bir örnekleme oluşturularak yatırım algıları ve finansal davranışların nasıl olduğunu değerlendiren bir araştırma yapılabilir. Ekonomi dersleri alan ve almayan farklı bölüm ve sınıflarda yer alan öğrencileri kapsayan bir araştırma yapılabileceği gibi, yüksek lisans ve

doktora düzeyinde yatırım algılarını etkileyen faktörleri ölçebilecek araştırmalar yapılabilir. Bu noktada demografik değişkenlerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Demografik değişkenlerin finansal davranışları nasıl etkilediğine bağlı olarak, finansal eğitim programları geliştirilebilir. Finansal planlama ve yönetim süreçlerine bağlı olarak cinsiyet farklılıkları ve bireysel finansal bilgi düzeyi araştırmaları, geleceğe yön veren araştırmaları ortaya çıkartabilir. Farklı gelir düzeylerine sahip bireylerin finansal davranışlarını anlamaya yönelik araştırmaların yapılması, finansal sistemin hangi amaçlarla ve nasıl kullanıldığını ortaya koyabilir.

Bireylerin, finansal piyasalara dönük sınırlı bilgi sahibi olması, finansal hizmetlerden yararlanmada verilen karar ve yapılan seçimlerin gerçek maliyetinin ne olduğunu anlama ve değerlendirmeyi zorlaştırabilir. Günümüzde bilgiye ulaşmak, yeni iletişim teknolojilerin sağladığı olanaklarla oldukça kolaylaşmaktadır. Bu noktada en önemli konu, bilgiyi anlama ve yorumlayabilmedir. Bu nedenle finansal bilgi kaynaklarının kullanımı ve bu kullanıma bağlı olarak finansal davranışların dönüşümü önem taşımaktadır. Bireylerin yatırım algı düzeyi yükseltilerek, finansal sistemden ve finansal sistemin sunduğu olanaklardan yararlanması sağlanmazsa, etkin çalışan ve sürdürülebilir piyasa anlayışından uzaklaşılabilir.

KAYNAKÇA

Abaan, D.E. (1998), “Fayda Teorisi ve Rasyonel Seçimler”, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları, Ankara.

Adeleke, T. (2013),"The Effects of Gender and Gender Role on the Financial Literacy of College Students", Wilmington, North Carolina: Oklahoma State University, Yüksek Lisans Tezi.

Aksulu, İ. (1993), “Tüketicinin Sosyo-Ekonomik ve Demografik Özellikleri ve Marka Seçimi Davranışları Üzerindeki Etkileri”, İlkem Ofset, İzmir.

Altıntaş, K.M. (2009),"Belirlenmiş Katkı Esaslı Emeklilik Planlarında Finansal Eğitimin Önemi: Katılımcıların Finansal Okur Yazarlığı Çerçevesinde Alternatif Bir Yatırım Eğitim Modeli", ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:5, Sayı:9, Ss:151-176.

Almenberg, J., Save Soderberg, J. (2011), “Financial Literacy and Retirement Planning in Sweden”, Network for Studies on Pnesions, Ageing and Retirement Discussion Papers, No:112, Ss:1-28.

Al-Tamimi, H.A.H., Kalli, A.A.B. (2009), “Financial Literacy and Investment Decisions of UAE Investors”, Journal of Risk Finance, Cilt:10, Sayı:5, Ss:500-516.

Ansong, A., Gyensare, M.A. (2012),"Determinant of University Working-Students' Financial Literacy at the University of Cape Coast, Ghana",International Journal of Business and Management, Cilt:7, Sayı:9, Ss:126-133.

Ariel, Y.D. (2010), “Akıldışı Ama Öngörülebilir: Kararlarımızı Biçimlendiren Gizli Kuvvetler”, (Çev: Asiye Hekimoğlu Gür ve Filiz Şar), Optimist Yayın Dağıtım, İstanbul.

Asness, C.S. (1996), “Why Not 100% Equities”, The Journal Of Portfolio Management, Sayı:22, No:2, Ss:29-34.

Aşıkoğlu, R. (1983), “Sermaye Piyasası Aracı Olarak Enflasyon Ortamında Tahvilleri Değerleme”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Aşıkoğlu, R. (1996), "Yatırım ve Proje Değerlemesi", Anadolu Üniversitesi Yayınları, 9. Basım, Eskişehir.

Ateş, A. (2007), "Finansal Yatırımların Davranışsal Finans Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Atkinson, A.M., Flore, A. (2012), "Measuring Financial Literacy: Results of OECD/International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study",OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No:15 .

Aydoğan, E. (2013), "Zıtlık Yatırım Stratejisinin Davranışsal Finans Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi -Borsa İstanbul Üzerine Bir Uygulama", Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Baal, R. (2009), "The Global Financial Crisis and the Efficient Market Hypothesis: What Have We Learned?", Journal of Applied Corporate Finance, Forthcoming, Ss:1-27. (http://papers.ssrn.com/_id=1502815.pdf Erişim Tarihi:17.03.2016.)

Bailey, R.E. (2002), "Economics of Financial Markets", Lecture Notes, Department of Economics University of Essex, U.K..

Balaban, E., Candemir, H., Kunter, K. (1996), "Stock Market Efficiency in a Developing Economy: Evidence from Turkey", The Central Bank of The Republic of Turkey Discussion Paper, No: 9612.

Barak, O. (2006), "Hisse Senedi Piyasalarında Anomaliler ve Bunları Açıklamak Üzere Geliştirilen Davranışsal Finans Modelleri İ.M.K.B.'de Bir Uygulama", Gazi Üniversitesi, Yayınlanmış Doktora Tezi.

Barak, O. (2008), "Davranışsal Finans Teori ve Uygulama", Gazi Kitabevi, Ankara.

Barber, B.M., Odean, T. (2002). "Online Investors: Do The Slow Die First?", The Society of Financial Studies, Cilt:15, Sayı:2, Ss:459-465.

Barone, R. (2003), “From Efficient Markets to Behavioral Finance”, University of Lecce Economics Working Paper, No: 46/24, Ss:1-27.(http://papers.ssrn.com/_id=493545 Erişim Tarihi:17.01.2016)

Başoğlu, U., Ceylan, A., Parasız, İ. (2009), “Finans - Teori, Kurum ve Araçlar”, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa.

Bayraktar, A.(2012), “Etkin Piyasalar Hipotezi”, Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:4, Sayı:1, Ss:37-47.

Bayram, S. S. (2010), “Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetimi Davranışları: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Uygulama”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Bayram, S. (2015), “Finansal Okuryazarlık ve Para Yönetim Davranışları: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama”, Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi, Cilt:2, Sayı:2, Ss:105-135.

Beal, D.J., Delpachitra, S.B. (2003),"Financial Literacy Among Australian University Students", Economic Papers, Cilt:22, Sayı:1, Ss:65-78.

Beck, T., Demirgüç Kunt, A., Peria, M.S.M. (2007), “Reaching Out: Access to and Use of Banking Services Across Countries”, Journal of Financial Economics, No:85, Ss:234-266.

Bell, E.D. (1985), “Disappointment in Decision Making Under Uncertainty”, Operations Research, Cilt:33, Sayı:1, Ss:1-27.

Bernheim, D. B. (1995), ‘‘Do Households Appreciate Their Financial Vulnerabilities? An analysis of Actions, Perceptions, and Public Policy’’, Tax Policy and Economic Growth, American Council for Capital Formation, Washington, Ss:1-30.

Bernheim, D. B. (1998), ‘‘Financial Illiteracy, Education and Retirement Saving’’, Living with Defined Contribution Pensions, Ss:38-68.

Bernheim, D.B., Garett, D.M., Dean M.M. (2001), “Education and Savings: The Long-Term Effects of High School Financial Curriculum Mandates’’, Journal of Public Economics, Cilt:80, Sayı:3, Ss:435-465.

Bernstein, W.(2005), "Yatırımın Dört Temel Taşı", (Çev.: Nesenur Domaniç, Nusret Avhan), Scala Yayıncılık.

Bildik, R. (2000), "Hisse Senedi Piyasalarında Dönemsellikler ve İ.M.K.B. Üzerinde Ampirik Bir Çalışma", İ.M.K.B. Yayınevi, İstanbul.

Boakye Oppang, P.K., Kansanba, R. (2013), "An Assessment Of Financial Literacy Levels Among Undergraduate Business Students in Ghana", Research Journal of Finance and Accounting, Cilt:4, Sayı:8, Ss:36-49.

Bodie, Z., Kane, A. ve Marcus, A.J. (2009), "Investments", 8. Baskı, Mc Graw Hill Yayınevi, Singapur.

Bolak, M. (1998), "İşletme Finansı", Birsen Yayınevi, İstanbul.

Bolak, M. (2001), "Sermaye Piyasası Menkul Kıymetler ve Portföy Analizi", Beta Basımevi, İstanbul.

Borden, L.M., Lee, S.A., Serido, J., Collins, D. (2008), ''Changing College Students' Financial Knowledge, Attitudes, and Behavior through Seminar Participation'', Journal of Family and Economic Issues, Cilt:29, Sayı:1, Ss:23-40.

Bostancı, F. (2003), "Davranışçı Finans", SPK Yeterlilik Etüdü, Yayım No:57, Ss:1-19.

Bostancı, F. (2004), "Davranışçı Finans", Yeterlilik Etüdü Çalışması, SPK Yayınları.

Boyle, P., Uppal, R., Wang, T. (2003), "Ambiguity Aversion and the Puzzle of Own-Company Stock in Pension Plans", (http://icf.som.yale.edu/pdf/Boyle-Uppal-Wang-March2003.pdf Erişim Tarihi: 13.12.2016.)

Büker, S. (1976), "Anonim Şirketlere Yapılacak Yatırımlarda Hisse Senetlerini Değerleme Yöntemleri", Eskişehir İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi Basımevi, Eskişehir.

Büyükaslan, A. (2012), "Bireysel Yatırımcıları Finansal Yatırım Kararlarına Yönlendiren Faktörlerin Davranışsal Finans Açısından İncelenmesi: Afyon Karahisar Örneği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Calvet, E.L., Campbell, Y.J., Sodini, P. (2007),“Down or Out: Assessing The Welfare Costs Of Household Investment Mistakes”, Journal of Political Economy, Cilt:115, Sayı:5, Ss:707-747.

Campbell, M.A.B. (2007), “A Phenomenological Study of Family Influence on Millennial College Students’ Money Beliefs and Behaviors”, Iowa State University, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Canbaş, S., Doğukanlı, H. (1997), “Finansal Pazarlar-Finansal Kurumlar-Sermaye Pazarı Analizleri, Beta Yayıncılık, İstanbul.

Canbaş, S. ve Kandır, S. (2006), “Yatırımcı Duyarlılığının İ.M.K.B. Sektör Getirileri Üzerine Etkisi”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:22, Sayı:2, Ss:219-248.

Charupat, N., Deaves, R. (2003),”How Behavioral Finance Can Assist Financial Planners”, School of Business McMaster University, Working Paper.

Chen, H.,Volpe, R.P. (1998),"An Analysis of Personal Finance Literacy Among College Students", Financial Services Review, Cilt:7, Sayı:2, Ss:107-128.

Chen, H., Volpe, R.P. (2002), "Gender Differences in Personal Financial Literacy Among College Students", Financial Services Review, Sayı:11, August, Ss:289-307.

Civan, M. (2007), “Sermaye Piyasası Analizleri ve Portföy Yönetimi”, Gazi Kitabevi, Ankara.

Cole, S., Sampson, T., Zia, B. (2008), “Money or Knowledge? What Drives The Demand for Financial Services in Developing Countries?”, Harvard Business School Working Paper, No:09-117, Ss:1-51.

Cole, S., Sampson, T., Zia, B. (2009), “Financial Literacy, Financial Decisions, and the Demand for Financial Services: Evidence from India and Indonesia” ,Harvard Business School, Working Paper.

Dal, V. (2009), “Farklı Kişilik Özelliklerine Sahip Bireylerin Risk Algılarının Tüketici Davranışı Açısından İncelenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir

Araştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Danes, S.M., Hira, T.K. (1987), ''Money Management Knowledge of College Students'', The Journal of Student Financial Aid, Cilt:17, Sayı:1, Ss:4-16.

Daniel, K., Tıtman, S. (2000), ''Market Efficiency in an Irrational World'', Financial Analysts Journal, Ss:28-48.

Dave, C., Wolfe, W.K. (2003), "On Confirmation Bias and Deviations From Bayesian Updating", Ss:1-27.

Decamps J. P., Stefano, L. (2002), "Risk Aversion and Herd Behavior in Financial Markets". (http://ssrn.com/abstract=301962 Erişim Tarihi: 07.01.2017.)

Deckman, T.R., Morse, D.(1986), "Efficient Capital Markets and Accountin:A Critial Analysis", Prentice- Hall, Second Edition.

Disney, R., Gathergood, J. (2013), "Financial Literacy And Consumer Credit Portfolios", Journal of Banking & Finance, No:37, Ss:2246-2254.

Döm, S. (2003), "Yatırımcı Psikolojisi ve İMKB Üzerine Ampirik Bir Çalışma", Değişim Yayınları, İstanbul.

Duca, J., Kumar, A. (2014), "Financial Literacy and Morgage Equity Withdrawals", Journal of Urban Economics, No:80, Ss:62-75.

Dural, (1992), Büyük Ekonomi Ansiklopedisi, Ss:578.

Eckel, C., Moore, E. (2001), "Measuring Ambiguity Aversion", Southern Economic Association 71st Annual Conference, Tampa, Florida. (http://www.utdallas.edu/~eckelc/Catherine%20Eckel_files/Ambiguity%20Aversion%202006.pdf Erişim Tarihi: 01.03.2016)

Ede, M. (2007), "Davranışsal Finans ve Bireysel Yatırımcı Davranışları Üzerine Ampirik Bir Uygulama", Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Emiroğlu, A. (2006), "Ticari Açıdan Yatırım Projeleri", Ekin kitabevi, Bursa.

Ergin,(1992), Büyük Ekonomi Ansiklopedisi, Ss:163.

Ergün, B., Şahin, A. Ve Ergin, E. (2014), "Finansal Okuryazarlık: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma" , Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:7, Sayı:34, Ss:847-864.

Ertan, Y. (2007), "Davranışsal Finans ve Pişmanlık Teorisi'nin Döviz Kuru Riskinden Korunma Kararına Etkisi", Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Espahbodi, R., Dugar, A. ve Tehranian, H. (2000), "Further Evidence on Optimism and Underraction in Analysts" Forecasts"", Working Paper.

Gerek, S., Kurt, A.A. (2008), "Economic Literacy of University Students: A Sample From Anadolu University", Social Science Research Network. Ss:1-32. (http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1137610 Erişim Tarihi: 10.09.2016)

Goldenberg, H.D. (2004), "Book Review: Beyond Greed and Fear", Journal of Socio-Economics, Cilt:33, Sayı:1.

Günel, M. (2006), "Para, Banka ve Finansal Sistem", Nobel Basımevi.

Günak, N (2007), "İleri Teknik Analiz Uygulamaları", Literatür Yayınları, İstanbul.

Gürbüz, A.O., Ergincan, Y. (2004), "Şirket Değerlemesi, Klasik ve Modern Yaklaşımlar", Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Güvemli, O. (2001), "Yatırım Projelerinin Düzenlenmesi Değerlendirilmesi ve İzlenmesi", Nobel Yayıncılık, Ankara.

Gümüş, F.B., Koç, M., Agalarova, M. (2013), "Bireysel Yatırımcıların Yatırım Kararları Üzerinde Etkili Olan Demografik ve Psikolojik Faktörlerin Tespiti Üzerine Bir Çalışma: Türkiye ve Azerbaycan Uygulaması", Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:4, Sayı:6.

Gümüşoğlu, Ş. (2008), "Rekabet Ortamında Karar Verme Süreçlerinde Oyun ve Fayda Kuramı İlişkileri ve Etkileşimi", Review of Social, Economic & Business Studies, Ss:287-308.

Güven, A. (2003), " Yatırımlar, Belirsizlik ve Piyasa Yapısı: Kavramsal Bir İnceleme", Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:15, Sayı:1.

Hacıoğlu, Ü., Dinçer, H. (2009), "Finansa Giriş", Beta Yayınları, İstanbul.

Heiko, Z. (2001), "What Drives the Disposition Effect?", University of Mannheim Working Paper, Sayı: 504, Ss:1-18. (Kaynak: http://www.investopedia.com Erişim Tarihi:04.05.2016).

Hilgerth, M.A., Hogarth, J. M., Sondra, G. B. (2003), "Household Financial Management: The Connection between Knowledge and Behavior", Federal Reserve Bulletin, Cilt:89, Sayı:7, Ss:309-322.

Hirshleifer, D., Luo, G.Y. (2001), "On The Survival Of Overconfident Traders in a Competitive Securities Market", Journal of Financial Markets.

Hirshleifer, D. (2001), "Investor Physchology and Asset Pricing", Journal of Finance, Cilt:56, Sayı:4, Ss:1-46.

Hogarth, J.M. (2002), ''Financial Literacy and Family and Consumer Sciences'', Journal of Family and Consumer Sciences, Cilt:94, Sayı:1, Ss:15-28.

İbrahim, E.M., Alqaydi, R. F. (2013), "Financial Literacy, Personal Financial Attitude, and Forms of Personal Debt Among Residents of the UAE", International Journal of Economics and Finance, Cilt:5, Sayı:7, Ss:126-138.

İMKB. (1997), "Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu", Eğitim Yayınları, No:1, 11. Basım.

İMKB. (2011), "Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu", Eğitim Yayınları, No:1, 21. Basım.

İMKB.(2013)(Kaynak: http://borsaistanbul.com/data/kilavuzlar/Cevaplarla_Borsa_ve_Sermaye_Piyasası.pdf. Erişim Tarihi: 06.11.2015)

İMKB.(2013), (Kaynak: http://borsaistanbul.com/data/egitimklavuzlari/KLVZ01PIYASA.PDF. Erişim Tarihi:06.11.2015)

Japelli, T. (2010), "Financial Literacy: An International Comparison", Netspar Discussion Papers, Discussion Paper.

Jorgensen, B. L. (2007). ‘‘Financial Literacy of College Students: Parental and Peer Influences’’, Virginia Polytechnic Institute and State University, Master’s Thesis.

Jorgensen, B.L., Savla, J. (2010),"Financial Literacy of Young Adults: The Importance of Parental Socialization", Family Relations, No:59, Ss:465-478.

Kahneman, D. (2002), “Maps of Bounded Rationality: A Perspective on Intuitive Judgment and Choice”, Prize Lecture.

Kahneman, D. (2003), “Maps of Bounded Rationality: Psychology for Behavioral Economics”, The American Economic Review, Cilt:93, Sayı:5, Ss:1449-1475.

Kalkan, M., Balcı, S.(2001), “Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:11, Ss:76-91.

Kara, H. (2005), “Davranışsal Finans ve İMKB Hisse Senedi Getirileri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Karabıyık, L. (1997), “Menkul Kıymetler Borsası ve Diğer Yatırım Alternatifleri”, Gazi Kitabevi, Ankara.

Karaoğlu, E. (1995), “Türk Yatırım Fonlarının Değerlendirilmesi”, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi.

Karan, M.B. (2001), “Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi”, Gazi Kitabevi, Ankara.

Karan, M.B. (2004), “Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi”, Gazi Kitabevi, Ankara.

Karan, M.B. (2011), “Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi”, Gazi Kitabevi, Ankara.

Karslı, M. (2003), “Sermaye Piyasası ve Borsa Menkul Kıymetler ”, Alfa Yayıncılık, İstanbul.

Kesken, J. (2010), “Kurumsal İmaj ve Ekonomik Performans İstanbul Menkul Kıymetler Borsası İçin Bir Analiz”. (Kaynak: http://www.econ.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/P297.pdf Erişim Tarihi:11.01.2017)

Kıyılar, M. (1997), "Etkin Pazar Kuramı ve Etkin Pazar Kuramının İMKB'de İrdelenmesi-Test Edilmesi", SPK Yayın, No:86.

Kieschnick, D.A. (2006), "Financial Knowledge Levels and Savings Behaviors of Bermudian High School Seniors at Cedar Bridge Academy", Iowa State University, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kimball, S.M., Shumway, T. (2006), "Investor Sophistication and the Participation, Home Bias, Diversification, and Employer Stock Puzzle", University of Michigan.

Klapper, L., Panos, A.G. (2013), "Financial Literacy and Retirement Planning: the Russian Case", Journal of Pension Economics and Finance, Cilt:40, Sayı:4, Ss:599-618.

Koçel, T. (2003), "İşletme Yöneticiliği", Beta Yayıncılık, 9. Baskı, İstanbul.

Korkmaz, T., Ceylan, A. (2006), "Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi", Ekin Kitabevi, Bursa.

Korkmaz, T., Ceylan, A. (2015), "Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi", Ekin Kitabevi, Bursa.

Küçüksille, E. (2004), "Optimal Portföy Oluşturmaya Davranışsal Bir Yaklaşım", Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Larson, K.L. ve diğ. (1990), "Fundemental Accounting Principles", McGraw- Hill Irwin, Twelfth Edition, Ss:679.

Levinson, M. (2007), "Finansal Piyasalar", (Çev: Cengiz Yavilioğlu, İlhan Ege, Gülüzar Kurt), Liberte Yayınları, Ankara.

Loomes, G., Sugden, R. (1986), "Disappointment and Dynamic Consistency in Choice Under Uncertainty", Review of Economic Studies, Cilt:53, Sayı:2, Ss:271-282.

Louw, J., Fouche, J., Oberholzer, M. (2013),"Financial Literacy Needs Of South African Third-Year University Students", International Business & Economics Research Journal, Cilt:12, Sayı:4, Ss:439-450.

Lusardi, A., Olivia S. M. (2007), “Financial Literacy and Retirement Preparedness: Evidence and Implications for Financial Education”, Business Economics, Ss.35-44.

Lusardi, A., Mitchell, S.O. (2007), “Baby Boomer Retirement Security: The Roles of Planning, Financial Literacy, and Housing Wealth”, Journal of Monetary Economics, Ss:205-224.

Lusardi, A. (2008), “Financial Literacy: An Essential Tool for Informed Consumer Choice”, Joint Center for Housing Studies of Harvard University, Ss:1-26.

Lusardi, A., Mitchell, S.O. (2009), “How Ordinary Consumers Make Complex Economic Decisions: Financial Literacy and Retirement Readiness”, National Bureau of Economic Research Paper, No:15350.

Lusardi, A., Mitchell, O.S., Curto, V. (2011), "Financial Literacy Around The World: An Overview", Journal of Pension Economics and Finance, No:10, Ss:497-508.

Mahdzan, N. S., Tabiani, S. (2013), “The Impact of Financial Literacy on Individial Saving: An Exploratory Study in the Malaysian Context ”, Transformations in Business & Economics, Cilt:12, Sayı:28, Ss:41-55.

Mathias, J.R. (2005), “The Role Of Regret Aversion In Decision Making”, Arizona University, Yüksek Lisans Tezi.

Manglik, G. (2006), “Countering Over-Confidence and Over Optimism by Creating Awareness and Experiantial Learning Amongst Stock Market Players”, Journal of Economic Literature, Ss:1-31.

Markovich, C.A., Devaney, S.A. (1997), “College Seniors’ Personal Finance Knowledge and Practices”, Journal of Family and Consumer Sciences, Sayı:89, Ss:61–65.

MEGEP. (2007), “Finansal Yatırım Araçları”, Ankara.

Miller, D.T., Ross, M. (1975),“Self- serving Bias in Attribution of Casuality: Fact or Fiction?”, Psychologial Bulletin, Sayı:82, Ss:213-225.

Markets", New York: John Wiley & Sons Ltd.Mullins, P.(2007), "Financial Knowledge and Communication of Teenagers and Their Paren tor Guardian", Texas Woman University, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Müslümov, A., Aras, G. (2003), "Sermaye Piyasalarının Gelişmesinde Kurumsal Yatırımcıların Rolü: OECD Ülkeleri ve Türkiye Örneği", İstanbul:VII. Ulusal Finans Sempozyumu, AB Giriş Sürecinde Finans Sektörü ve Reel Sektör İlişkisi, Yayınlanmış Tebliğ.

Montier, J. (2002), "Applied Behavioral Finance: Insights into Irrational Minds and

NFCC (National Foundation for Credit Counselling), (2007), "Financial Literacy Survey Summary Report".

Niki Kojabad, A. (2012), "Menkul Kıymetler Borsalarında Alınan Yatırımcı Kararlarına Davranışsal Finansın Etkileri: Tahran Menkul Kıymetler Borsası Örneği ve İMKB Karşılaştırması", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

OECD (2005). "Improving Financial Literacy Analysis of Issues and Policies Organisation", OECD, Paris.

Öçal, T., Çolak, Ö.F. (1999), "Finansal Sistem ve Bankalar", Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Özalp, Y. (2007), "Portföy Yönetimi", Gazi Kitabevi, Ankara.

Özan, M.F. (2010), "İşletmelerde Alınan Finansal Kararların Yatırımcı Davranışları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Özdamar, K. (1999) Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi 1. Kaan Kitabevi, Eskişehir

Pahnke, L., Honekamp, I. (2010), ''Different Effects of Financial Literacy and Financial Education in Germany", University of Bamberg, Chair in Economics, Especially Empirical Microeconomics Graduate Thesis.

Parasız, İ. (2005), "Para Banka ve Finansal Piyasalar", Ezgi Kitabevi, 4.Baskı, Bursa.

Parasız, İ. (2007), "Para Banka ve Finansal Piyasalar", Ezgi Kitabevi, Ankara.

Peng, L., Xiong, W. (2006),“ Investor Attention, Overconfidence And Category Learning”; Journal Of Financial Economics, Ss:563-602.

Peterson, W.C. (1994), “Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme”, (Çev:Talat Güllap), Atatürk Üniversitesi Yayınları, No:763, Erzurum.

Pompian, M.M. (2006), “Behavioral Finance and Wealth Management: How To Build Optimal Portfolios That Account For Investor Biases”, New Jersey: John Wiley and Sons Publication.

Rappaport, A., Mauboussın, M.J. (2001), “Pitfalls to Avoid”, Working Paper, Ss:5-12.

Rau, P. R., Osobov, A.P., Khorana, A., Cooper, M.J. (2001), “ The Game of the Name: Value Changes Accompanying Dot.com Additions and Deletions”, Purdue-Wake Forest University.

Ritter, J. (1991), “The Long Run Performance of Initial Public Offerings”, Journal of Finance, March, Ss:17.

Robb, C.A. (2007), “College Students and Credit Card Use: The Effect of Personal Financial Knowledge on Debt Behavior”, University of Missouri-Columbia, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Robb, C.A., Deanna, L.S. (2009), ‘‘Effect of Personal Financial Knowledge on College Students’ Credit Card Behavior’’, Journal of Financial Counseling and Planning, Cilt:20, Sayı:1, Ss:25-40.

Rodoplu, G. (2001), “Para ve Sermaye Piyasaları”, Tuğra Ofset Yayın, Isparta.

Rodoplu, G. (2002), “Para ve Sermaye Piyasaları”, Tuğra Ofset, Isparta.

Rooij, M.V., Lusardi, A., Alessie R. (2007), ‘’Financial Literacy and Stock Market Participation’’ DNB Bank Working Paper, Sayı:13565, Ss:1-50.

Rosacker, K.M., Ragothaman, S., Gillispie, M. (2009), "Financial Literacy of Freshmen Business School Students", College Student Journal, Cilt:43, Sayı:2, Ss:391-399.

Ross, S., Westerfield, A., Randolph, W., Jaffe, J. (1996), “Corporate Finance”, 4. Baskı., Irwin Press.

Sabri, M. F., Macdonald, M., Masud, J. P., Laily, H., Tahira K., Othman, M.A. (2010), ‘‘Savings Behavior and Financial Problems Among College Students: The Role of Financial Literacy in Malaysia”, Cross-Cultural Communication, Cilt:6, Sayı:3, Ss:103-110.

Saraç, M, ve Kahyaoğlu, M.B. (2011), “Bireysel Yatırımcıların Risk Alma Eğilimine Etki Eden Sosyo-Ekonomik ve Demografik Faktörlerin Analizi”, BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi, Cilt:5, Sayı:2.

Sarıaslan, H., Erol, C. (2008), “Finansal Yönetim Kavramlar, Kurumlar ve İlkeler”, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Sarıgül, H. (2014), “A Survey of Financial Literacy Among University Students”, The Journal of Accounting and Finance, Sayı:64, Ss:207-224.

Sarıkamış, C. (1998), “Sermaye Pazarları”, Alfa Yayınları, 3.Basım, İstanbul.

Sarıkamış, C. (2000), “Sermaye Pazarları”, Alfa Yayınları, Genişletilmiş 4. Baskı, İstanbul.

Schaofer, H.G. (1993), “Economic Trend Analysis For Executives and Investors”, Quorum Books, London.

Schot, J.W. (1998), “Premier for Investor Behavior”, Psychology Today, Sayı:31, Ss:56-57.

Sefil, S. ve Çilingiroğlu, H.K. (2011), “Davranışsal Finansın Temelleri: Karar Vermenin Bilişsel ve Duygusal Eğilimleri”. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:10, Sayı:19, Ss:252-262.

Sermaye Piyasası Kurulu Tebliği Seri: VII No.10: Resmi Gazete, 19.12.2010, S:22852.

Sevim, N., Temizel, F. ve Sayılır Ö. (2012), “The Effects of Financial Literacy on the Borrowing Behaviour of Turkish Financial Consumers”, International Journal of Consumer Studies, Cilt:36, Sayı:5, Ss:573-579.

Sezer, D. (2013), “Yatırımcı Davranışlarının Etkinliği ve Psikolojik Yanılsamalar”, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Shambare, R., Rugimbana, R. (2012),"Financial Litercy Among the Educated: An Exploratory Study of Selected University Students in South Africa", Feature Article, Cilt:54, Sayı:4, Ss:581-590.

Shaw, K.(1996), "An Empiricial Analysis of Risk Aversion and Income Growth", Journal of Labor Economics, Cilt:14, Sayı:4, Ss:626-653.

Shleifer, A. (2000), "In Efficient Market: An Introduction to Behavioral Finance", Oxford University Press, Ss:3.

Shiller, R.J. (1998), "Human Behavior and The Efficiency of The Financial System", Handbook of Macroeconomics, Cilt:1, Sayı:6, Ss:1306-1340.

Sohn, S.H., Joo, S.H., Grable, J.E., Lee, S., Kim, M. (2012), "Adolescents' Financial Literacy: The Role Of Financial Socialization Agents, Financial Experiences, And Money Attitudes İn Shaping Financial Literacy Among South Korean Youth", Journal of Adolescence, No:35, Ss:969-980.

Sönmez, T. (2010), "Davranışsal Finans Yaklaşımı: İMKB'de Aşırı Tepki Hipotezi Üzerine Bir Araştırma", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

SPK.(2007),
(Kaynak:http://spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=77&fn=77.pdf) (Erişim Tarihi:14.03.2016)

SPK. (2010), "Yatırım Fonları", Yatırımcı Bilgilendirme Kitapçıkları-3, Ankara.

Şahin, S. (2006), "İ.M.K.B.'de Yükselen Piyasa ve Düşen Piyasa Dönemlerinde Durumsal İlişki Analizi", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

Şahin, C. (2014), "Bir Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesine İlişkin Bir Araştırma: Bozüyük Meslek Yüksekokulu Örneği", Uluslararası Hakemli Ekonomi Yönetimi Araştırmaları Dergisi, Sayı:2, Ss:19-29.

Şenkesen, E. (2009), "Davranışsal Finans ve Yatırımcı Duyarlılığının Tahvil Verimi Üzerine Etkisi: İMKB Tahvil ve Bono Piyasasında Bir Uygulama", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Taner, B., Akkaya, C. (2009), "Sermaye Piyasası Faaliyet Alanı ve Menkul Kıymetler", Detay Yayıncılık, Ankara.

Thaller, R.H. ve diğ.(1997), "The Effect of Myopia and Loss Aversion on Risk Taking: An Experimental Test", Quarterly Journal of Economics, Cilt:112, Sayı:2, Ss:647-661.

TEB (Türkiye Ekonomi Bankası), (2012), "Finansal Okuryazarlık ve Erişim Endeksi", İstanbul.

Temizel, F. (2010), "Mavi Yakalılarda Finansal Okuryazarlık", Beta Basım Yayım, İstanbul.

Temizel, F., Bayram, F. (2011),"Finansal Okuryazarlık: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma", C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:12, Sayı:1, Ss:73-86.

TKYD. t.y., (Kaynak: http://www.tkyd.org.tr/T/yatirimci.aspx Erişim Tarihi: 15.01.2016).

Tokatlıoğlu, M.Y.(2005), "Küreselleşme ve Kamu Hizmetleri", Alfa Basım Yayın, İstanbul.

TSKAB.(2012),
(Kaynak:http://www.tspakb.org.tr/tr/Portals/0/ETM_KILAVUZLAR/2012/ileri_menkul_kiymet_piyasalari_EKIM_2012.pdf Erişim Tarihi:10 Mart 2016).

Tufan, E. (2006), "Davranışsal Finans", Orion Yayınevi, Ankara.

Tufan, E. (2008), "Davranışsal Finans", İmaj Yayınevi, Ankara.

Turguttopbaş, N. (2008), "Yatırımcı Davranışlarının Finansal Kararlara Etkileri (Davranışsal Finans) ve Davranışsal Finans Teorilerinin İMKB'de Test Edilmesi", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Türko, M. (1994), "Finansal Yönetim I", Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.

Türko, M. (1999), “Finansal Yönetim”, Alfa Basın Yayın Dağıtım, İstanbul.

Uralcan, G.Ş. (2005), “Bireysel Emeklilik Sistemi ve Altyapısı”, Beta Yayınevi, Bursa.

Usul, H., Bekçi, İ., Eroğlu, A.H. (2002), “Bireysel Yatırımcıların Hisse Senedi Edinimine Etki Eden Sosyo-Ekonomik Etkenler”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:19, Ss:135-150.

Ülkü, N. (2001), “Finansta Davranış Teorileri ve İ.M.K.B.'nin Dezenflasyon Programının Başlangıcında Fiyat Davranışı”, İ.M.K.B. Dergisi, Cilt:5, Sayı:17, Ss:106-130.

Ünal, O.K. (1997), “Aracı Kurumlar-Türk ve Amerika Birleşik Devletlerinde Aracı Kurumlar”, Yaklaşım Yayınları, Ankara.

VISA. (2012), “Visa’s International Financial Literacy Barometer 2012”, Foster City, USA.(Kaynak:http://iibf.erciyes.edu.tr/akademi/mh/vakel/veli_akel/etkin_piyasalar_teorisi.pdf Erişim Tarihi:20.08.2016)

Worthington, A.C. (2006),"Predicting Financial Literacy İn Australia", Financial Services Review, Sayı:15, Ss:59-79.

Yalçın, Y. (2012), “Davranışsal İktisat Yaklaşımıyla Rekabetçi Piyasa Analizi”, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri-Ankara, Seri No: 133, 20-30.

Yasaman, H. (1992), “Menkul Kıymetler Borsası Hukuku”, Profesörlük Tezi, İstanbul.

Yaşar, B. (2008), “Davranışsal Finans ve Fiyat Köpüğü: İMKB Endekslerinde Fiyat Köpüğüyle İlgili Mevsimsel Birim Kök Araştırması”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yıldız, S.B., Demir, Y., Kalaycı, Ş. ve Göksu, A. (2009), “Yatırımcıların Psikolojik Önyargıları İle İlgili Ampirik Çalışma”, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, Cilt: 46, Sayı: 537.

Yılmaz, Z. (2002), “Yatırım Projeleri Analizi ve Yönetimi”, Birsen Yayınevi, İstanbul.

Yörük, N. (2000), "Finansal Varlık Fiyatlama Modelleri ve Arbitraj Fiyatlama Modelinin İMKB'de Test Edilmesi", İ.M.K.B. Yayınları, İstanbul.

Yörükoğlu, A. (2007), "Davranışsal Finans", Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Zeelenberg, M., Pieters, R. (2004), "Consequences Of Regret Aversion In Real Life: The Case Of The Dutch Postcode Lottery", Organizational Behavior and Human Decision Process, Sayı: 93, Ss:155-168.

https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlu:/bitstream/handle/11421/388/448264.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi:14.06.2016)

http://spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=78&fn=78.pdf (Erişim Tarihi:14.03.2016)

http://spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=75&fn=75.pdf (Erişim Tarihi:14.03.2016)

EKLER

ANKET FORMU

Cinsiyetiniz	( ) Erkek ( ) Bayan
Yaşınız	
Üniversiteniz	( ) Cumhuriyet Üniversitesi ( ) Erciyes Üniversitesi
Bölümünüz	
Sınıfınız	
Öğretim türünüz	( ) Örgün öğretim ( ) İkinci öğretim
Babanızın eğitim durumu	( )Okuryazar değil ( ) Okuryazar ( )İlköğretim ( ) Lise ( ) Üniversite ( )Lisansüstü
Annenizin eğitim durumu	( )Okuryazar değil( ) Okuryazar ( ) İlköğretim ( ) Lise ( ) Üniversite ( )Lisansüstü
Çalışıyor musunuz?	( )Evet, tam zamanlı( )Evet,yarı zamanlı ( )Hayır
Aylık kişisel harcamanız	( ) 250 TL veya altı ( ) 251-500 TL arası ( ) 501-750 TL arası ( ) 751-1.000TL arası ( ) 1.000 TL'den fazla
Aylık hane geliriniz	( ) 500 TL veya altı ( ) 501-1.000TL arası ( )1.001-2.500TL arası ( )2.501-4.000TL arası ( )4.001 TL'den fazla
Yaşamınızın büyük çoğunluğunu geçirdiğiniz yer	( )Büyükşehir ( ) Şehir ( )İlçe ( )Kasaba ( )Köy
Borsaya yatırım yapıyor musunuz?	( )Evet ( )Hayır
Cevabınız evet ise yatırımınızı hangi kanal aracılığıyla gerçekleştiriyorsunuz? ( )Bireysel ( )İnternet ( )Telefon ( )Banka	( )Bireysel ( )İnternet ( )Telefon ( )Banka ( )Diğer
Yatırım yapacak olsaydınız aşağıdakilerden hangisine/hangilerine yatırım yapardınız?	( )Hisse Senedi ( )Tahvil ( )Hazine Bonosu ( )Repo ( )Altın ( )Banka Mevduatı ( )Yatırım fonu ( )Döviz ( )Hiçbiri
Ekonomik ve finansal gelişmeleri takip etmek için hangi araçları kullanırsınız?	( )Gazete ( )Kitap ( )Dergi ( )Televizyon ( )İnternet
Bireysel finansal durumunuzu yönetme başarınız	( )Oldukça başarılıyım ( )Başarısızım ( )Orta düzeyde başarılıyım
Finansal durumunuzu yönetme bilgilerinizi nereden edindiniz?	( )Aile ( )Okul ( )Arkadaşlar ( )İnternet ( )Kitap-dergi vb yayınlar ( )Henüz edinmedim
Finansal konularda yardıma ihtiyaç duyuyor musunuz?	( )Evet ( )Hayır
Aylık bütçe yapar mısınız?	( )Evet ( )Hayır
Düzenli para biriktirme alışkanlığınız var mı?	( )Evet ( )Hayır
Kredi kartı kullanıyor musunuz?	( ) Evet ( ) Hayır
Bireysel emeklilik sistemine katılımınız var mı?	( ) Evet ( ) Hayır
İnternet bankacılığı kullanıyor musunuz?	( ) Evet ( ) Hayır

	Temel Düzeyde Ekonomi ve Finans	Doğru	Yanlış	Fikrim Yok
1	Enflasyon paranın satın alma gücünü azaltır.			
2	Türkiye'de enflasyon oranları %10'un altındadır.			
3	Enflasyon oranı piyasadaki kredi faiz oranından yüksek ise kredi kullanmak avantajlıdır.			
4	Bir evi kiralamak, ev satın almaya kıyasla finansal açıdan bütçenizi daha rahat kullanmanızı sağlar.			
5	Borsalarda sadece hisse senedi alım-satımı yapılmaktadır.			
6	Türkiye'deki menkul kıymetler borsasının adı Borsa İstanbul'dur.			
7	Vadesiz mevduat hesabı faiz kazancı sağlar.			
8	Ons, altın gibi kıymetli madenlerin ölçü birimidir.			
	Bireysel Bankacılık	**Doğru**	**Yanlış**	**Fikrim yok**
9	Tüm bankalar aynı işlem ücretleri ile çalışırlar.			
10	Uzun vadeli kredi kullanmak kısa vadeli kredi kullanmaktan daha maliyetlidir.			
11	IBAN, uluslararası banka hesap numarasıdır.			
12	EFT, aynı bankadaki hesaplar arasında para transferi yapmak için kullanılır.			
13	İnternet bankacılığı yardımıyla kredi başvurusu yapılabilmektedir.			
14	İnternet bankacılığı yardımıyla hisse senedi alım satım işlemleri yapılabilmektedir.			
	Emeklilik ve Sigortacılık	**Doğru**	**Yanlış**	**Fikrim yok**
15	Bireyin yaşı, araç kasko bedelinin belirlenmesinde önemli bir rol faktördür.			
16	SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu), Türkiye'de çalışanların bağlı oldukları sağlık güvencesi kurumudur.			
17	Türkiye'de emeklilik yaşı herkes için 65'tir.			
18	Bireysel emeklilik sistemi, aylık prim ödemeleri yapılan özel bir emeklilik sistemidir.			
19	Bireysel emeklilik sisteminde emekliliğe hak kazanmak için 10 yıl süreyle katkı payı ödemesi yapmak gerekmektedir.			
	Finansal Tablolar	**Doğru**	**Yanlış**	**Fikrim yok**
20	Bilanço, belirli bir tarihteki varlıkları, borçları ve özsermayeyi gösterir.			
21	Öz sermaye, toplam varlıklarla borçlar arasındaki farktır.			
22	Eğer bir bireyin öz sermaye hesabında 9.000 TL ve borç hesabında 8.000 TL varsa bu bireyin toplam varlıkları 17.000 TL'dir.			
23	Nakit sıkıntısı çeken bir şirket, kesinlikle zarar etmiştir.			

	Yatırım	Doğru	Yanlış	Fikrim Yok
24	Bir şirketin tahvilini alırsanız o şirkete ortak olmuş olursunuz.			
25	Hisse senetlerine yatırım yaptığınızda faiz kazancı elde edersiniz.			
26	Hisse senedi yatırımı tahvil yatırımına kıyasla daha riskli bir yatırım türüdür.			
27	Döviz, bir tasarruf aracıdır.			
28	Risk düzeyleri aynı olan iki projeden A projesi B projesinden daha fazla getiri sağlamaktadır. Dolayısıyla iki proje arasından B projesi seçilmelidir.			

	Vergi ve Mevzuat	Doğru	Yanlış	Fikrim Yok
29	Türkiye'de KDV oranı bütün ürünlerde %18 olarak uygulanmaktadır.			
30	Yeni bir iş kurmadan önce Sanayi ve Ticaret Odası'na kayıt yaptırmak gerekmektedir.			
31	Her işyeri sahibi vergi dairesine kayıt yaptırmak zorundadır.			
32	Bir "Vergi Yılı" 1 Ocak'ta başlayıp, 31 Aralık'ta sona erer.			
33	Amerikan doları, Euro ve Sterlin arasında en değerli olan para birimi hangisidir?	**a.** Amerikan Doları **b.** Euro **c.** Sterlin		

	Matematik ve Faiz Hesaplamaları	
34	Tuna Bey, ayda 2000 TL kazanacağı yeni bir işe girmiştir. Her ay 900 TL kira, 350 TL ulaşım gideri, 500 TL mutfak giderleri ve 100 TL giyinme masrafları vardır. Tuna Bey'in 600 TL para biriktirmesi kaç ay sürecektir?	**a.** 1 ay **b.** 2 ay **c.** 3 ay **d.** 4 ay **e.** Fikrim yok
35	Konut kredisinde aylık faiz oranı %1 ise yıllık faiz oranı ne olmalıdır?	**a.** %12'den az **b.** %12 **c.** %12'den fazla **d.** Fikrim yok
36	Banka hesabınızda 100 TL'niz olduğunu ve faiz oranının yıllık %5 olduğunu varsayın. 1 yıl sonra hesabınızdaki paranın ne kadar olacağını düşünürsünüz?	**a.** 105 TL'den az **b.** 105 TL **c.** 105 TL'den fazla **d.** Fikrim yok
37	Banka hesabınızda 100 TL mevduatınız olduğunu farz edin. Yıllık faiz oranı %5, enflasyon oranı %6 ise, 1 yıl sonra paranızın alım gücü ne kadar olacaktır?	**a.** 100 TL **b.** 100 TL'den az **c.** 100 TL'den fazla **d.** Fikrim yok
38	Zeynep ve Bilge aynı yaştadır. Zeynep 30 yaşından itibaren her yıl 1.000 TL, Bilge ise 40 yaşından itibaren her yıl 2.000 TL bankaya faize para yatırıyor. 50 yaşına geldiklerinde hangisinin hesabında daha fazla parası vardır?	**a.** Eşit miktarda paraları vardır. **b.** Bilge. Çünkü her yıl daha fazla miktarda birikim yapmıştır. **c.** Zeynep. Çünkü daha uzun yıl yatırım yapmıştır. **d.** Zeynep. Çünkü birikimleri daha uzun süre bileşik faizde artmıştır. **e.** Fikrim yok

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ayşegül AYIK

Uyruğu : T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri : 01.01.1990

e-posta : aasci58@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi SBF Hemşirelik Bölümü	2011
Yüksek Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı	

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2011-2012	Ankara Halil Şıvgın Çubuk Devlet Hastanesi	Hemşire
2012-2017	Sivas Numune Hastanesi	Hemşire

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı KPDS ( ) ÜDS ( ) TOEFL ( ) EILTS ( )